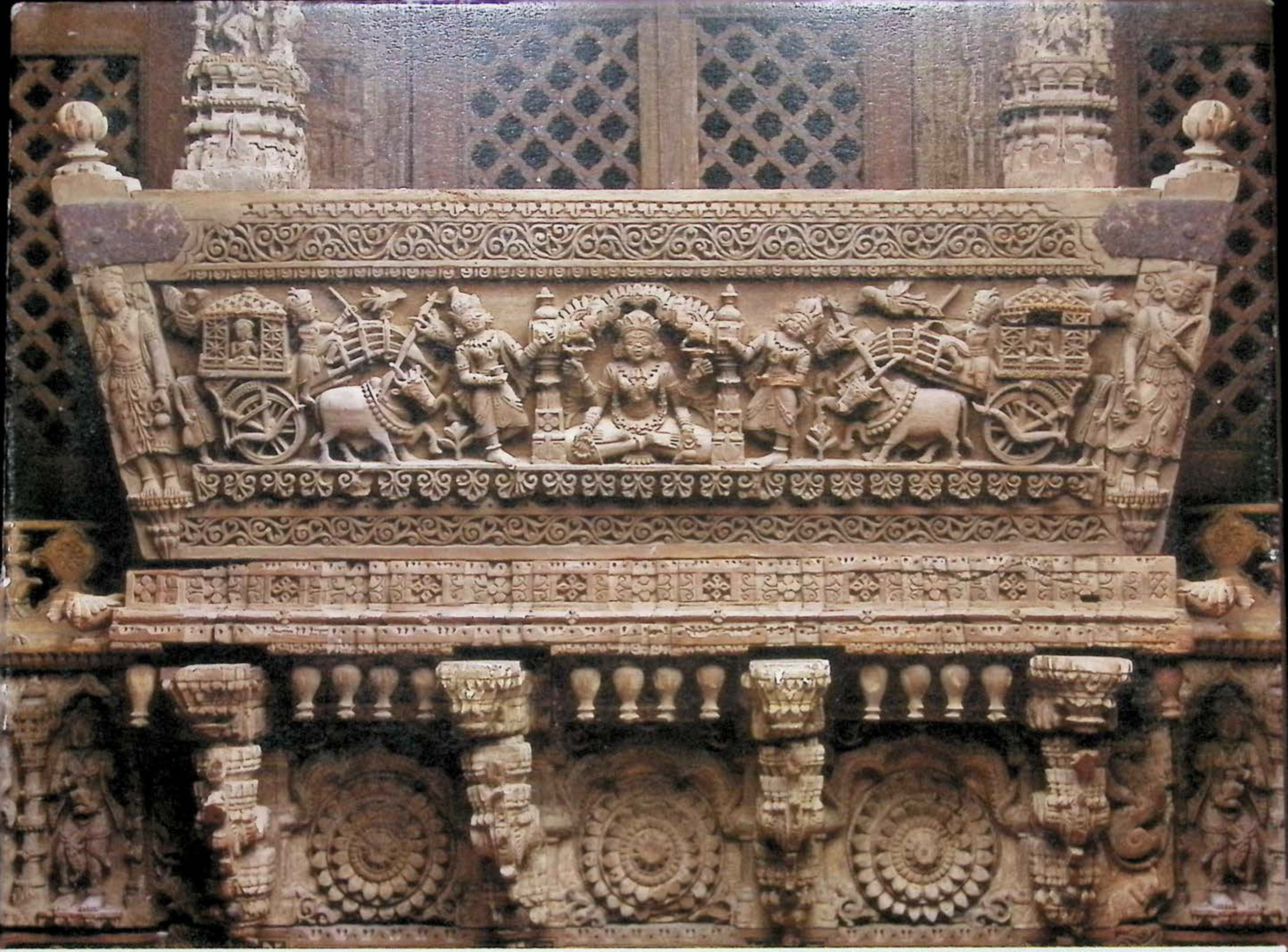

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

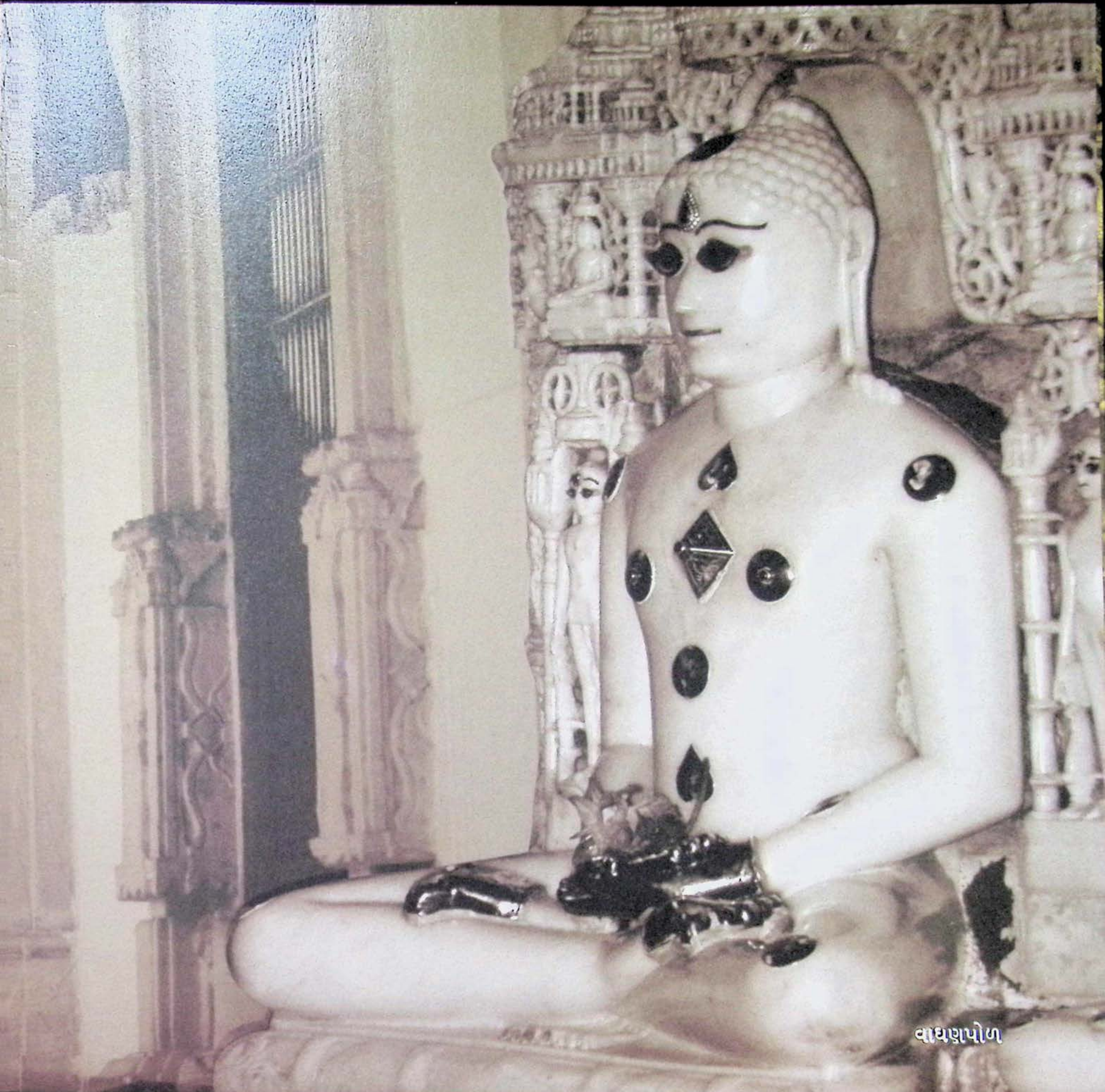
વાઘણપોળ

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય - ધંધુકા

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય વિરચિત 'વીતરાગ સ્તોત્ર'ના કેટલાક શ્લોકો પર સંવેદના

(અમદાવાદ શહેરના પ્રાચીન પરમાત્માના તથા જિનાલયોના ફોટોગ્રાફ્સ સાથે)

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

મૂલ્ય : ૩૫૦-૦૦ ₹

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૧૮

આચાર્યશ્રી ૐકારસૂરિ જ્ઞાનમંદિર ગ્રંથાવલિ : ૧૧૩

પ્રકાશક : આચાર્યશ્રી ૐકારસૂરિ આરાધના ભવન,
સુભાષચોક, ગોપીપુરા, સુરત

પ્રાપ્તિસ્થાન :

- **સેવંતીલાલ એ. મહેતા**
  આચાર્યશ્રી ૐકારસૂરિ આરાધના ભવન, સુભાષચોક,
  ગોપીપુરા, સુરત (મો.) ૯૮૨૪૧ ૫૨૭૨૭
  E-mail : omkarsuri@rediffmail.com
  mehta_sevantilal@yahoo.co.in

- **જીગર ધીરુભાઈ વડેચા**
  4100 JE, ભારત ડાયમંડ બુર્શ,
  BKC બાંદ્રા, મુંબઈ (મો.) ૯૮૨૦૫ ૭૫૬૭૭

- **આચાર્યશ્રી ૐકારસૂરિ આરાધના ભવન**
  વાવ પંથક વાડી, દશાપોરવાડ સોસાયટી,
  પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭
  સુરેશભાઈ કે. મહેતા ફોન : ૨૬૫૮૦૦૫૩ (મો.) ૯૪૨૯૩ ૫૫૯૫૩

- **વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ**
  હાઈવે, ભીલડીયાજી (બ.કાં.)-ગુજરાત
  ફોન : ૨૭૪૪-૨૩૩૧૨૯

મુદ્રક : **કિરીટ ગ્રાફિક્સ** - મો. ૯૮૯૮૪૯૦૦૯૧

: સૌજન્ય :

ગુરુભક્ત
અ.સૌ. રેખાબેન કિરીટકુમાર ચોક્સી
સુરત

: તારક છાયા :

ધાખામંડન પરમતારક દેવાધિદેવ **શ્રી શાંતિનાથ** ભગવાન
શંખલપુરમંડન પરમતારક દેવાધિદેવ **શ્રી શાંતિનાથ** ભગવાન

: દિવ્ય આશિષ :

પૂજ્યપાદ, વચનસિદ્ધ યુગપુરુષ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્‌વિજય **સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, નિઃસ્પૃહશિરોમણિ
મુનિપ્રવરશ્રી **વિનયવિજયજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, ભક્તિયોગાચાર્ય, સંયમૈકદૃષ્ટિ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્‌વિજય **ભદ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, વિદ્વદ્વર્ય મુનિપ્રવરશ્રી **જનકવિજયજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, સંયમૈકનિષ્ઠ મુનિપ્રવરશ્રી **હ્રીંકારવિજયજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, તપસ્વિરત્ન મુનિપ્રવરશ્રી **વિલાસવિજયજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, શાસનધુરીણ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્‌વિજય **ૐકારસૂરીશ્વરજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, વર્ધમાનતપોનિધિ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્‌વિજય **ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી** મહારાજા
પૂજ્યપાદ, આગમપ્રજ્ઞ શ્રુતસ્થવિર
પ્રવર્તક મુનિપ્રવરશ્રી **જંબૂવિજયજી** મહારાજા

: આશિષ :

પૂજ્યપાદ, પ્રશાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્‌વિજય **અરવિન્દસૂરીશ્વરજી** મહારાજા

: દિવ્યકૃપા :

પૂજ્યપાદ મુનિરાજશ્રી **જિનચન્દ્રવિજયજી** મહારાજા (પિતાશ્રી મહારાજ)
પૂ. સાધ્વીજી **કલ્પલતાશ્રીજી** મહારાજ (માતુશ્રી મહારાજ)

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	પેજ નં.
૧	'મારા મનમાં એક જ તું !'	૧
૨	'હું મલકું તે તારા સ્નેહે...'	૨૩
૩	ઝંખું એક જ તારી કૃપા	૪૩
૪	જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...	૫૧
૫	અમને દેજો એક જ સ્મિત	૫૯
૬	'ભવોભવ હું છું તાહરો'	૭૭
૭	'આનંદ કી ઘડી આઈ !'	૮૯
•	'અજબ રૂપ જિનજી કો ...'	૧૦૧
•	ભીનાશનો દરિયો	૧૦૫
•	ફોટોગ્રાફ્સનો પરિચય	૧૧૧

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

દિઓ દયામય ! તવ દર્શનની ભિક્ષા...
પાંપણને પલકારે પ્રભુજી, મને તમારી પ્રતીક્ષા...

ઊંચે ઊંચે આભની પેલે પાર તમે જઈ બેઠા,
અમે તો ચડવાનું ચૂક્યા, પડી ગયા બહુ હેઠા;
ક્યારે મળશો કરુણાસાગર ! ખૂટે અમારી તિતિક્ષા...

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને, જગની માયા ભૂલી,
થઈને રહેવું અન્તર્યામી ! તારા ચરણની ધૂલિ;
હવે તો પ્રગટો આ રુદિયામાં, ક્યાં લગી લેશો પરીક્ષા...

આંખોનાં દર્પણ ધૂંધલાયાં, આંસુડાં પાડી પાડી,
મુજને જો છેહ દેવો'તો તો માયા શીદને લગાડી;
ઝૂરી ઝૂરીને જીવવાની મને, શાને કરો છો શિક્ષા...

૧ 'મારા મનમાં એક જ તું !'

पादपीठलुठन्मूर्ध्नि, मयि पादरजस्तव ।
चिरं निवसतां पुण्यपरमाणुकणोपमम् ॥२०।१॥

દેવાધિદેવ ! હું આપના સમવસરણમાં બેઠો હોઉં, પાદપીઠ પર લંબાયેલ આપનાં ચરણો પર મારું શિર ઝૂકેલું હોય અને આપની ચરણધૂલિ ઝર્યા કરે મારા શિર પર.

'ચિરમ્...' અનંતકાળ સુધી હું આમ બેઠો રહું. આપના ચરણને સ્પર્શ્યા કરું.

કેટલી તો શીતળતા ! ચંદન શાં શીતલ ચરણ. સમવસરણનું અપાર્થિવ વાતાવરણ. પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી માનવિજયજી મહારાજ કદાચ આ જ ક્ષણોનું જીવંત વર્ણન આપી રહ્યા છે : 'ટાઢક રહે તુજ સંગમાં રે લાલ, આકુળતા મિટી જાય રે...; તુજ સંગે સુખિયો સદા રે લાલ...' (કુંથુ જિન સ્તવના.)

તમારા સંગે સુખ જ સુખ. તમારા વિના દુઃખ જ દુઃખ. એટલે આ અભિલાષા સતત રહ્યા કરે છે : मयि पादरजस्तव....

તમારી ચરણરજ મારા શિર પર ઝર્યા કરો. અનવરત વરસ્યા કરો.

•

ચરણરજ...

સોનાનાં કમળો પર કોમળ, કોમળ ચરણો મૂકીને જ વિહરનારા, કદીય ધરતીને ન સ્પર્શનારા આપનાં ચરણદ્વયમાં રજ ક્યાંથી હોય એ પ્રશ્ન મને થતો નથી.

અમુક શબ્દો હૃદયના ઊંડાણમાં વહેતા ભાવોને અભિવ્યક્ત કરી શકતા હોય છે. ચરણરજ આવો જ સશક્ત શબ્દ છે. જે મારી ભીતર વહી રહેલ આપના પ્રત્યેની ભક્તિધારાને સૂચવે છે.

એનો અર્થ આટલો જ છે : તમારું સાન્નિધ્ય મને ખૂબ ગમે છે, દેવ ! મને તમારાથી વેગળો ન રાખશો. મહોપાધ્યાય યશોવિજય મહારાજ આ વાતને આ રીતે રજૂ કરે છે : 'વેગળો મત હુજે દેવ ! મુજ મન થકી, કમળના વન થકી જિમ પરાગો...' તમારા વિનાનું મારું અસ્તિત્વ પરાગ વિહોણા કમળ જેવું હશે. એને કમળ કહેશેય કોણ ?

ફૂલ ચીમળાઈ જશે, મુરઝાઈ જશે, કો'કના પગ તળે એ રોંદાઈ પણ જશે; પુષ્પ આ બધું સહન કરી લેશે; એ નહિ સહી શકે સુગંધ વિનાના પોતાના અસ્તિત્વને.

હું તમારા વિના નહિ રહી શકું, દેવ !

એટલે જ, તમારી સ્મૃતિ વડે સદા મારા હૃદયને હું ભરી રાખું છું.

જો કે, તમારા ચિત્તમાંય મારું નાનકડું સ્થાન હોય તો એ મારા માટે ખૂબ જ સંતોષદાયક બની રહે. પણ જ્યારે કલિકાલસર્વજ્ઞશ્રી 'तव चेतसि वर्तेऽहमिति वार्ताऽपि दुर्लभा...' (તારા ચિત્તમાં હું રહું, હું હોઉં એવી વાત પણ દુર્લભ છે) કહીને એને દુર્લભ તરીકે લેખાવે છે ત્યારે મનેય એ કપરું ચઢાણ લાગે છે.

એ કપરું ચઢાણ 'मच्चित्ते वर्तसे चेत् त्वम्...' (મારા ચિત્તમાં તો તું છે જ ને !) ની લાકડી વડે ચડાશે.

પૂજ્યપાદ જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજે આ સંસ્કૃત પંક્તિઓનો હૃદયંગમ અનુવાદ આપ્યો છે : 'તાહરા ચિત્તમાં દાસબુદ્ધે સદા, હું વસું એહવી વાત દૂરે; પણ મુજ ચિત્તમાં તું હિ જો નિત વસે...' अलमन्येन केनचित्.

મેં મારા મનઘરમાં આપને રાખ્યા છે. આપને જ.

અને એટલે, બીજું કશું જ હું ઈચ્છતો નથી. ઈચ્છું છું તમારાં ચરણોનો સંગ. 'चिरं निवसताम्...' યુગોના યુગો સુધી હું આપનાં ચરણ કમળોને પંપાળ્યા કરું. એ પવિત્ર ચરણોની રજ મારા અસ્તિત્વને પૂરેપૂરું બદલી દેશે. કહો કે, મારા નાનકડા વ્યક્તિત્વને વિરાટ અસ્તિત્વમાં બદલી દેશે.

•

'चिरं निवसताम्...' આ 'चिरम्' ને હું ખૂબ વિસ્તારવા ઈચ્છું છું, મારા દેવ ! તારાં ચરણોની સેવા મને જનમોજનમ મળ્યા કરો.

ચરણોની સેવા નિરંતર કરવા માટે જોઈશે તમારી આજ્ઞાનું પાલન... તમારું દિવ્ય શ્રામણ્ય.

પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી માનવિજય મહારાજ જ્યારે એને - ચરણસેવાના રસને અ-પૂર્વ ને અદ્‌ભુત તરીકે વર્ણવી રહ્યા હોય ત્યારે એને આસ્વાદવાનું મન તો આમ પણ થઈ જ જાય ને ! ચરણસેવાની એમની અનુભૂતિ કેવી રહી ? એવા પ્રશ્નના ઉત્તર રૂપે જ આવી ગયેલી એમની આ કેફિયત કેટલી તો મઝાની છે ! : 'અજિત જિનેસર ચરણની સેવા, હેવાએ હું હળિયો; કહીએ અણચાખ્યો પણ અનુભવ રસનો ટાણો મળિયો...'

'અણચાખ્યો...' અગણિત જન્મોમાં ક્યારેય આસ્વાદવા ન મળ્યો હોય એવો આ ચરણસેવાનો રસ...

'चिरम्...' આ રસ મને પણ આપો, મારા દેવ !

•

તમારી ચરણધૂલિ...

તમારાં ચરણો...

અને એ ચરણદ્વયની સમીપે મારું હોવું.

પ્રભુ ! આનાથી વધુ મારે શું જોઈએ ? 'मयि पादरजस्तव चिरं निवसताम्...'

•

मद्दृशौ त्वन्मुखासक्ते, हर्षबाष्पजलोर्मिभिः ।

अप्रेक्ष्यप्रेक्षणोद्भूतं, क्षणात् क्षालयतां मलम् ॥२०।२॥

દેવ ! તમને હું જોઈ રહું. તમારા મુખકમળને નીરખ્યા કરું. હર્ષનાં આંસુ આંખોમાંથી વહ્યાં કરે. અને એ અશ્રુસલિલા ભાગીરથીના ખળખળ વહેતા પ્રવાહમાં મારું અસ્તિત્વ નિર્મળ બની રહે.

તમને જોઉં છું ને આંખો ભીની ભીની થઈ જાય છે. હૈયું ભરાઈ જાય છે : 'આખરે, તમે દર્શન આપવા આવ્યા ખરા...'

કેટલી વાર મેં વિનતિ કરેલી : 'દીજે દરિસન, વાર ઘણી ન લગાડીએ.' પણ તમે મારી અરજી પર ક્યાં ધ્યાન આપતા હતા ? તમે ઢીલ કર્યે જ ગયા. હું દર્શન માટે ઝૂરતો જ ગયો. મારી પ્યાસ... મારો ઝુરાપો...

મારી આ પ્યાસ... કેવી રીતે એને છિપાવું ? 'પાની પીકર પ્યાસ છિપાવું, નૈનન કો કૈસે સમજાઉં; યુગ બીતે ન આઈ મિલન કી, પૂરન-માસી રે... દરિસન દ્યો ! મોરી અખિયાં પ્યાસી રે...'

બહારની તરસને તો પાણી પીને છિપાવું. આ દર્શનની તરસનું શું કરવું ? 'નૈનન કો કૈસે સમજાઉં ?' મારી આ વહેતી આંખોને શી રીતે પટાવું ? એ તો હઠ લઈને બેઠી છે : મારે દર્શન જોઈએ જ.. યુગોના યુગો વીતી ગયા વિરહના; મિલનની પૂર્ણિમા ક્યારે ઊગશે ?

દર્શન દ્યો !

અને એ પ્યાસને શમાવવા દર્શનસુખ કદીક આપ્યું, પણ એ ટીપાથી મારી તૃષા શેં છીપે ? આજે તમે મને દર્શનસુખ આપ્યું.

'मद्दृशौ त्वन्मुखासक्ते...' કહીને પૂજ્ય હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજ ભક્તની આંખોને સતત પ્રભુદર્શન મળ્યા કરો એમ કહી રહ્યા છે.

તમને નીરખ્યા જ કરું... અને હર્ષાશ્રુ વહ્યા કરે...

આ સ્થિતિમાં પલટો ન થવા દેતા, દેવ !

•

તમને જોયા કરું છું ને આંખો વહ્યા કરે છે. હર્ષનાં પણ એ આંસુ છે. પશ્ચાત્તાપનાં પણ એ આંસુ છે...

હર્ષાશ્રુ...

પ્રભુ મારે દ્વારે... પ્રભુ મારા હૃદયમાં પધાર્યા... ઓચ્છવ જ ઓચ્છવ.

પશ્ચાત્તાપાશ્રુ. પ્રભુ ! આ આંખોનું અવતારકૃત્ય એક જ તો હતું : તમને મન ભરીને નિહાળવાનું. પણ મારી અણસમજદશામાં,

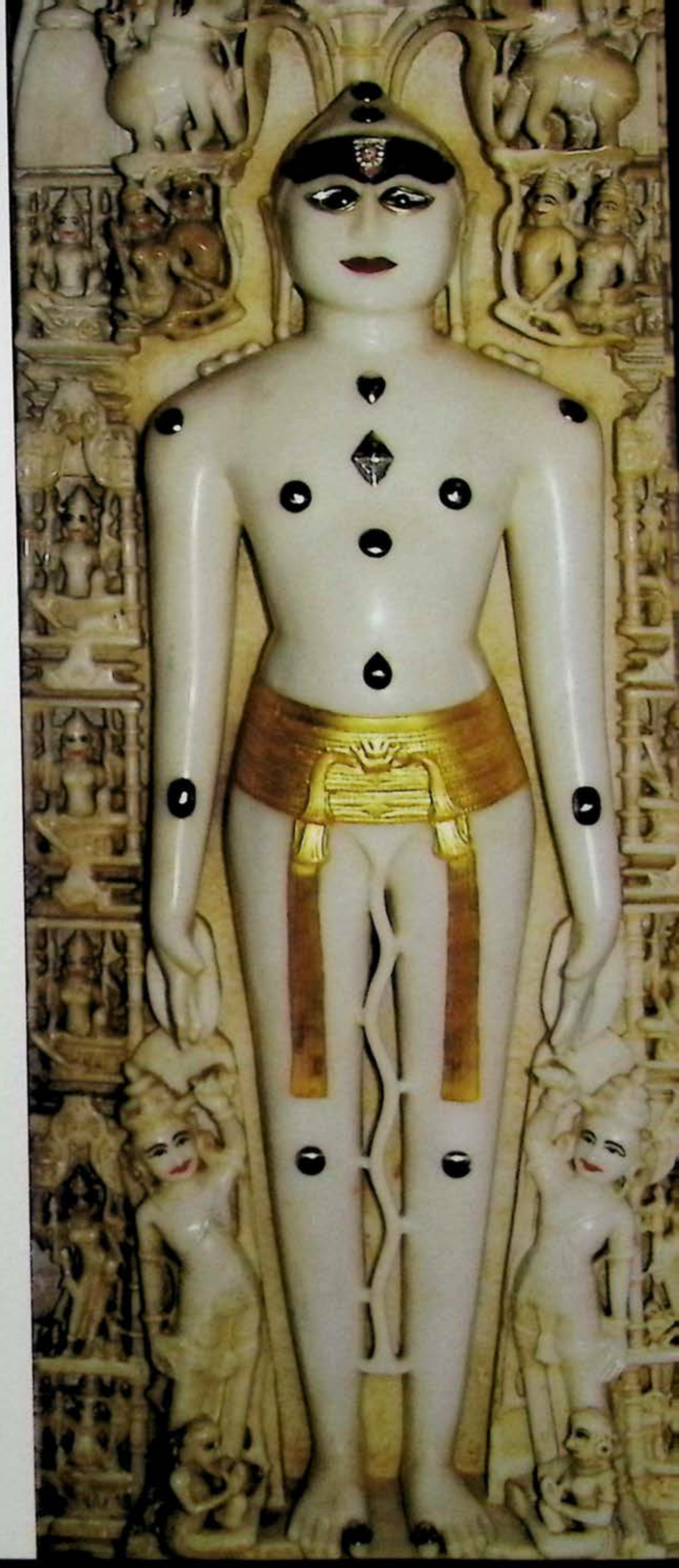

અતીતમાં મેં બીજાઓને આ આંખોથી જોયા. ન જોવા લાયક ઘટનાઓ આ આંખોમાં ક્યારેક પ્રતિબિંબિત થઈ ગઈ હશે.

અત્યારે મારી આંખોમાંથી નીકળતાં પશ્ચાત્તાપનાં આંસુ મારા એ પાપને ધોઈ નાખો !

•

त्वत्पुरो लुठनैर्भूयान्-मद्भालस्य तपस्विनः ।
कृतासेव्यप्रणामस्य, प्रायश्चित्तं किणावलिः ॥२०/३॥

માત્ર આંખો જ હર્ષ પ્રગટ કરે છે એમ નથી. હર્ષોલ્લાસનાં આ દિવ્ય સંગીતમાં બધાં અંગો સૂર પુરાવી રહ્યાં છે. આપના દર્શનથી ઊપજેલ આનંદને બધાં અંગો - અરે ઉપાંગો પણ - પોતપોતાની રીતે અભિવ્યક્ત કરી રહ્યાં છે.

"હું તમારી સામે આળોટી રહ્યો હોઉં," પૂજ્ય હેમચન્દ્રાચાર્યજી ભક્તના ભાવોન્મેષને શબ્દદેહ આપી રહ્યા છે, "અને એ આળોટવા વડે મારા કપાળમાં પડેલ ઘા અસેવ્યો(સેવા નહિ કરવા યોગ્ય)ને કરેલ પ્રણામનું પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા કરો."

તમને ઝૂકી ઝૂકીને નમું... તમને જોતાં જ ધરતી પર લેટી પડું. ઘૂંટણિયે પડી રહું. મસ્તક ધૂળમાં રગદોળાઈ રહ્યું હોય... હર્ષાશ્રુથી ભીની ભીની રેતમાં, ધૂળમાં.

•

'ક્રિણાવલિ' શબ્દ બહુ સૂચક છે. ભક્ત આ ક્રિયાને - કપાળને ધરતી સાથે અફાળવાની પ્રક્રિયાને - કેટલીવાર દોહરાવવા માંગે છે, તેનો સંકેત એ શબ્દ આપી જાય છે. કપાળ રક્તરંજિત ન થાય ત્યાં સુધી ભૂમિસ્પર્શ કર્યા કરવો છે, કર્યા કરવો છે.

આંખો જ ભીની ભીની બને એમ નહિ. કપાળ પણ ભીનું, ભીનું બને.

•

'તપસ્વિનઃ...' કપાળને તપસ્વીની ઉપમા આપી.

પ્રણામ કરવા યોગ્ય માત્ર તમે જ. આજે આપને ચરણે શિર ઝુકાવું છું ત્યારે એની - કપાળની આ ક્રિયા તપશ્ચર્યા બની છે.

અત્યાર સુધીનું ઝૂકવું કષ્ટક્રિયા હતું. આજનું ઝૂકવું તપશ્ચર્યા છે.

'ભાલસ્ય તપસ્વિનઃ...' ઋષિના તપસ્વી મસ્તકની ઝૂકવાની ક્રિયા કેવી હોય એનો ખ્યાલ ત્યારે આવ્યો જ્યારે શ્રેષ્ઠ ભક્તિયોગાચાર્ય પૂજ્યપાદ જંબૂવિજયજી મહારાજને મહામહિમ, પરમતારક શંખેશ્વર દાદાનાં ચરણોમાં ઝૂકતાં જોયેલા.

એમની એ ઝૂકવાની ક્રિયા. – માત્ર શરીર જ નહિ, પૂરું એમનું અસ્તિત્વ ઝૂકી રહ્યું હોય...

દેરાસરનો ચોક અત્યારે લાદી-જડેલો છે; ત્યારે એ ધૂળિયો હતો; ત્યાં આવ્યા પછી પણ દાદાને તેઓ ખમાસમણ આપ્યા કરે.

ભક્તની આ સમયની હૃદયભૂમિકાને આપણે કઈ રીતે જોઈ શકીએ ?

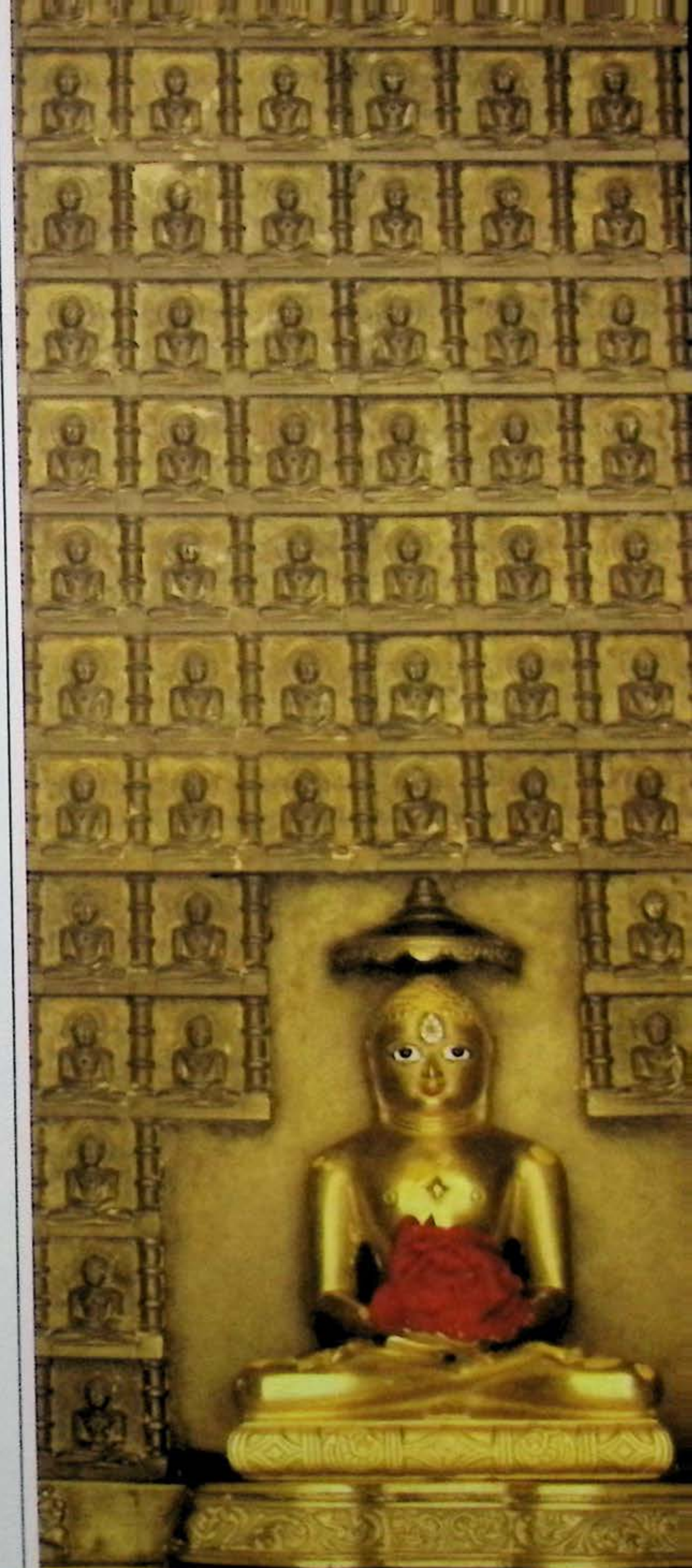

ભાગવતમાં આવેલી ભક્તની એક ઝંખના સ્મૃતિપથ પર રેલાય : 'आसामहो ! चरणरेणुजुषामहं स्यां, वृन्दावने किमपि गुल्मलतौषधीनाम् । વૃન્દાવનમાં પુષ્પગુચ્છ, વેલડી કે ઔષધિ રૂપે હું જનમું, જેથી ગોપીઓની ચરણરજને હું પામું...

પ્રભુની ચરણરજ તો દિવ્ય છે જ. ભક્તોની ચરણરજ પણ ક્યાં ઓછી દિવ્ય છે !

•

'त्वत्पुरो लुठनैः...' નાથ ! તમારી સમક્ષ હું ઝૂક્યા જ કરું, ઝૂક્યા જ કરું. અગણિત જન્મોથી, પ્રભુ ! અક્કડ થઈને જ રહ્યો છું. એ અકડાઈને તારાં ચરણોમાં નિછાવર કરવી છે.

હું 'હું' જ ન રહું તો કેવું સારું, ભગવાન ! મારા 'હું'ને તું છીનવી લે ને ! અને... મને તારા અમૃત તત્ત્વથી ભરી દે ને, પ્રભુ !

યાદ આવે જ્ઞાનદેવ. નવ વર્ષની વયે તેઓ પોતાના ગુરુ પાસે ગયેલા. ગુરુનાં ચરણોમાં તેઓ ઝૂક્યા.

ઝૂકવાની એ ક્ષણોનું પાછળથી વર્ણન કરતાં તેમણે કહ્યું છે : ગુરુદેવનાં ચરણોમાં ઝૂક્યો. અહંકાર છૂ ! અને ઊભો થયો ત્યારે લાગ્યું કે ગુરુદેવ આપવા માગતા હતા તે દિવ્ય જ્ઞાન વડે મારું મસ્તિષ્ક ભરાઈ ગયેલું.

આ ઘટનાને તેઓ એક સરસ ઉપમાથી અભિવ્યક્ત કરતાં આગળ કહે છે : ખાલી ઘડાને નદીના પ્રવાહમાં મૂકીએ અને તે ભરાયેલો હોય છે, એવું અહીં બનેલું.

પ્રભુ ! મારે માટે પણ તમે આવું જ કરશો ને ?

'त्वत्पुरो लुठनैः...' તમારાં ચરણોમાં આળોટું. વિભાવોથી ખાલી થાઉં. સ્વભાવ દશા વડે પૂર્ણ બનું.

•

मम त्वद्दर्शनोद्भूता-श्चिरं रोमाञ्चकण्टकाः ।
तुदन्तां चिरकालोत्था-मसद्दर्शनवासनाम् ॥ २०।४॥

તમારા દર્શન કરું છું, નાથ ! અને પૂરું શરીર રોમાંચિત થઈ ઊઠે છે.

તમને જોઈને થતો આ રોમાંચ. પૂરું શરીર કરોડો કરોડો રોમાંચ રૂપી આ ધજાઓ ફરકાવી જાણે કે દર્શનના આનંદ મહોત્સવમાં ભાગ લઈ રહ્યું છે.

પરમાત્માને 'નજર માંડીને' જોયાનું આ ફળ. પરમાત્મકૃપાનો આ મેહ વરસ્યો ત્યારે બધી છત્રીઓ (બીજા બધા રસો) ફગાવી ખુલ્લા ડિલે (અને ખુલ્લા દિલે) પેલા મેહમાં નાહ્યા, ખૂબ ખૂબ નાહ્યા. અને વરસેલો મેઘ ધરતીને હરિયાળાં ઘાસનાં મેદાનોથી ભરી દે, તેમ પૂરું શરીર રોમાંચથી ભરાઈ ઊઠ્યું.

•

બારે મેઘ ખાંગા થઈને વરસી પડે ને ચોકની પાણીની સપાટી ઊંચી ને ઊંચી વધતી જાય... સામી બાજુ પાણીની નિકાસી માટે નાનકડી ખાળ છે, જે આ ધસમસતા પ્રવાહને બહાર લઈ જવા અસમર્થ છે.

તારી કૃપાનો મેહ જ્યારે નવલખધારે તૂટી પડે છે ત્યારે મારા શરીરની હાલત કંઈક આવી થાય છે. એટલું તો સુખ... આંખોની આનંદાશ્રુ વહાવવાની તાકાત એ વખતે બહુ જ અપૂરતી લાગે.

ત્યારે આ રોમરાજી મદદે આવે છે. એક એક રૂંવાડું ભીતર વધતી જતી હર્ષની સપાટીના સમાચાર બહાર લઈને આવે છે. 'હું ચાતક તુમે મેહ...' ની પંક્તિ એ વખતે બોલકી થઈ ઊઠે છે.

કૃપાધારાના આટલા મોટા તારા અનુગ્રહની સામે હું શું આપીશ ?

શું આપું ?

મારી પાસે છે શું ?

જે છે તે તમારું છે... અને બીજા લયમાં કહું તો મારું સઘળુંય તમે લઈ લીધું છે. 'ચિતડું અમારું ચોરી લીધું.'

•

આ રોમાંચ.

પ્રવીણ દેસાઈ યાદ આવે : 'તારી ધારાને મેં ઝીલી જ્યારે જ્યારે, મારે રોમે રોમે ફૂલ ખીલ્યાં ત્યારે...' રૂંવાડે રૂંવાડે ખીલી ઊઠેલ આ ફૂલ.

તારી ભક્તિ માટે આથી શ્રેષ્ઠ ફૂલ કયું હોય, પ્રભુ !

•

त्वद्वक्त्रकान्तिज्योत्स्नासु, निपीतासु सुधास्विव ।
मदीयैर्लोचनाम्भोजैः, प्राप्यतां निर्निमेषता ॥२०।५॥

'मद्दृशौ त्वन्मुखासक्ते...' થી શરૂ થયેલ દર્શનયાત્રામાં એક પડાવ આગળ વધવું છે.

કો'ક કો'કવાર કૃપા કરીને તમે દર્શન આપો એમાં હવે મને ધરવ નહિ થાય. મારે તો જોઈએ સાતત્યસુખ દર્શનનું.

'प्राप्यतां निर्निमेषता...' અપલક નયણે તમને નીરખ્યા જ કરું. વચ્ચે આંખો પલકારો મારે તેય મને ન ગમે.

પૂજ્ય આનંદઘનજી મહારાજ પોતાની ચેતના સખીને કહે છે : 'દેખણ દે રે સખી ! મુને દેખણ દે, ચન્દ્રપ્રભ મુખચંદ... સખી ! મુને દેખણ દે...' મારે જોવું છે માત્ર પરમાત્માનું આ વિશ્વમોહન રૂપ. ધરાઈ ધરાઈને મને એ જોવા દે.

'મુખ દીઠે સુખ ઊપજે...' પોતાની અનુભૂતિને શબ્દોમાં ઢાળતાં મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી કહે છે : 'દરિસને અતિ હિ આનંદ લાલ રે...' અહીં સૂક્ષ્મ દર્શનની વાત ચર્ચાઈ. વીતરાગતાનું દર્શન. આનંદમય દશાનું દર્શન.

•

'त्वद्वक्त्रकान्तिज्योत्स्नासु, निपीतासु सुधास्विव...' તમને જોયા અને અમૃતના ઘૂંટ પીધા હોય એમ કોઠે ટાઢક વળી. જનમ-જનમની પ્યાસ છિપાઈ...

હવે અનિમેષ નયને તમને નીરખ્યા જ કરું આટલી જ અભિલાષા રહ્યા કરે છે. અદર્શનની પ્રતીક્ષાભરી લાંબી રાત પછી સૂર્ય સમું તમારું દર્શન થયું છે ત્યારે મારી આંખોને અનિમેષતાનું વરદાન મળો ! 'प्राप्यतां निर्निमेषता...' પલકારા ન મારે તેવી આંખો મને મળો !

હા, એય તમારે આપવું પડશે. દર્શન તમે આપ્યું. ('કર કે કૃપા પ્રભુ દરિસન દિનો...' – મહો. યશોવિજયજી) હવે નિર્નિમેષતા પણ તમારે આપવાની છે.

આપશો ને ?

હાથ પસારીને બેઠો છું.

એવું કંઈક કરી આપો કે મારી આંખો બીજે ક્યાંય જાય નહિ. તમારા મુખદર્શન સિવાય બીજે ક્યાંય એને જંપ વળે નહિ.

•

મુશ્કેલી સાતત્યની છે.

દર્શન તો કરું છું તમારું. એ થોડી સેકન્ડો સ્વર્ગીય સમય બની રહે છે, મારે માટે. પણ, તમારા દર્શનને બદલે બીજામાં હું જ્યારે ખોવાઈ જાઉં છું ત્યારે –

પરરૂપ દર્શનની ક્રિયા દુઃખદાયિની છે એ સમજવા છતાં મારી આંખો જ્યાં ને ત્યાં ભટકે છે. હું શું કરું, ભગવન્ !

તારી પાસે આવીને સ્તવનામાં બોલું છું : 'કામ-રાગે અણનાથ્યા સાંઢ પરે ધસ્યો, સ્નેહરાગની રાચે ભવ પિંજર વસ્યો; દૃષ્ટિરાગ રુચિ કાચ પાચ સમકિત ગણું, આગમ રીતે નાથ ! ન નીરખું નિજપણું...' આ બોલતાં મારી આંખોમાંથી ધોધબંધ વહેતાં આંસુને શું આપ નથી જોતાં ?

આ કામરાગે મને ક્યાંયનો ન રાખ્યો, પ્રભુ ! વિજાતીય રૂપ જોતાં જ વૃત્તિઓ બદલાઈ જાય છે. આંખો એ બાજુ ઢળી જાય છે. અને પછી ઇન્દ્રિયોની શૃંખલા...

ઉપાય એક જ છે. ને એ આપના હાથમાં છે. દર્શનસુખ આપ્યું, હવે સાતત્ય આપી દો. મારું મન જો ચોવીસ કલાક આપના ગુણોમાં ડૂબેલું હોય તો તાકાત છે બીજા તત્ત્વોની કે એ અંદર પ્રવેશી શકે.

આંખો અનિમેષ બનો !

મન પ્રભુમય બનો !

•

મારું પૂરું અસ્તિત્વ તારામય બની રહો, પ્રભુ ! હું તારામાં પૂરો સમાઉં નહિ (કે તું મને તારામાં સમાવે નહિ...) ત્યાં સુધી બધું જ તારામય બની રહે.

તમને સ્પર્શું કે જોઉં એટલું જ નહિ, તમને શ્વસું. 'એક શ્વાસમાંહિ સો વાર સમરું તમને...' એ મારા માટે ન હોય તોય સાંસ, સાંસ પર એકવાર તો તમારું સુમિરન હો !

'આચારાંગ' સૂત્રનું પુસ્તક ખોલીને બેસું છું... ને... ક્યારેક શું થાય છે તે કહું ? શબ્દ-પરમાત્માને મારી સામે જોતાં એવો તો ભાવાવેશ છલકાય છે... 'નયનાં બહે દોઉ નીર...' પાંપણે બાંધેલ પાણિયારું સતત ચૂયા કરતું હોય. વાંચી ન શકાય આગળ...

ભક્ત કવિ સૂરદાસજી યાદ આવે : 'બિલોકૈ ભીંજે...' મઝાનો સન્દર્ભ સૂરદાસજીએ પકડ્યો છે. ભક્ત પ્રભુના સંદેશને કઈ રીતે વાંચે ?

વૃન્દાવનમાં ઉદ્ધવજી આવે છે. શ્રીકૃષ્ણનો પત્ર લઈને તેઓ આવે છે. ગોપીઓ રથને વીંટળાઈ વળી. ઉદ્ધવજીએ શ્રીકૃષ્ણનો પત્ર ગોપીઓની સામે ધર્યો. પણ, આશ્ચર્ય ! એક પણ ગોપી પત્ર લેવા હાથ લંબાવતી નથી. 'કોઉ વ્રજ વાંચત નહિ પાંતી...' 'નૈન સજલ, કાગદ અતિ કોમલ, કર

અંગુરી અતિ તાતી; પરસે જરે, બિલોકૈ ભીંજે, દુહુ ભાંતિ દુઃખ છાતી...' આંખો ભીની, પત્ર કોમળ, હાથની આંગળીઓ વિરહવેદનાથી ગરમ... ડર લાગે કે સ્પર્શવાથી પત્ર બળી જશે. ચાલો સ્પર્શો નહિ; નજીક આવીને જુઓ તો ખરા ! પણ, નજીક આવીને પત્રને જોતાં ડર લાગે કે આંખોમાંથી વહેતી આંસુની ધારાથી પત્રના અક્ષરો ચેરાઈ જશે.

'આચારાંગ' સૂત્ર વાંચતાં મનનો ઘોડો સમવસરણ-પ્રદેશમાં પહોંચી જાય. શબ્દ-પરમાત્માથી રૂપ-પરમાત્મા સુધીની આ દોડ... કેટલી તો મઝાની ! પ્રભુ ! આપના શબ્દોનો મેહ મારા પર વરસી રહ્યો છે. હું ભીંજાઈ રહું છું.

•

त्वदास्यलासिनी नेत्रे, त्वदुपास्तिकरौ करौ ।
त्वद्गुणश्रोतृणी श्रोत्रे, भूयास्तां सर्वदा मम ॥२०६॥

'त्वदास्यलासिनी नेत्रे...' આંખ તમારા મુખ પર જ સતત મંડાયેલ હોય. 'મારાં નયણાં લંપટ જોવે ક્ષણ ક્ષણ તુજ જો...' જો કે, માત્ર બે આંખોથી જ પ્રભુને જોવામાં અતૃપ્તિ રહ્યા કરવાની. સૂરદાસજીએ કહ્યું કે ભગવાન પાસે કંઈક માંગવાનું હોય ત્યારે એક જ ચીજ માંગવાની : 'લોચન રોમ રોમ પ્રતિ માંગૌ...' કેટલી મનોહર કલ્પના છે ! રોમે રોમે લોચન ! જોયા જ કરું તમને. બે આંખો ને એય ઉઘાડ-મીંચ થતી આંખો... 'કહા કરૌ છબિરાશિ શ્યામઘન, લોચન દ્વે પુનિ ઠાઉં; તે પર યે નિમિષ સુર પુનિ, યહ દુઃખ કાહિ સુનાઉં...' પરમાત્મા કાન્તિપુંજ. બે લોચનમાં એ શી રીતે સમાય ? ને એમાં આ પલકારા... જો કે, મેં તો 'प्राप्यतां निर्निमेषता...' પહેલા જ માંગી લીધી છે.

'त्वदास्यलासिनी नेत्रे...' આંખો આપને જ જોયા કરે. ને કેવી ઠંડક મળે ! પૂજ્યપાદ માનવિજય મહોપાધ્યાય પરમતારક શ્રી શીતલનાથ પ્રભુની સ્તવનામાં કહે છે : 'તુજ મુખ સન્મુખ નીરખંતાં, મુજ લોચન અમી ઠરંતાં...' તારા મુખ સામે જોતાં મારી આંખોનાં આંસુ ઠરી ગયાં...

પહેલી વાર સ્તવના બોલ્યો ત્યારે પ્રશ્ન થયેલો કે 'અમી છલકંતાં' કે 'અમી વરસંતાં' ને બદલે 'અમી ઠરંતાં' લોચનની વાત સ્તવનાકારે કયા સન્દર્ભમાં લખી છે ? ખ્યાલ નહોતો આવતો. પ્રભુને જ પૂછ્યું : "પ્રભુ ! અહીં 'અમી ઠરંતાં' શબ્દો બરોબર છે ?" પ્રભુની કોર્ટમાં બૉલ ફેંકીને હું ઉપાશ્રયે ગયો. હવે પ્રભુએ ઉત્તર આપવાનો હતો.

પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો અને કેટલો જલદી આપ્યો !

ઉપાશ્રયે જઈને હું આસન પર બેઠો. ઈરિયાવહી કરી હું સ્વાધ્યાય કરવા જતો હતો ત્યાં એક માતા નાનકડા દીકરાને લઈને વંદન કરવા આવી. વંદન કરવા માટે માએ બાબાને નીચે મૂક્યો. ક્યાં માની ગોદ ને ક્યાં આ ઠંડી ફરસ ? બાબાસાહેબને તો પદભ્રષ્ટ રાજા જેવું થયું. સિંહાસન જ આખું ગયું ને !

બાળકની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. ત્યાં જ માનું વંદન પૂર્ણ થયું. એણે બાળકને ગોદમાં લઈ લીધું.

હવે ?

આંખમાં અશ્રુબિંદુઓ ઊભરી આવેલ. પણ વેદના હવે નહોતી, જેથી પ્રવાહ આગળ ચાલે. અને એ વેદનાશ્રુઓ આંખમાં ઠરી ગયાં. ફ્રીજ થઈ ગયાં.

મને ઉત્તર મળી ગયો.

•

'લોચન અમી ઠરંતાં...'

'સ્નાતસ્યા૦' સૂત્રના પ્રથમ શ્લોકમાં સરસ કલ્પના અપાઈ છે. મેરુપર્વત પર પ્રભુનો અભિષેક થયા પછી ઈન્દ્રાણીજી પ્રભુના પરમ પાવન દેહને કૌશેય વસ્ત્રથી લૂછી રહ્યાં છે. પ્રભુના એ દિવ્ય રૂપને જોતાં થયેલ વિસ્મય આનંદમાં ફેરવાયો. હર્ષાશ્રુ આંખોમાં.

મઝાની ઘટના કેવી ઘટી કે ભીનાશ ઈન્દ્રાણીજીની આંખોમાં છે.

અને એ પ્રતિબિંબિત થાય છે પ્રભુના મુખ કમલ પર. ઈન્દ્રાણીજીને લાગ્યા કરે છે કે પ્રભુનું મુખ ભીનું છે, ભીનું છે...

ભક્તની આંખોની ભીનાશનો આ ફેલાવ...

•

'त्वदुपास्तिकरौ करौ...' હાથ તમારી સેવામાં ઓતપ્રોત રહે. ગ્લાન મુનિઓની વેયાવચ્ચ કરું અને પરમપાવન આગમ ગ્રંથની રણઝણાવતી પંક્તિ યાદ આવે : 'जो गिलाणं पडिवज्जइ सो मे पडिवज्जइ...' 'ગ્લાનની સેવા તે મારી સેવા'.

એકવાર મને ખ્યાલ છે કે ભિન્ન સંદર્ભમાં સહેજ લાલ આંખે તમે મને આ વાક્ય કહેલું. ઉપાશ્રયે ગ્લાન મુનિની સેવામાં વેઠ વાળીને તમારે ત્યાં હું આવેલ. સ્તવનાઓ રટતો હતો. ને આભાસ થયો. જાણે કે તમે કહેતા હતા : 'રાગોડાં તાણી અવાજ શા માટે કરે છે ? ઉપાશ્રયે જઈ પેલા મુનિની સેવા કર. મારી સેવા એમાં આવી જશે.' હું ઉપાશ્રયે આવી ગયો.

ત્યારથી વેયાવચ્ચમાં જે રસ આવે છે...

પ્રભુ ! તમે કેટલું બધું આપો છો !

•

'त्वद्गुणश्रोतृणी श्रोत्रे...' તારા ગુણોને સાંભળ્યા કરું... તમારા શબ્દોને તો સમવસરણમાં સાંભળેલા. આજે પણ એની યાદ આવે છે ને

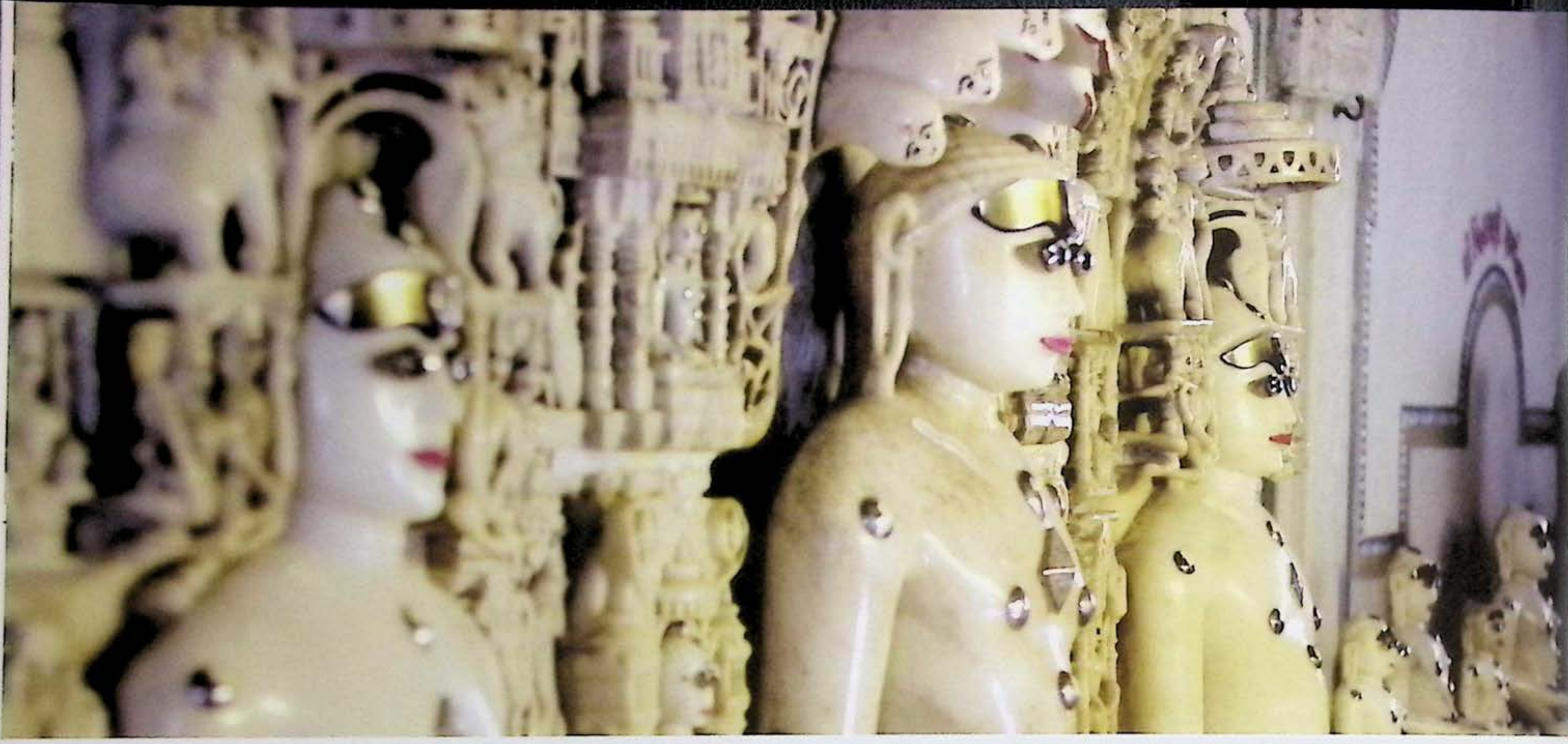

મન તરબતર થઈ જાય છે. મનની એ ભૂમિકા પર તારા ગુણોને સાંભળું છું.

'भूयास्तां सर्वदा मम...'

હમણાં જ પરમપાવન દશવૈકાલિક સૂત્રનું 'सज्झायम्मि रओ सया...' પદ ઘૂંટ્યું હતું. ને ત્યારે થયું હતું કે સ્વાધ્યાયમાં - પ્રભુગુણશ્રવણમાં, હંમેશા રત તો રહેવાય; પણ સર્વદા રત શી રીતે રહી શકાય ? સદા એટલે હંમેશા, રોજ થોડો સમય; બરોબર. પણ વીતરાગ સ્તોત્ર સદા નહિ, સર્વદા શબ્દ મૂકે છે. સર્વદા એટલે સતત, ચોવીસ કલાક એવો અર્થ અભિપ્રેત હોય તો...? ચોવીસ કલાકનો સ્વાધ્યાય... શી રીતે એ શક્ય બને ? કારણ કે ક્રિયાઓ પણ કરવાની છે. વેયાવચ્ચ પણ કરવાની છે. ને ભક્તિમાર્ગ તો કેન્દ્રબિંદુ છે; તેમાંથી તો પૂરા દિવસ માટેની તાજગી મેળવવાની છે. તો સ્વાધ્યાય, પ્રભુગુણ શ્રવણ સર્વદા શી રીતે હોઈ શકે ?

આપે જ એનો જવાબ આપેલો કે સ્વાધ્યાયનો અર્થ સ્વનું અનુભાવન, સ્વનું સ્પર્શન છે. ને એ સંદર્ભમાં ચોવીશ કલાકનો સ્વાધ્યાય શક્ય છે. ક્રિયા કરતાં, ભાવવિભોર બનીને, 'લોગસ્સ૦' જેવાં સૂત્રને ઉચ્ચારતાં જિનગુણને સ્પર્શીને નિજગુણ સ્પર્શવાનું બને.

પ્રશ્ન થયો કે હું સૂઈ જઈશ ત્યારે સ્વગુણાનુભૂતિ શી રીતે થશે ? આપે સમજાવેલું કે તારું શરીર સૂઈ શકે. તારે ક્યાં ઊંઘવાનું છે ! ને તું ઊંઘીશ તો 'અતરંત પમજ્જએ ભૂમિં' નું પાલન કોણ કરશે ?

'त्वद्‌गुणश्रोतृणी...' તમારા ગુણોને સતત સાંભળ્યા કરું. સંત તુલસીદાસ યાદ આવે : 'જિન કે શ્રવણ સમુદ્ર

સમાના, કથા તુમ્હારી સુભગ સરિ નાના...' ભક્તોના કાન સમુદ્ર જેવા હોય છે, તેમાં પ્રભુની કથા રૂપી નદીઓ ગમે તેટલી પેસે તોય તે ભરાય જ નહિ. ભક્તને પ્રભુગુણ શ્રવણથી તૃપ્તિ ક્યારેય ન થાય.

•

'त्वद्गुणश्रोतृणी श्रोत्रे...' 'सर्वदा' શબ્દની સાથે આ વાક્યને સાંકળ્યું ત્યારે પૂજ્યપાદ હેમચન્દ્રાચાર્યની શાશ્વતી પ્રીતિની રીતનો ખ્યાલ આવ્યો. એમણે કહ્યું નહિ કે 'त्वच्छब्दश्रोतृणी' કાન હોય. કારણ કે સમવસરણમાં બેસીને 'એ'ના શબ્દોને માણવા હોય તો એ માણવાનું શાશ્વતીના સંદર્ભમાં નહિ હોય... કાદાચિત્ક હશે.

માટે 'એ'ના ગુણોને સાંભળવાની વાત. શાશ્વતીના લયમાં ઝૂમવાનું... કોઈ પણ વ્યક્તિ પ્રભુના ગુણોની વાત શરૂ કરે ને મન તેમાં ડૂબી જાય...

•

યાદ આવે ભક્તિયોગાચાર્ય પૂજ્ય રામવિજયજી મહારાજ. 'સુણતાં જનમુખ પ્રભુની વાત, હરખે મારી સાતે ધાત...' કોઈ પણ વ્યક્તિ પ્રભુના ગુણોની વાત કરતી હોય; સાંભળતાં લોહી, માંસ, ચરબી અને હાડકાં સુધી સુખાનુભૂતિ પ્રગટે...

•

कुण्ठापि यदि सोत्कण्ठा, त्वद्गुणग्रहणं प्रति ।

ममैषा भारती तर्हि, स्वस्त्येतस्यै किमन्यया ॥२०७॥

મને ખ્યાલ છે કે બોલવામાં મારી ઘણી બધી ભૂલો થઈ રહી છે. મારી વાણી તરડાઈ રહી છે; ત્રુટક-છુટક થઈ રહી છે. એનું કારણ મારી આન્તર સૃષ્ટિ છે. જ્યારે આપ એકદમ નજીક લાગો છો ત્યારે આનંદના અતિરેકમાં હું ભાન ભૂલી જાઉં છું. મને ખ્યાલ નથી હોતો, હું શું બોલું છું. ક્યારેક આટલી બધી અરજી, પ્રાર્થના, કાકલૂદી નિષ્ફળ જતી લાગે ત્યારે નિરાશાની ખીણમાં પહોંચી જાઉં. માત્ર રડ્યા કરું. આંસુ સાર્યાં કરું.

બેશક, એ આંસુ આપની કૃપાધારાએ જ લૂછ્યાં હોય છે. એટલે જ પાછો આશ્વસ્ત બની જાઉં કે નાથની દૃષ્ટિ મારા પર છે તો ખરી જ.

•

ભાવોનો સમંદર ભીતર ઊછળી રહ્યો છે. કદીક ઘેરી નિરાશાની ક્ષણોનાં મોજાં ઘૂઘવીને જાણે કે વિદ્રોહી સૂર જગવતાં હોય છે : "જો 'એ'ને મારી કંઈ જ પડી ન હોય તો હું શા માટે 'એ'ની જ પાછળ આખી ભાવસૃષ્ટિને ધકેલું ?

શા માટે...?"

પ્રશ્ન ચિહ્ન લંબાય છે, ભીતર પડઘાય છે. વેદનાથી વ્યાકુળ પ્રાણ વધુ વિહ્વળ બની ઊઠે છે. પણ અહીં જ ભક્તની અસહાયતા ખુલ્લી થાય છે : 'એ'ના વિના બીજા કોનો વિચાર પણ કરવો ? ભાવસૃષ્ટિમાં તો 'એ'ના સિવાય બીજા કોઈનો પ્રવેશ શક્ય જ નથી. જો કે, પૂજ્યપાદ આનંદઘનજી મહારાજે ભક્તની આ અસહાયતાને તેના પ્રબળ સામર્થ્ય રૂપે ઘોષિત કરી છે : 'બીજો મનમંદિર આણું નહિ, એ અમ કુલવટ રીત...' (૧૫।૧). ભક્તની એ ખાનદાની, પરંપરા કે પરમ સિવાયનાં કોઈ તત્ત્વોનો એની ભીતર પ્રવેશ હોય જ નહિ.

પદાર્થોનો સંબંધ : સંયોગ સંબંધ. વ્યક્તિઓ જોડે શિષ્ટાચારનો સંબંધ... તાદાત્મ્ય સંબંધ માત્ર પરમ સાથે.

નિરાશા, અસહાયતા... કંઈ કેટલાય ભાવો...

તો વળી ક્યારેક ભરતી ચઢે છે ઉત્સાહની : જ્યારે લાગે છે કે પરમ તત્ત્વ પોતાને પ્રતિસાદ આપી રહ્યું છે.

આરોહ ને અવરોહ. અવરોહ ને આરોહ ચાલ્યા કરે છે.

•

ભાવસમૃદ્ધ આ ક્ષણોમાં 'એ'ની સાથે વાતોય થયા કરે છે. પત્ર પણ લખાય...

હું પત્ર લખું છું ત્યારે મારા ભાવોને કાગળના નાના ટુકડા પર સજાવું છું. સજાવવાની એ ક્ષણોને કોઈ જુએ તો...! કલાકો વીતી જાય... ક્યારેક તો દિવસો... રાત્રે એ પત્ર પડ્યો હોય બાજુમાં, સંથારો ભીનો થયો હોય અશ્રુબિંદુઓથી... એકાદ-બે લીટી ઉમેરવાનું મન થાય ને ડર લાગે કે આંસુથી પત્ર ચેરાઈ ન જાય.

પત્ર લખાઈ ગયો. મારા તરફથી કાર્ય પૂર્ણ થયું. 'એ' તો વાંચે જ છે ને ! મેં નહોતો લખ્યો પત્ર ત્યારે પણ 'તે' વાંચતા હતા. આજે પણ 'તે' વાંચે છે.

ઉત્તર કેવો આપવો તે 'એ' જાણે. હું તો 'એ'ને ચાહ્યા કરીશ. યાદ આવે સુન્દરમ્‌ના ગોપીગીતનો ઉઘાડ : 'મેરે પિયા ! મૈં તો ચૂપ ચૂપ ચાહ રહી...'

•

ક્યારેક તો પત્ર આખો ને આખો કોરો હોય. શું લખવું...? સૂઝે નહિ. અને ત્યારે થાય કે 'એ' તો અન્તર્યામી છે. હૃદયના ભાવોને જાણે છે.

આવી ક્ષણોમાં શ્રી માધવ રામાનુજની કાવ્યપંક્તિઓ ભીતર પ્રસરે :

કાગળ કોરો રાખીને આ પત્ર લખું છું : વાંચી લેજે;
અલખ લિપિમાં આખે આખો ગ્રંથ લખું છું : વાંચી લેજે.

અવાજમાં અક્ષર ગૂંથ્યા કે
અક્ષરમાં ગૂંથ્યા અવાજ, એ હું શું જાણું ?
મૌન કઈ લિપિમાં તેં રુંધી રાખ્યું છે,
બધાં રહસ્યો તું જાણે છે, હું શું જાણું ?

કયા અક્ષરે ઓળખવાનો સ્પર્શ, લખું છું : વાંચી લેજે.
કાગળ કોરો રાખીને આ પત્ર લખું છું : વાંચી લેજે.

બધું અનંત છે એવું કહેતાં કહેતાં –
અંત તરફ ક્યાં ચાલ્યા, હું શું જાણું ?

પ્રેમ એટલે કેવળ કેવળ શબ્દ હશે
કે અનુભૂતિ એ તું જાણે છે, હું શું જાણું ?

અનહદના એકાંત સુધીનો અર્થ, લખું છું : વાંચી લેજે.
કાગળ કોરો રાખીને આ પત્ર લખું છું : વાંચી લેજે.

પ્રાસ મળે કે ન મળે તોય તે
ગીત રચાતું જાય કેમ, એ હું શું જાણું ?
સાજ મળે ના મળે તોય
સંગીત રચાતું જાય કેમ, એ હું શું જાણું ?

વાણી પણ લાગે છે જ્યારે વ્યર્થ, લખું છું : વાંચી લેજે.
કાગળ કોરો રાખીને આ પત્ર લખું છું : વાંચી લેજે.
અલખલિપિમાં આખે આખો ગ્રંથ લખું છું : વાંચી લેજે.

•

હૃદયના ભાવોને શબ્દોમાં કઇ રીતે મૂકી શકાય ? પ્રભુ ! તું તો અન્તર્યામી છે. મારા હૃદયના ભાવોને તું વાંચી લેજે.

કોરા કાગળ પર અલખ લિપિમાં પત્ર લખાયો છે... અલક્ષ્ય (અદૃશ્ય પરમચેતના)ને પત્ર પણ અલક્ષ્ય / અદૃશ્ય લિપિમાં જ શોભે ને !

પ્રભુ ! મારા તારા તરફના પ્રેમને મારે અભિવ્યક્ત કરવો છે. શું એ માટે શબ્દ કામ આવશે ? સરસ વાત કહી કવિએ : 'પ્રેમ એટલે કેવળ કેવળ શબ્દ હશે કે અનુભૂતિ એ તું જાણે છે, હું શું જાણું ?'

પ્રેમ તો અનુભૂતિગમ્ય જ છે ને, પ્રભુ ? અને એ જ કડીમાં એક આગળનો પ્રશ્ન : પ્રભુ ! તું મારા પ્રેમને પ્રમાણિત કરે છે ?

પ્રેમની પગથારે ગયા પછી ભક્તને થતા અનુભવને અહીં આલેખવામાં આવ્યો :

અનહદના એકાંત સુધીનો અર્થ, લખું છું : વાંચી લેજે...
વાણી પણ લાગે છે જ્યારે વ્યર્થ, લખું છું : વાંચી લેજે.

•

મારી વાણી કુંઠિત છે, પણ તારા પ્રતિ એ ઉત્કંઠિત છે. ને એટલે હું આનંદમય છું. મારે ક્યાં દુનિયાને મારી અસ્ખલિત વાગ્ધારા બતાવવી છે ! દુનિયાનું પ્રમાણપત્ર મેળવવા માટે તો મેં અગણિત જન્મો ગુમાવ્યા છે. હવે તો જોઈએ માત્ર તમારું પ્રમાણપત્ર. તમે મને પ્રમાણિત કરો છો ને, પ્રભુ ?

ભક્ત હનુમાને પૂછ્યું'તું રામચન્દ્રજીને : 'દુનિયા મને

ભક્ત તરીકે સંબોધિત કરે એમાં મને રસ નથી. તમે મને ભક્ત તરીકે પ્રતિષ્ઠિત કરો છો ?' ત્યારે રામચન્દ્રજીએ ભક્તના અંતરંગ લક્ષણોની વાત કરી : 'કરત ભક્તિ મમ પુલક શરીરા, ગદ્ગદ ગિરા, નયન બહે નીરા...'

યાદ આવે ચૈતન્ય દેવ : 'નયનં ગલદશ્રૂધારયા, વદનં ગદ્ગદ્ રુદ્ધયા ગિરા; પુલકૈર્નિચિતં વપુ: કદા, તવ નામગ્રહણે ભવિષ્યતિ...' પ્રભુ ! તારું નામ લેતાં આંખોમાંથી શ્રાવણ-ભાદરવો વહે. કંઠેથી ડૂસકાં પ્રગટે. શરીરેથી રોમાંચ...

પ્રભુ ! મારી વાત કહું તો, આવી હાલત ક્યારેક થાય છે. ક્યારેક નથી થતી. હું ભક્ત ખરો ?

પ્રભુ ! એ વાત યાદ રાખજે કે ભક્ત હોઉં કે અભક્ત; તારો જ છું.

●

'कुण्ठापि...' વાણી મારી ભલે ખચકાતી, અટકાતી, લંગડાતી હોય; પણ એ તારા ભણી જ વહી રહી છે એનો મને પૂરો આનંદ છે. દેવ ! 'किमन्यया ?' અસ્ખલિત વાણી પણ સંસારગામિની કે સંસારનું વર્ણન કરનારી હોય એના કરતાં લાખ દરજ્જે મારી આ વાણી સારી છે.

મારા શબ્દો તારા ભણી સતત વહ્યા કરો ! માત્ર તારું નામ મારે રટ્યા કરવું છે. એવી રીતે તારું નામ રટવું છે કે, કવિ કહે છે તેમ, 'હૈયાના એક એક સ્પન્દન પર, તારું નામ લખાજો...'

●

तव प्रेष्योऽस्मि दासोऽस्मि, सेवकोऽस्म्यस्मि किङ्करः ।
ओमिति प्रतिपद्यस्व, नाथ ! नातः परं ब्रुवे ॥२०।८॥

મારા પરની તારી આ અહેતુકી કૃપા... તેં મને ભીંજવ્યા જ કર્યો, ભીંજવ્યા જ કર્યો... થાય છે કે હું તારી ભક્તિ શી રીતે કરું ? ઋણમુક્તિનો તો કોઈ સવાલ જ નથી, પણ આછી સી ભક્તિ તારી થાય તોય મનને પરિતોષ મળે. શ્રી દલપતભાઈની સ્તવના યાદ આવે : 'પ્રભુ ! તેં મને જે આપ્યું છે, તેનો બદલો હું શેં વાળું ? બસ તારી ભક્તિ કરી કરીને, મારા મનડાને વાળું...'

જો કે, અહીં યાદ આવે પૂજ્યપાદ માનવિજય મહારાજ : 'ક્યું કર ભક્તિ કરું, પ્રભુ ! તેરી ?' અને હામ છૂટી જાય. જો આટલા મોટા ગજાના ભક્તિયોગાચાર્ય કહેતા હોય કે પ્રભુની ભક્તિ હું શી રીતે કરું ? તો પછી હું તો શી રીતે કરવાનો ?

ચાલો, ભક્ત નહિ તો દાસ તરીકે તો મને સ્વીકારો ! 'तव प्रेष्योस्मि...' પ્રેષ્ય. સંદેશવાહક. તમે અંબડ શ્રાવકને એ સન્માન આપ્યું હતું : મહાસતી સુલસાજીને ધર્મલાભ એમના દ્વારા આપે પાઠવેલો. આવું કોઈ કામ ચીંધશો તોય હું બડભાગી થઈ જઈશ.

'दासोस्मि...' હું છું તારો દાસ. તારે દ્વારે ચોવીસ કલાક બેઠો રહું. એ બહાનેય તમારી નજર મારા પર પડે

ને ! હું મારા કાનને એ વખતે માત્ર તમારા મુખ પર કેન્દ્રિત રાખીશ; સ્વામી બોલાવે ને મને ખ્યાલ ન આવે એવું ન થઈ જાય. હું અપ્રમત્ત રહું.

ને તમે બોલાવો, તમારી સેવામાં, તો હાજર થઈ જાઉં. જેવી આવડે તેવી સેવા કરું. 'सेवकोस्मि...' ઇચ્છા તો એવી હોય કે અર્ધો-અર્ધો કલાકે તમારી પાસે આવીને પૂછ્યા કરું : સાહેબ, કંઈ કામકાજ ? 'अस्मि किङ्करः...'

ખ્યાલ એટલો જ નથી આવતો કે આપને શું ગમશે ? આપ મને પ્રેષ્ય, સંદેશવાહક તરીકે કામ આપો. દાસનું, ચોકિયાત જેવું બેસી રહેવાનું કામ મને ભળાવો કે મને આપની સેવામાં રાખો યા કિંકરત્વ આપો. મીરાંની જેમ હું તો કહીશ : 'મને ચાકર રાખો જી.' 'ओमिति प्रतिपद्यस्व...' આપ હા કહો, મને સ્વીકારો એટલે મારું કાર્ય પરિપૂર્ણ બને.

તમે છો તો બધું છે. તમે નથી તો કાંઇ નથી. તમને પામવા માટેની મારી આ મથામણો... જરા કહી દો ને કે, આ મથામણોને અંતે હું તમને પામીશ તો ખરો ને ? 'ओमिति प्रतिपद्यस्व...' તમે હા પાડો એટલે મારા આ પ્રયત્નો પણ કેવા હૃદયંગમ બની જાય...

બે સંયોગોની ચર્ચા ભક્તિસૂત્રોએ કરી છે : નદી - નાવ સંયોગ અને નદી-સમુદ્ર સંયોગ. પહેલો છે નદી-નાવ સંયોગ. નદીમાં નાવ છે. સમારકામ માટે નાવને કાંઠે લવાય છે. દરિયામાં નાવ હોય તો ઓટ સમયે રેતમાં જ એનું સ્થાન હોય છે. સંબંધ છે, પણ કાદાચિત્ક છે; શાશ્વત નથી.

શાશ્વત સંબંધ છે નદી-સમુદ્રનો. એ છે નદી-સમુદ્ર સંયોગ. નદી દરિયામાં મળી ગઈ. હવે તમે એ નદીને દરિયામાંથી અલગ કરો તો ! અસંભવ.

श्रीहेमचन्द्रप्रभवाद्, वीतरागस्तवादितः ।
कुमारपालभूपालः, प्राप्नोतु फलमीप्सितम् ॥२०।९॥

કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્યપ્રવરશ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ દ્વારા રચાયેલ આ વીતરાગ સ્તવના દ્વારા કુમારપાળ રાજાને ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ થાઓ !

ભક્તનું ઇચ્છિત બીજું શું હોય ? ભક્તને જોઈએ છે પરમાત્મા સાથેનો શાશ્વત સંયોગ... શાશ્વતીમાં પરિણમતું મિલન... નદી-સમુદ્ર સંયોગ...

'प्राप्नोतु फलमीप्सितम्...' કુમારપાળ રાજાએ આત્મનિન્દા-દ્વાત્રિંશિકામાં પોતાની મહેચ્છાને શબ્દોમાં ગૂંથી છે : 'कदा त्वदाज्ञाकरणाप्ततत्त्व-स्त्यक्त्वा ममत्वादि-भवैककन्दम् । आत्मैकसारो निरपेक्षवृत्ति - र्मोक्षेप्यनिच्छो भवितास्मि नाथ ! ॥' તમારી આજ્ઞાના નિરવધિ આનંદમાં ઝૂમીને હું એવો નિરપેક્ષ ક્યારે બનીશ કે મોક્ષને વિષે પણ નિરુત્સુક, નિરીહ હોઈશ ?

અને હું તમને પૂછું કે પ્રભુ ! કુમારપાળ રાજા જેવી નિરપેક્ષ દશા મને ક્યારે આપશો ? ક્યા....રે ?

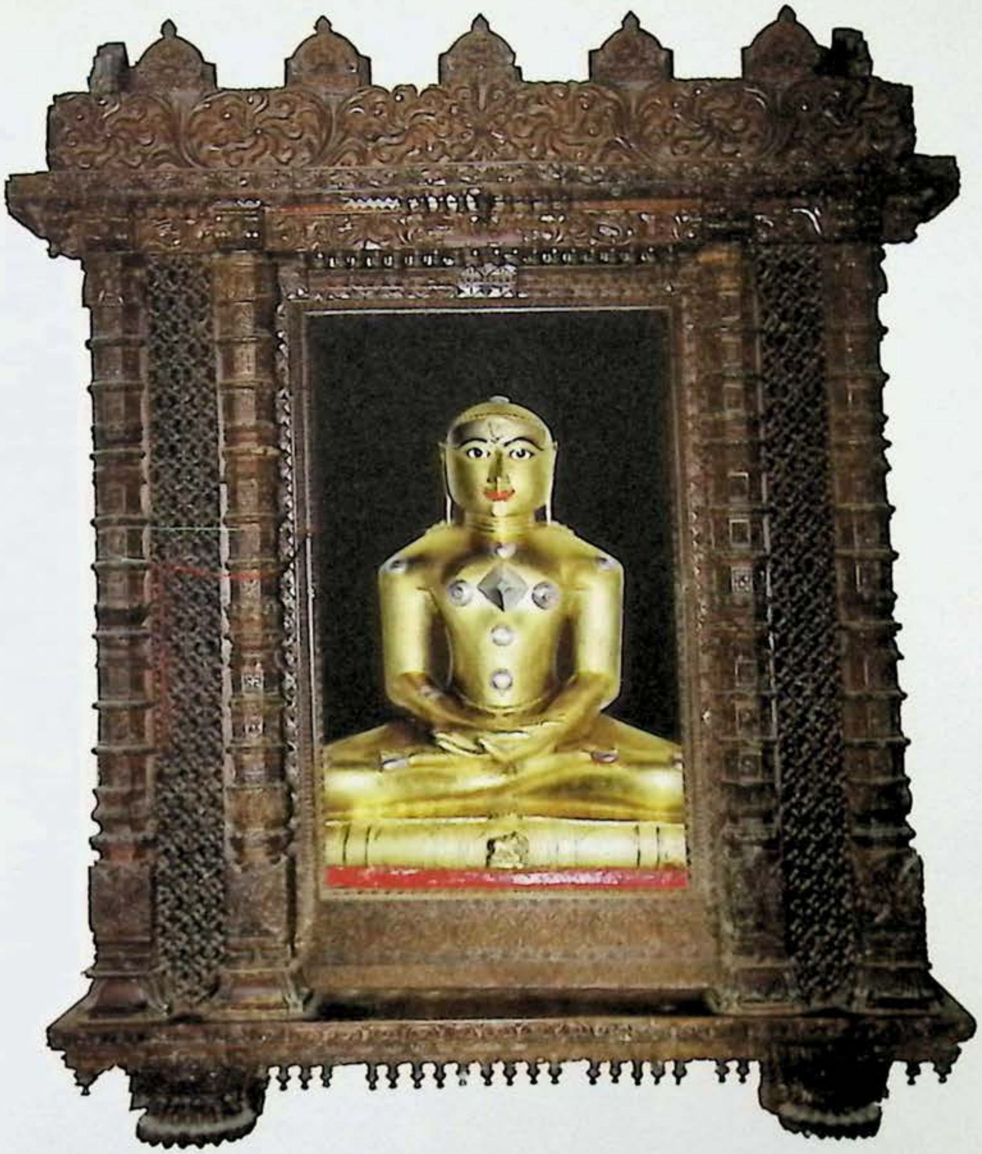

૨ 'હું મલકું તે તારા સ્નેહે...'

त्वन्मतामृतपानोत्था, इतः शमरसोर्मयः ।
पराणयन्ति मां नाथ ! परमानन्दसम्पदम् ॥१६।१॥

ભક્તિમતી મીરાંનું એક પદ છે :

કોઈ કહિઓ રે પ્રભુ આવન કી,
આવન કી મન ભાવન કી...

આપ ન આવે, લિખ નહિ ભેજે,
બાણ પડી લલચાવન કી;
એ દોઈ નેણ કહ્યો નહિ માને,
નદિયાં બહે જૈસે સાવન કી...

કહા કહું કછુ બસ નહિ મેરો,
પાંખ નહિ ઊડ જાવન કી;
મીરાં કહૈ પ્રભુ ! કબ રે મિલોગે ?
ચેરી ભઈ હૂં તેરે દામન કી...

પ્રભુ ક્યારે મારા હૃદયમંદિરમાં આવશે ? કો'ક તો મને કહો ! હું એ સમાચાર સાંભળવા માટે તલસું છું. પ્રભુ ક્યારે આવશે ? ક્યારે...? ક્યા...રે ? મારું પૂરું જીવન માત્ર એ એક બિન્દુ પર અત્યારે સ્થગિત થયું છે, એ વાત જ મને ગમે...

કેવું કરે છે 'એ' ? – પરમાત્મા. પોતાને આવવાનું પણ નહિ; સંદેશો પણ મોકલવાનો નહિ. એને તો બસ, એક ટેવ (બાણ) પડી છે; – મને લલચાવવાની.

પણ આની અસર મારા પર શું પડશે તે તેઓ વિચારે છે ખરા ? પ્રિયતમના વિરહમાં આ બેઉ આંખો વહ્યા કરે છે; જાણે કે શ્રાવણની નદી.

હું શું કરું ?

કંઈ સૂઝતું નથી.

'એ'ને કઈ રીતે મેળવવો ? 'એ' મળે તો જ જીવન સાર્થક. નહિતર, પૂરું જીવન વ્યર્થ...

ઊડીને જાઉં એની પાસે ?

'પાંખ નહિ ઊડ જાવન કી...' પાંખો હોત તો ઊડીને ત્યાં પહોંચી જાત...

પ્રભુ ! મારે આટલું જ પૂછવું છે : તમે ક્યારે મળશો ? 'કબ રે મિલોગે ?'

હા, હું તમને મળવા ન આવી શકું. તમે તો આવી જ શકો ને ! બોલો, ક્યારે આવો છો ?

જો કે, મારી બાજુ શરણાગતતા જ રહેવાની છે. તમારી બાજુ તમારે શું કરવું એ તમે જાણો. મારી બાજુ તો એક વાત સ્પષ્ટ છે : 'ચેરી ભઈ હૂં તેરે દામન કી...' તારું દાસત્વ જ મારી પાસે છે.

શરણાગતિ ક્યારેક ગમે છે. ક્યારેક 'હું'ને શરણે જવું ગમે છે. આ દુવિધાને પેલે પાર શી રીતે જવું ?

ભક્તની સ્તવના આ બિન્દુ પરથી શરૂ થાય છે. 'त्वन्मतामृतपानोत्था...'

પ્રભુ ! તારા પ્યારા શબ્દો રૂપ અમૃતના પાનથી ઊપજેલ શમરસની લહરીઓ મને પરમ આનંદ આપે છે.

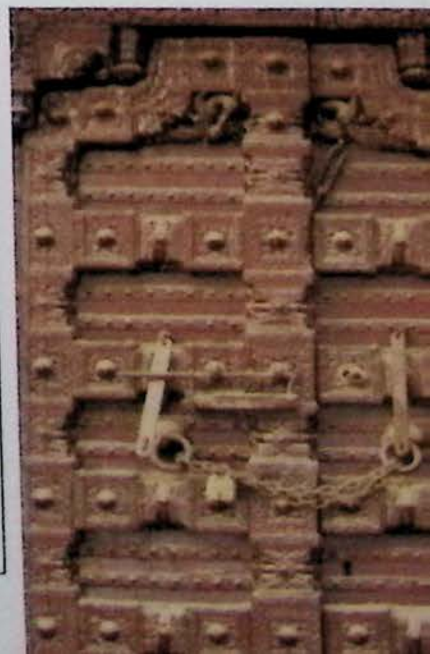

તારા શબ્દોને સાંભળવાનો આનંદ. પૂજ્ય કાન્તિવિજય મહારાજ એ આનંદની અભિવ્યક્તિ આપે છે.

'અમૃત ઝરણી મીઠી તુજ વાણી,
જેમ આષાઢો ગાજે રે;
કાન મારગ થઈ હિયડે પેસી,
સંદેહ મનના ભાંજે રે...'

મનના સંશયો જ દૂર થાય એમ નહિ; મનમાં ઊઠેલા વિકારો છૂ થઈ જાય.

એક જ મનમાં/હૃદયમાં બેઉ સાથે કેમ રહે ? પ્રભુ રહે તો વિભાવો ક્યાંથી રહેવાના ?

પ્રભુ ! મારા હૃદયમંદિરને તમે પાવન કરો !

'परमानन्दसम्पदम्...' તારા શબ્દોને પીવાનો આનંદ... બસ, જાણે કે પીધા જ કરું. તૃપ્તિ થાય જ નહિ...

અમૃત-પાનની એ ક્ષણો...

'એ'ને પીવાનો આનંદ. 'એ'ને જોવાનો આનંદ.

કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરે એ ક્ષણોને આ રીતે અભિવ્યક્ત કરી :

પ્રભુ ! તારું દર્શન કરીને હું મારે ઘરે આવ્યો હોઉં. અને ખુરશી પર બેસી ચા પીતો હોઉં. એ ક્ષણે કોઈ વટેમાર્ગુ મારા ચહેરાને જુએ તો એને મારા ચહેરા પર તારા ચહેરાની છાપ દેખાય, પ્રભુ !

•

'परमानन्दसम्पदम्...' લાગે કે આવી ક્ષણો અતીતમાં ક્યારેય નહિ મળી હોય... આવો આનંદ શું હોઈ શકે ખરો ?

અત્યાર સુધી તો સંયોગજન્ય રતિભાવને સુખનું કે આનંદનું લેબલ ચીપકાવતો હું આવ્યો છું. હવે મળ્યો તારાં ચરણોમાં રહેવાનો આનંદ. તારા શબ્દોને પીવાનો આનંદ.

કેવી ભાવાનુભૂતિ એ ક્ષણોની હોય ? શ્રી ચન્દ્રકાન્ત શેઠના શબ્દોમાં :

હું છલકું તે તારા સ્નેહે,
હું મલકું તે તારા સ્નેહે !

તારા સ્નેહે આંગણ મારે,
રણઝણતું અજવાળું;
તારા સ્નેહે મારી અંદર,
ઊઘડે કમળ નિરાળું !

હું તરસું તે તારા સ્નેહે,
હું વરસું તે તારા સ્નેહે !

તારા સ્નેહે ગોખે દીવા,
ગોળ સમું ઘર મીઠું;
તારા સ્નેહે ઘરમાં કો'નું,
ઝાંઝર રમતું દીઠું !

સવાર ખૂલતું તારા સ્નેહે,
સકળ ખીલતું તારા સ્નેહે !

•

પ્રભુ ! મારી ભીતર જે ઉત્સાહ દેખાય છે, ભક્તિનો જે ઉમંગ દેખાય છે; તેનું કારણ છે તારો પ્રેમ. પ્રભુ ! તું કેટલો તો પ્યાર વરસાવ્યા કરે છે !

મારું હૃદય જે સ્વાર્થ અને અહંકારને કારણે બિડાઈ ગયેલું; તારો સ્નેહ મળતાં એ ખીલ્યું. ખીલ્યું એટલું જ નહિ, હૃદયને હૃદયકમળની પ્રતિષ્ઠા તારા કારણે મળી. હૃદય કોમળ, કોમળ બન્યું ને !

પ્રભુ ! મને તરસ છે માત્ર તારા સ્નેહની. અને તું તો નવલખ ધારે વરસે છે મારા પર... તારી કૃપાધારા એટલી તો પ્રચંડ રીતે મારા પર વરસી કે મારા જીવનનું વૃક્ષ તરપવા લાગ્યું.

જીવતરના ગોખમાં છે ઉજાશ, ઉજાશ. પણ એ કોડિયામાં તેલ તો છે તારા સ્નેહનું.

તારો સ્નેહ મળ્યો, જીવનનો એક નવો સંદર્ભ મને મળ્યો. અંધારઘેરી ખીણમાં સબડતા મને તેં આધાર આપ્યો... જીવનને તેં મધુમય બનાવ્યું. જીવનને ઝંકૃતિમય બનાવ્યું.

•

પૂજ્ય વીરવિજય મહારાજ પૂજામાં કહે છે : 'તુજ શાસન રસ અમૃત મીઠું, સંસારમાં નવિ દીઠું રે... મનમોહન સ્વામી !'

તારા શાસનના / તારી સાધનાના રસ જેવો રસ દુનિયામાં ક્યાંય જોયો નહિ, પ્રભુ !

એ સાધનાનું અમૃત સહેજ પીવાય છે અને જે કેફ મળે છે... શબ્દોને પેલે પારની એ ઘટના છે...

'पराणयन्ति मां नाथ ! परमानन्दसम्पदम्...'

સાધનાનું અમૃત પ્રશમરસની અનુભૂતિ કરાવે છે, જે ચિદાનન્દના આસ્વાદ સુધી ફેલાય છે.

આ અનુભૂતિ, આ આસ્વાદ કેવો હોય ? કવિ ચન્દ્રકાન્ત શેઠના શબ્દોમાં :

તારામાં હું સદા તરું છું,
તારા રસમાં સહજ સરું છું !

તું છે મારું પરમ ધામ ને
તું છે મારી મસ્તી;
હું તારામાં, તું મારામાં,
એ જ આપણી હસ્તી;
તારી છાયા થઈ ફરું છું...

ઊંચાણ તારાં, ઊંડાણ મારાં,
સકલ દલે વિસ્તરવું !
તારો તાગ લેવા અસલમાં,
અંદર સતત ઊતરવું !
તારામાં સૌ તાર ભરું છું...

કેટકેટલાં ભીતર ગૂંચળાં,
ક્યારે કેમ ઊકલશે ?
પતંગ મારો ક્યારે ઊંચે,
ચિદાકાશમાં ચગશે ?

મારું પિલ્લું તને ધરું છું,
મારો ભિલ્લુ તને કરું છું...

•

ચિદાનંદની મસ્તીની કેવી મઝાની અભિવ્યક્તિ : 'હું તારામાં, તું મારામાં...' અભેદાનુભૂતિ. એ અભેદાનુભૂતિને પ્રગાઢ બનાવવા માટેનું સરસ ચરણ છે આંતરયાત્રા. 'અંદર સતત ઊતરવું.'

જો કે, એ આંતરયાત્રામાં ક્ષણે ક્ષણે, પ્રભુ ! તારો સથવારો જોઈશે. અને એટલે, તને હું ભિલ્લુ-સાથીદાર/માર્ગદર્શક તરીકે સ્વીકારું છું.

•

इतश्चानादिसंस्कार-मूर्च्छितो मूर्च्छयत्यलम् ।
रागोरगविषावेगो, हताशः करवाणि किम् ? ॥१६।२॥

ઘડીકમાં અમૃતના ઘૂંટડા. ઘડીકમાં વિષમય ડંખોની પીડા. શું આ જ મારી નિયતિ છે, પ્રભુ !

અને એમાંય અમૃતના ઘૂંટડા કેટલો સમય ? હા, તારા તરફથી અમૃતનો વરસાદ સતત ચાલુ હોય છે, પણ એને ઝીલવાનું મારું સામર્થ્ય ક્યાં ?

પ્રભુ ! તું વરસે છે. સતત વરસે છે. પણ મારી આસક્તિના આ રેઈનકોટનું શું કરવું ? જરૂર, તું

સદ્ગુરુચેતનાને મારી પાસે મોકલે છે, પ્રભુ ! એ મને ખૂબ પ્યારથી સમજાવે છે કે બેટા ! નિમિત્તોમાં નથી જવું...

પણ હું નિમિત્તોને પકડું છું. રાગ, દ્વેષ અને અહંકારની ધારામાં જઉં છું. પ્રભુ ! આ દોષોમાંથી મને મુક્ત કરો ને !

●

ખ્યાલ છે, પ્રભુ ! કેટ-કેટલીવાર નિમિત્તોની અસરમાંથી મને બહાર કાઢવા તારી કૃપાધારા વરસી છે... કહો કે, તેં એને ઝિલાવી છે...

એક ઘટના યાદ આવે છે.

ત્રીશેક વર્ષનું વય હશે મારું. અમદાવાદના એક પ્રતિષ્ઠિત સંઘના પ્રવચનખંડમાં મારાં પ્રવચનો ચાલે.

એ સમયે મારી યોગસાધના પણ ચાલતી હતી. એક પ્રોફેસર મને પ્રાણાયામ આદિ શીખવવા માટે આવતા હતા. પ્રવચન પછી પા-અર્ધો કલાકે તેઓ આવતા.

એકવાર તેઓ વહેલાં આવ્યા. પ્રવચનમાં બેઠેલ... પ્રવચન પછી અમે ઉપર આવ્યા... એમણે એક સરસ સવાલ મને કર્યો : તમારું પ્રવચન સરસ જાય તો તમારી લાગણી શું હોય અને બરોબર ન ગયું હોય તો તમને શું થાય ?

હું નવો-સવો પ્રવચનકાર હતો. મેં કહ્યું : પ્રવચન સારું ગયું હોય તો અહંકાર આવે. એથી વિરુદ્ધની ઘટના ઘટે તો ગ્લાનિ થાય...

એમણે સરસ વાત કહી. કહે : તમારા અહંકારનું કોઈ Status ખરું કે નહિ ? સો-બસો શ્રોતાઓ તમારી સભામાં હશે. સાત અબજ માણસોથી છલકાતી આ દુનિયામાં આટલા લોકો રાજી થયા તોય શું ? શો ફરક પડે એથી ?

મને એમની વાત હૃદયસ્પર્શી લાગેલી. થયું કે પ્રભુ ! તું કેટકેટલી રીતે તારી કૃપાધારા વરસાવે છે ! ઝિલાવે છે !

●

જરૂર, પ્રભુ ! તું અનરાધાર વરસે છે... પણ આસક્તિનો રેઈનકોટ મેં પહેર્યો હોય ત્યાં શું થાય ?

આસક્તિ... આસક્તિના વિષમય ડંખોની પીડા... પ્રભુ ! હું હતાશ થઈ જાઉં છું. અનાદિના કુસંસ્કારોથી પ્રેરિત થયેલી સંજ્ઞાઓ મને કુમાર્ગે લઈ જાય છે...

પ્રભુ ! તારે શરણે છું, ઉગાર !

પ્રાર્થના કરીને સદ્ગુરુ પાસે ગયો. પ્રભુ ! તું કેટલી તો ઝડપથી કામ કરે છે ! સદ્ગુરુનું પ્રવચન ચાલુ હતું. તેઓ બોલતા હતા : 'મારે બોલવાનું છે જ નહિ, પ્રભુ મારા કંઠેથી પ્રગટે... મને સાંભળવાનો લહાવો મળે !' હું અહોભાવથી સાંભળી રહ્યો : વાહ ! પ્રભુ બોલશે... તો તો મેં હમણાં પ્રાર્થના કરેલી, તેના અનુસંધાનમાં જ કંઈક કહેશે ને !

અને, ખરેખર એવું જ થયું.

પરમપાવન આચારાંગજીના એક સૂત્ર પર તેઓશ્રીએ બોલવાનું શરૂ કર્યું : 'આ કામ, ક્રોધ આદિની સંજ્ઞાઓ જ ગાંઠ છે... એ જ અજ્ઞાન છે, એ જ મૃત્યુ છે, અને એ જ નરક છે.'[1]

મને થયું : ઓહ ! આ તો પ્રભુ મને જ કહી રહ્યા છે ! પ્રભુની એ કરુણાનો સ્પર્શ ભીતર ભીતર ઊતરતો રહ્યો... સંજ્ઞાઓનો પ્રભાવ જાણે કે છૂ થવા લાગ્યો...

•

પણ આ ભીનાશની ક્ષણો વધુ રહેતી નથી એનું શું કરવું, પ્રભુ ?

ભીનાશની ક્ષણો કોરાપણામાં પલટાય અને આસક્તિનું વિષ મારી નસનસમાં પરિણમી જાય. પ્રભુ ! હું હતાશ થઈ જાઉં છું આ ક્ષણોમાં.

હતાશા એ કારણે વધી જાય છે કે તારાં આવાં પ્રેરક વચનો મળવા છતાં, જો હું આસક્તિ આદિ તરફ ધકેલાતો હોઉં, તો મારા માટે ઉગારાની તક ક્યાં ? ક્યારે ?

પ્રભુ ! મને બચાવ !

•

रागाहिगरलाघ्रातोऽकार्षं यत्कर्मवैशसम् ।
तद्वक्तुमप्यशक्तोऽस्मि, धिग्मे प्रच्छन्नपापताम् ॥१६।३॥

એક બાજુ ઊંચા પર્વતો; બીજી બાજુ ઊંડી ખીણો.

એક બાજુ તને પામવાનો આનંદ. તારા શબ્દોને પીવાનો આનંદ... બીજી બાજુ વિભાવોમાં જવાની ભયંકર પીડા.

પ્રભુ ! શું આનંદની અલપઝલપ ક્ષણો પણ મને નહિ મળી હોય ? વિમાસણ એટલા માટે થાય છે કે જો એ દિવ્ય આનંદનો આછો શો સ્પર્શ પણ મળેલ હોય તો, વિભાવમાં કેમ જઈ શકાય ?

પ્રભુ ! તને પામવાનો મારો આ આનંદ માત્ર કૉન્સ્યસ માઈન્ડ – જ્ઞાત મનના સ્તરનો જ હશે ? અને વિભાવો મારા અસ્તિત્વના સ્તર સુધી ઘૂસી ગયેલ છે ?

મને લાગે છે કે પ્રભુ ! આવું જ હશે...

હમણાં એક ભાવકે પોતાના જીવનનો એક નાનકડો પ્રસંગ કહ્યો, તે પરથી મને આવું લાગે છે.

પ્રસંગ આવો હતો : સવારે પાંચથી આઠનો પ્રભુભક્તિનો એક સરસ કાર્યક્રમ હતો. સંગીત હૃદયને ભીંજવે તેવું. સંવેદના તો અત્યંત ભીની, ભીની. સંવેદનાકારની આંખમાં આંસુ. ઓડિટોરિયમમાં બેઠેલ બધાની આંખો સજળ.

આઠ વાગ્યે કાર્યક્રમ પૂર્ણ થયો. આયોજક તરફથી નવકારસીનું આમંત્રણ હતું. પેલા ભાવક નવકારસી માટે બેઠા... ચા ઠંડી હતી. નાસ્તામાં ઠેકાણું નહોતું. એ ભાઈ નારાજ થઈ ગયા.

પાંચેક મિનિટ નારાજગીની એ ધારા ચાલી. તરત જ તેઓ ચોંકી ગયા : અરે, ત્રણ કલાક સુધીની ભીંજામણ પાંચ જ મિનિટમાં છૂ કેવી રીતે થઈ ?

---

१. एस खलु गंथे, एस खलु मोहे, एस खलु मारे, एस खलु निरए ॥

એમણે વાતનું મૂળ પકડી લીધું. ત્રણ કલાકની ભીંજામણ ઉપરના સ્તરની હતી, કૉન્સ્યસ માઈન્ડના સ્તરની... જ્યારે આસક્તિએ ઊંડાં મૂળિયાં ઘાલેલ હતાં.

મારા માટે પણ આવું જ થયું છે ને ?

પણ આનો ઉપાય શું ?

ઉપાય એક જ લાગે : તું અસ્તિત્વના સ્તર પર છવાઈ જા, પ્રભુ !

જો કે, એ પણ ખ્યાલ છે કે તું તારા તરફથી બધું કરી રહ્યો છે. નિષ્ક્રિયતા મારા તરફ છે.

પણ પ્રભુ ! હું નિષ્ક્રિય હોઉં તો શું થયું ?

કદાચ વાતને આ રીતે મૂકી શકાય : ભક્ત તો નિષ્ક્રિય જ હોય ને ! સંત કબીરજીએ કહ્યું : 'નિરાધાર ભયે પાર...' જેમણે પોતાની જાત પર આધાર રાખ્યો, તે ડૂબી ગયા. જેમણે પોતાના પર વિશ્વાસ ન રાખ્યો, તે તરી ગયા...

સાધનાજગતમાં તો સેલ્ફકન્ફિડન્સ (આત્મવિશ્વાસ) જ ઘાતક છે ને !

તો, મેં મારી જાત પર ભરોસો ન રાખ્યો, તે તો મારો પ્લસ પોઈન્ટ થયો ને, પ્રભુ ?

'નિરાધાર ભયે પાર' સૂત્ર સ્પષ્ટ રીતે મને સમજાયું 'વીતરાગ સ્તોત્ર'ની જ અશબ્દ વાચનામાંથી.

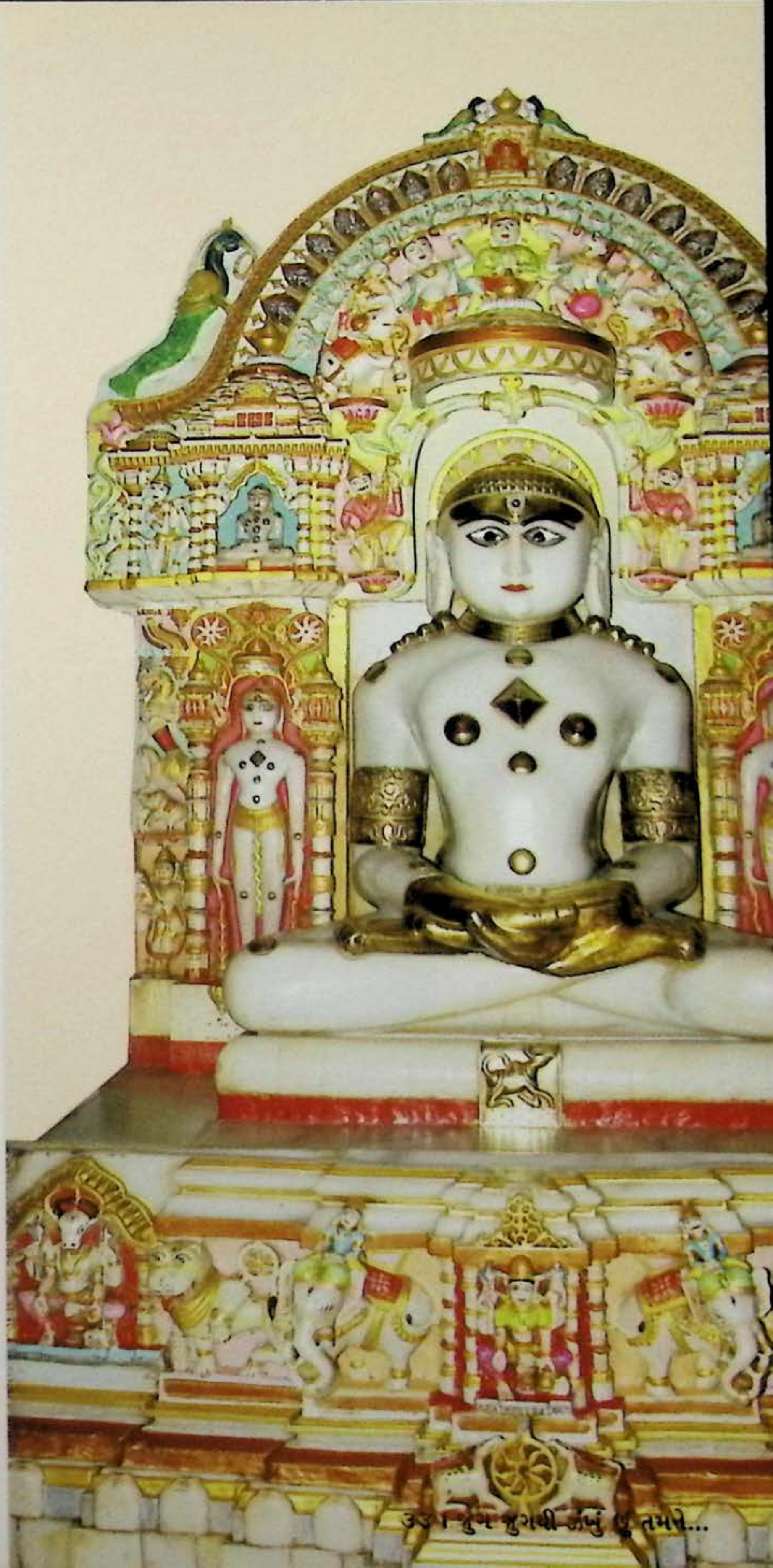

આ ગ્રંથમાં એક વચન આવ્યું : 'भवत्प्रसादेनैवाह-मियतीं प्रापितो भुवम्...'[2] પ્રભુ ! તારી કૃપાથી જ હું અહીં સુધી આવ્યો છું. નરક-નિગોદમાંથી ઊંચકીને તું પ્રભુ ! મને મનુષ્યત્વની અને સાધનાની આ ભૂમિકા સુધી લઈને આવ્યો...

પણ હવે... ?

હવે તમે મારી ઉપેક્ષા કરો તે કેમ ચાલે ? 'औदासीन्येन नेदानीं, तव युक्तमुपेक्षितुम्...'[3]

ભક્તની વેદના ઘૂંટાતી ચાલે છે : 'તમારા જેવા નાથ હોવા છતાં મોહાદિ ચોરો મારી રત્નત્રયીનું હરણ કરી લે, એવું બની શકે પ્રભુ ? પ્રભુ, હું ખરેખર હતાશ થઈ ગયો છું.

બે વચનોમાં પરસ્પર વિરોધ દેખાય : એક બાજુ ભક્ત કહે છે કે તમારી કૃપાથી જ અહીં સુધી આવ્યો છું. બીજી બાજુ ભક્તની ફરિયાદ આવી : પ્રભુ ! તારો એ વરદ હાથ ક્યાં ગયો ? તારું રક્ષાચક્ર ક્યાં ગયું ? તું રક્ષક છે છતાં મારી રત્નત્રયીનું હરણ કેમ થઈ શકે ?

પૂરા વીતરાગ સ્તોત્રમાં શબ્દોના સ્તર પર આનો પ્રત્યુત્તર નથી. અશબ્દમાં પ્રત્યુત્તર મળી શકે : બેટા ! તું મારી સહાયને મેળવી શકેલો, કારણ કે એ સમયે તું અસહાય હતો. આજે મારું રક્ષાચક્ર તને મળતું દેખાતું નથી, કારણ કે તને લાગે છે કે તું સાધના કરે છે.

૨. ૧૬।૮ ૩. ૧૬।૮

પ્રભુએ એક સરસ વર્તુળ આપ્યું છે : સમર્પિતતાની સામે કાળજી. ભક્ત જેટલો સમર્પિત, પ્રભુની કાળજી/સુરક્ષિતતા એટલી વધુ મળે તેને.

•

પ્રભુના ઐશ્વર્યને શબ્દબદ્ધ કરતા એક શ્લોકમાં કહેવાયું છે : 'पङ्गुं लङ्घयते गिरिम्...' આ ચરણમાં એક પદ ઉમેરવાનું મન થાય : एव.... લંગડાને જ પ્રભુ (સાધનાનો) ગિરિ કૂદાવરાવે છે. જે પોતાના પગ પર આધાર રાખતો હોય તેને પ્રભુની સહાય ક્યાંથી મળે ?

•

અસમર્પિતતાની એ ક્ષણો કેવી હોય છે ? હૃદયવિદારક વર્ણન અહીં આવ્યું : 'रागाहिगरलाघ्रातो...' રાગ રૂપી સર્પના વિષથી ગ્રસ્ત થયેલ મેં જે અનુચિત કાર્યો કર્યાં છે; તે કહેવા માટે પણ હું અસમર્થ છું. મારાં એ તમને ન કહેલાં પાપો પ્રત્યે ધિક્કાર હો !

•

પ્રભુ ! મને તમારા શરણે રાખો ! 'તુમ ન્યારે તબ સબ હિ ન્યારા, આંતર કુટુંબ ઉદારા; તુમહી નજીક નજીક સબ હિ હૈ, ઋદ્ધિ અનંત અપારા...'

•

क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः, क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयैवाहं, कारितः कपिचापलम् ॥१६।४॥

શ્રી રાજેન્દ્ર શુક્લની મઝાની આ રચનાને આસ્વાદીએ :

હું અશ્રુ થઈને વહી શકું
એવું જળ
તેં આપ્યું જ નહીં
મારાં શુષ્ક સંતપ્ત નેત્રોને.
લાગણીઓના દેશમાં
અમારે શું વર્ષાઋતુ જ નહીં ?
ન તો નેવાં ચૂવે અમારે ઘર,
ન શેરીએ ખળખળે જળ,
કે કાગળની હોડી યે તરાવિયેં !
મેં બહુ બહુ કહ્યું,
તો ય મારા શબ્દને
તેં રુક્ષ જ રહેવા દીધો
છેક છેલ્લે
તેં સ્હેજ સાજ આ
ભીંજવી આપ્યું મારું મૌન
તે હું ફૂંક મારી મારીને
ફરી સૂકવું છે એને...

પ્રભુ ! તેં મારાં નેત્રોને, મારા અન્તસ્તરને ભીનાં કેમ ન બનાવ્યાં ?

ભીનાશ તો તું જ આપે ને !

બધું જ તો તારે કરવાનું છે, પ્રભુ ! હું તો બેઠો બેઠો તને જોયા કરીશ...

મારાં નેત્રમાં, હૃદયમાં, શબ્દમાં કે મૌનમાં ભીનાશ લાવવી એ તારું કામ છે ને !

હું તો કોરોકટ માણસ છું જ.

હું ભીનો બનું તો તારી ધારામાં જ વહું. અને કોરો થાઉં તો સંજ્ઞાઓને વશ થઈ જાઉં છું.

કેવી બૂરી રીતે હું સંજ્ઞાઓને વશ થાઉં છું, પ્રભુ ! 'क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः...' હું ક્ષણવારમાં વિષયોમાં આસક્ત બનું છું. થોડીવારમાં અનાસક્તિની ધારા પર પણ ચાલું છું. ક્યારેક ગુસ્સે થાઉં છું. ક્યારેક ક્ષમા રાખું છું...

ભીનાશ આવી તો અનાસક્તિની ધારા... ભીનાશ આવી તો ક્ષમાની ધારા...

પ્રભુ ! મને ભીનાશનું વરદાન આપ ને !

प्राप्यापि तव सम्बोधिं, मनोवाक्कायकर्मजैः ।

दुश्चेष्टितैर्मया नाथ ! शिरसि ज्वालितोऽनलः ॥१६५॥

કેવો બડભાગી છું, પ્રભુ ! કે તારી સંબોધિ મળી. 'प्राप्यापि तव सम्बोधिं...'

સંબોધિ... સમ્યગ્દર્શન...

'જ્ઞાનસાર'માં મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજે કહ્યું : 'चारित्रमात्मचरणाद्, ज्ञानं वा दर्शनं मुनेः ।' આત્મામાં (આત્મગુણોમાં,આત્મસ્વરૂપમાં) ચાલવું તે જ ચારિત્ર, તે જ જ્ઞાન અને તે જ દર્શન.

આત્મચરણ – સ્વાનુભૂતિ એ સમ્યગ્દર્શન, એ સમ્યગ્જ્ઞાન; તેં આપેલી સંબોધિ; એને પામ્યા પછી પણ મન-વચન-કાયાનાં દુશ્ચેષ્ટિતો વડે મેં મારા મસ્તક પર અગ્નિને પેટાવ્યો છે... દુર્ગતિનાં દુઃખો મેં ઊભા કર્યાં છે.

પ્રભુ ! હું શું કરું ?

એક બાળક - અણસમજુ બાળક ચૂલાની લાલ-પીળી જ્યોતિ જુએ. એને એ 'રમકડા' વડે રમવાનું મન થઈ જાય, અને હાથ ચૂલામાં નાખવા જાય તો મા શું કરે ? મા એને રોકે નહિ ?

એમ તું મને રોકતો કેમ નથી, પ્રભુ ?

त्वय्यपि त्रातरि त्रात-र्यन्मोहादिमलिम्लुचैः ।

रत्नत्रयं मे ह्रियते, हताशो हा हतोऽस्मि तत् ॥१६/६॥

પ્રભુ ! રત્નત્રયી તેં મને આપી. એ રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિનો આનંદ પણ તેં મને આપ્યો.

નંદિષેણ મુનિએ અજિતશાન્તિ સ્તવનામાં કરેલી પ્રાર્થના યાદ આવે : 'મમ ય દિસઉ સંજમે નંદિં...' પ્રભુ ! મને દિવ્ય આનંદ તું આપ રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિનો...

દિવ્ય આનંદ... કેફ...

એ કેફની અભિવ્યક્તિ પૂજ્ય ચિદાનંદજી મહારાજના શબ્દોમાં :

'અવધૂ ! પીઓ અનુભવ રસ પ્યાલા...

કહત પ્રેમ મતવાલા...

અંતર સપ્ત ધાતુ રસ ભેદી,

પરમ પ્રેમ ઉપજાવે;

પૂરવ ભાવ અવસ્થા પલટી,

અજબ રૂપ દરસાવે...

નખશિખ રહત ખુમારી જાકી,

સજલ સઘન ઘન જૈસી;

જિને એ પિયાલા પિયા તિન કું,

ઓર કેફ રતિ કૈસી ?'

મઝાનું આમંત્રણ : 'અવધૂ ! પીઓ અનુભવ રસ પ્યાલા...'

અવધૂ... અવધૂત... જેણે રાગ, દ્વેષ, અહંકારની ધૂળ ખંખેરી નાખી છે, તે અવધૂત...

હે અવધૂત ! અનુભૂતિને આસ્વાદો...

આત્માનુભૂતિનો આસ્વાદ... કેવો છે એ આસ્વાદ ? 'અંતર સપ્ત ધાતુ રસ ભેદી, પરમ પ્રેમ ઉપજાવે...' સાતે ધાતુ - લોહી, માંસ, ચરબી, હાડકાં આદિ - ને પેલે પાર આ કેફ પહોંચે છે. અને એ કેફથી સાધકની ભીતરની અવસ્થા સંપૂર્ણતયા બદલાઈ જાય છે.

એ કેફ પૂરા અસ્તિત્વમાં વ્યાપી જાય છે. અને એ કેફ જેણે માણ્યો, તેને બીજો વળી કયો કેફ જોઈએ ?

પ્રભુ ! આવો કેફ, આવો આસ્વાદ તેં મને આપ્યો છે. તારો બહુ જ ઋણી છું.

પણ પ્રભુ ! મારી આ જીવતરની નાવને કાણું છે એનું શું કરું ? તેં આવું અપૂર્વ વરદાન આપ્યું. પણ હું એને ટકાવી ન શકયો...

પ્રભુ ! તારા જેવો રક્ષક હોવા છતાં મોહ આદિ ચોરો મારી રત્નત્રયીને લૂંટી રહ્યા છે. હું હતાશ છું. હું શું કરું ?

भ्रान्तस्तीर्थानि दृष्टस्त्वं, मयैकस्तेषु तारकः ।

तत्त्वाङ्घ्रौ विलग्नोस्मि, नाथ ! तारय तारय ॥१६।७॥

મીરાં કહે છે : 'ચરનન લિપટ રહૂંગી...' પ્રભુ ! તારાં ચરણોને હું વળગી રહીશ...

કારણ કે એ ચરણોને જ પ્રભાવે સંસારનો સાગર તરવો સહેલો છે. જે સાગર ક્યારેક અફાટ, દુસ્તર લાગતો હતો; તે ચરણોના પ્રભાવે સુખપૂર્વક ઓળંગાય તેવો થઈ ગયો... મીરાંની હૃદયંગમ અભિવ્યક્તિ છે : 'ભવસાગર અબ સૂખ ગયો હૈ, ફિકર નહિ મોહિ તરનન કી... મોહિ લાગી લગન પ્રભુ ચરનન કી... ચરન બિના મોહિ કછુ નહિ ભાવે, જગ માયા હૈ સપનન કી...'

ભક્ત આ જ લયમાં કહે છે : 'भ्रान्तस्तीर्थानि...' પ્રભુ ! ઘણી બધી સાધનાપદ્ધતિઓ જોઈ. પણ તારી સાધનાપદ્ધતિ જેવી એક પણ ન લાગી... તારી સાધનાપદ્ધતિ અદ્‌ભુત છે; જેમાં નિશ્ચય અને વ્યવહારનું અદ્‌ભુત સમતોલન – Balancing છે.

ક્યાંક નિશ્ચયની વાતો દેખાતી હોય, પણ એને અનુરૂપ વ્યવહારની ભૂમિકા ન હોય... ક્યાંક વ્યવહારની શુદ્ધિ દેખાતી હોય, પણ નિશ્ચય જોડે એ વ્યવહારનો સંબંધ ન હોય...

પ્રભુ ! તારી સાધનાપદ્ધતિમાં વ્યવહાર અને નિશ્ચયનું અદ્‌ભુત સંમિશ્રણ છે.

મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજે સવાસો ગાથાના સ્તવનમાં કહ્યું :

નિશ્ચયદષ્ટિ હૃદયે ધરીજી,
પાળે જે વ્યવહાર;
પુણ્યવંત તે પામશેજી,
ભવસમુદ્રનો પાર...

નિશ્ચય એટલે લક્ષ્ય... વ્યવહાર એટલે માર્ગ...

પં. પદ્મવિજય મહારાજે કહ્યું :

પરિષહસહનાદિક પરકારા,
એ સબ હૈ વ્યવહારા;
નિશ્ચય નિજગુણ ઠરણ ઉદારા,
લહત ઉત્તમ ભવપારા...

પરિષહ-સહન આદિ વ્યવહાર સાધના થશે. નિજગુણમાં સ્થિરતા તે નિશ્ચય સાધના.

તો, વ્યવહાર સાધના તમને નિશ્ચય સાધના ભણી લઈ જશે.

પ્રભુ ! આવી મઝાની વ્યવહાર સાધના અને નિશ્ચય સાધના તેં આપી...

પ્રભુ ! આવી મઝાની સાધનાપદ્ધતિ આપવા બદલ તારો ઋણી છું. અને એથી હું હવે તારાં ચરણોને જ વળગીને રહીશ.

भवत्प्रसादेनैवाहमियतीं प्रापितो भुवम् ।

औदासीन्येन नेदानीं, तव युक्तमुपेक्षितुम् ॥१६८॥

એક સંગોષ્ઠિમાં આ શ્લોક પર હું બોલી રહ્યો હતો : પ્રભુ ! તારી કૃપાથી જ હું અહીં સુધી આવ્યો છું. ભક્તિની આ પગથાર સુધી, સાધનાની આ ભૂમિકા સુધી તું જ મને લઈ આવ્યો છે...

મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજે 'भवत्प्रसादेनैवाह०...' નો અનુવાદ સ્તવનામાં આપ્યો : 'ઈતની ભૂમિ પ્રભુ ! તુમ હિ આણ્યો...'

હું આ વિષય પર બોલી રહ્યો હતો ત્યાં એક ભાવકે મને પૂછ્યું : ગુરુદેવ ! પ્રભુની કૃપાથી અહીં સુધી અવાયું એ બરોબર... પણ પ્રભુની કૃપાથી જ અવાયું એમ કેમ કહેવાય ? શું અમારો કોઈ પ્રયત્ન નહિ ?

હું જરા હળવા મૂડમાં હતો. મેં કહ્યું : આ 'જ' એટલા માટે આવ્યો કે આપણો 'હું' પડદા પાછળથી આવી ન જાય. નહિતર, આપણે તો સાધનાને પણ આપણી માલિકીયતની વસ્તુ બનાવી દઈએ.

એક રૂપક કથા મેં એ વખતે કહી : એક હાથી રોડ પર ચાલી રહ્યો હતો. વચ્ચે

નદી પર પુલ આવ્યો. પુલ થોડો જર્જરિત હતો. હાથીભાઈનાં પગલાં ધમધમ પડતાં હતાં. પુલ હાલી ઊઠ્યો. ધ્રૂજી ઊઠ્યો. સદ્ભાગ્યે તૂટી ન પડ્યો. પુલ પૂરો થયો. રોડ આવ્યો.

હાથીભાઈની સવારી આગળ ચાલી રોડ પર. હાથીને ખબર ન હતી, પણ એક માખી હાથીના કાન પાસે બેઠેલી. તેણે કહ્યું : હાથીભાઈ, હાથીભાઈ, આપણે બેઉએ ભેગા થઈને પુલને કેવો ધ્રુજાવી નાખ્યો !

કદાચ માખી આપણા કરતાં વધુ ઈમાનદાર હતી. એણે કહ્યું : 'આપણે બેઉએ પુલને ધ્રુજાવ્યો...' આપણે શું કહીએ ? મેં માસખમણ કર્યું. મેં વરસીતપ કર્યો...

•

પ્રભુની કૃપાથી જ સાધનામાર્ગે એકાદ ઇંચ કે એકાદ સેન્ટીમીટર ચાલી શકાય...

આ વાતને આ રીતે સમજી શકાય :

એક ભાઈને અસાધ્ય વ્યાધિ. ઘણા બધા વૈદ્યોની દવા કરી. દર્દ ટસનું મસ ન થાય. એ કંટાળી ગયો. એમાં એક વૈદ્ય મળ્યા. એમણે કહ્યું : છ મહિના મારી દવા તું કરે તો તારી વ્યાધિ જડમૂળથી કાઢી દઉં.

પેલા ભાઈએ એ વૈદ્યની દવા કરી. ખરેખર, છ મહિને એમનું દર્દ ગયું... છ મહિના પછીની એક સવારે આ ભાઈ નાસ્તો કરતા હતા, ને તેમના મિત્ર આવ્યા. મિત્ર તો આ ભાઈની સ્વસ્થ કાયા જોઈ નવાઈમાં ડૂબી ગયા. 'અરે, આટલી સરસ તારી તબિયત શી રીતે થઈ ?' ભાઈ કહે છે : વૈદ્ય એવા નિષ્ણાત મળી ગયા કે મારું દર્દ છૂ થઈ ગયું.

દવા કોણે લીધી ? કડવા કડવા ઉકાળા આ ભાઈએ પીધા... ચરી આ ભાઈએ પાળી. પણ યશ કોને આપ્યો ? ક્રેડિટ વૈદ્ય તરફ ગઈ.

કેમ ?

દવા તો પહેલાં ઘણી કરી. પણ એનાથી કોઈ અર્થ સર્યો નહિ. આ વખતે કુશળ વૈદ્યની દૃષ્ટિ મળી, અને કામ થઈ ગયું.

આ વાત પૂજ્યપાદ માન વિજયમહારાજે પરમતારક શ્રી અનંતનાથ પ્રભુના સ્તવનમાં કહી :

તપ જપ કિરિયા મોગરે રે,
ભાંગી પણ ભાંગી ન જાય;
એક તુજ આણ લહે થકે રે,
હેલામાં પરહી જાય...

પ્રભુ ! તારી અને મારી વચ્ચે સત્તાગતે કોઈ ફરક નથી. તેં આવરણની ભીંત તોડી નાખી. મારી કર્મના આવરણની ભીંત તૂટી નથી. એ તોડવા માટે તપ, જપ, ક્રિયાના હથોડા એ ભીંત પર ઝીંક્યા... પણ પ્લાસ્ટરે તૂટ્યું નહિ... જ્યારે તારી આજ્ઞાની હથોડી હાથમાં લીધી અને પેલી ભીંતને તોડવા માટે એને અડાડી, ત્યાં જ ભીંત કકડભૂસ થઈને ઢળી પડી.

આ કડીમાંથી બે વાત સ્પષ્ટ થઈ : આજ્ઞાવગરના તપ, જપ, ક્રિયા કર્મોનો ક્ષય નહિ કરી શકે. આજ્ઞાપૂર્વકની નાની સાધના પણ તમને વિશુદ્ધ બનાવશે.

આજ્ઞાપૂર્વકની સાધના કઈ ?

જે સાધના રાગ, દ્વેષ અને અહંકારને શિથિલ બનાવે તે સાધના આજ્ઞાપૂર્વકની.

પ્રભુ ! આવી સાધના આપવા બદલ તારો ઋણી છું.

પ્રભુ ! તારી કૃપાથી જ સાધનાની આ ભૂમિકા પર આવ્યો છું. હવે પણ આ જ કૃપાધારા તું વરસાવ્યા કરજે. ક્યારેય તું મારા પ્રત્યે ઉદાસીન ન બનતો...

ज्ञाता तात ! त्वमेवैक-स्त्वत्तो नान्यः कृपापरः ।

नान्यो मत्तः कृपापात्र-मेधि यत्कृत्यकर्मठः ॥१६।९ ॥

પ્રભુ ! તું મારી સ્થિતિને જાણે છે. તમે છો કૃપાવતાર. હું છું કૃપાપાત્ર... મારા પર કૃપાનો ધોધ વરસાવો, પ્રભુ !

3 ઝંખું એક જ તારી કૃપા

मत्प्रसत्तेस्त्वत्प्रसाद-स्त्वत्प्रसादादियं पुनः ।
इत्यन्योन्याश्रयं भिन्धि, प्रसीद भगवन् ! मयि ॥ १०१ ॥

ભક્તિમતી મીરાંનું એક સરસ પદ છે :

દરસ બિન દુઃખન લાગે નૈન...

જબ સે તુમ બિછરે મેરે પ્રભુજી,

કબહુ ન પાયો ચૈન...
શબદ સુનત મેરી છતિયાં કંપે,
મીઠે લગે તુમ બૈન...
એક ટકટકી પંથ નિહારું,
ભઈ છમાસી રૈન...
વિરહ કથા કાસૂં કહું સજની,
વહ ગઈ કરવત ઐન...
મીરાં કે પ્રભુ કબ રે મિલોગે,
દુઃખ મેટન સુખ દેન...

એક સાધક એક ભાઈના મહેમાન બન્યા. જજમાનની ભાવના હતી કે એક-બે અઠવાડિયા સાધક પોતાને ત્યાં રહે...

તેણે સાધક માટે હવા અને ઉજાશવાળો ઓરડો રાખેલો... અંદર પલંગ, મચ્છરદાની પણ હતી જ. જમવા માટે પણ ગરમાગરમ ભોજન.

સાધક આવ્યા. એક દિવસ રોકાયા. અને તેમણે જજમાનને કહ્યું : 'હું અહીં રોકાઈ નહિ શકું વધારે.' જજમાન મૂંઝાઈ ગયા. 'શું ઊણપ રહી ગઈ સેવામાં ?' અને સાધકે કહ્યું : 'આટલી બધી સુવિધા મને ન ચાલે. ઊંઘ વધારે આવી જાય હવાદાર કમરામાં. તમારા ભારે ભોજનને કારણે પણ પ્રમાદ આવે. મને આવું સુવિધાપૂર્ણ વાતાવરણ ન ચાલે.'

સાધકની ફરિયાદ પણ કેવી મઝાની !

ભક્તની ફરિયાદ કેવી હોય ? મીરાં કહે છે : 'જબ સે તુમ બિછરે મેરે પ્રભુજી, કબહુ ન પાયો ચૈન...' પ્રભુ ! તમારાથી હું બિછુરી છું ત્યારથી ચેન નથી પડતું. તમારા વિનાની મારી હાલત કેવી છે, પ્રભુ ? 'જલ બિન મછલી...'

તમારો શબ્દ સાંભળતાં હૃદય કંપી ઊઠે... એ કંપન છે આનંદનું. હર્ષનું. 'મીઠે લગે તુમ બૈન...' તમારા શબ્દો એવા તો મીઠા લાગે છે... કોઈ સદ્ગુરુની પાસે તમારા શબ્દો સાંભળું અને હૃદય રણઝણી ઊઠે. ગુરુએ હજુ શરૂ જ કર્યું હોય : 'મારા પ્રભુએ આમ કહ્યું છે...' અને મારા મનનો ઘોડો, પ્રભુ ! તમારા સાન્નિધ્યમાં આવી ઊભો રહે.

તમે ક્યારે આવશો ? ક્યારે...? ક્યારે...? માત્ર હું પ્રતીક્ષા કરું છું. પ્રતીક્ષા... પણ તમારી છે ને એ ! તમારી મીઠાશ એ પ્રતીક્ષામાં ભળે છે. થાય છે કે પ્રભુ ! તારું મિલન થશે ત્યારે આનંદના બારે મેઘ ખાંગા થશે અને ઓચ્છવ જ ઓચ્છવ થઈ જશે... મિલનની

સંભાવના પ્રતીક્ષાને સહ્ય બનાવે છે. નહિતર, તો આ પ્રતીક્ષાની રાત કેવી હોય ? 'ભઈ છમાસી રૈન...' એક રાત છ મહિના જેવી લાગે. 'એક ટકટકી પંથ નિહારું...' પરમ પાવન આચારાંગ સૂત્રમાં સાધકને અપાયેલ વિશેષણો પૈકીના બે વિશેષણો યાદ આવે : 'તદ્દિટ્ઠીએ' અને 'પંથણિજ્ઝાઈ'. સાધક હોય તદ્દૃષ્ટિક... માત્ર 'તે'ના તરફ મીટ માંડીને બેસનારો. અને પંથપ્રેક્ષી. પ્રભુ જે માર્ગે આવશે, એ માર્ગને જોનાર.

'એક ટકટકી પંથ નિહારું...' અનિમેષ નયને માર્ગને જોયા જ કરું છું. જોયા જ કરું છું. 'ક્યારે તમે આવશો ?'

એક વાત તો મારું હૃદય સ્પષ્ટ રીતે કહે છે કે તમે આવશો જ. ભક્તના વિશેષાધિકારથી કહું તો, તમારે આવવું જ પડશે. સવાલ આટલો જ છે : ક્યારે ? ક્યા....રે ?

મેં તો પ્રશ્નનો બૉલ તમારી કોર્ટમાં ફેંક્યો છે. જવાબ તમારે આપવાનો છે.

જો કે, તમારો જવાબ પણ ખ્યાલમાં છે. તમે કહેશો : 'અત્યારે'. તમે આવવા તૈયાર જ છો. મારી ભક્તિની પરિપક્વતા નથી થઈ; બરોબર ને ?

ચાલો, એ વાત કબૂલ... પણ પ્રભુ ! તું તો મા છે. બાળકને તૈયાર કરવાનું કામ માનું જ છે ને ! કોઈ મા એમ નહિ કહે, નાના બાળકને, કે તું નહાઈ-ધોઈ તૈયાર થઈ નવાં કપડાં પહેરી લે... પછી તને ફરવા લઈ જાઉં. બાળકને મા તૈયાર કરે છે.

હું પરિપક્વ ન હોઉં, તો તમારે મને પરિપક્વ બનાવવો પડશે ને !

ખ્યાલ છે કે તમે જ સદ્ગુરુને મોકલેલા. એમણે મને પરિપક્વ બનાવવા ખૂબ કોશિશો ઘણા બધા જન્મોમાં કરી... પણ મેં જ એમની વાતો ગણકારી નહિ.

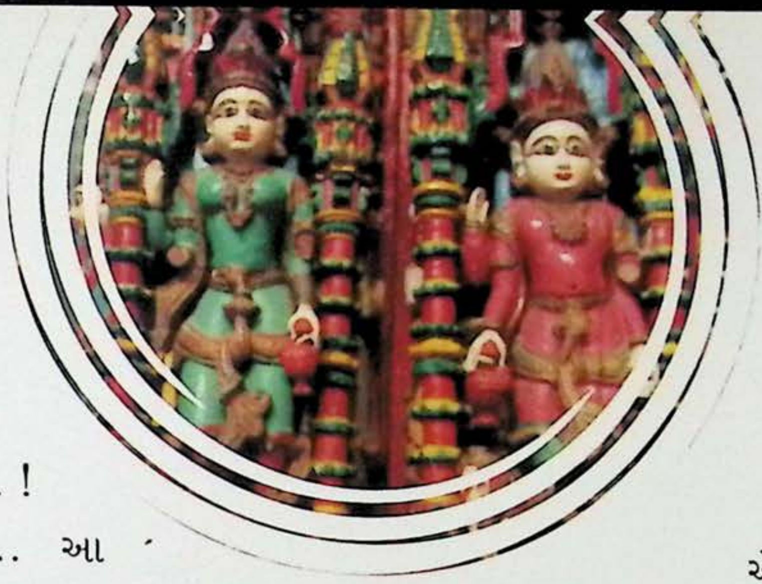

પણ પ્રભુ ! બાળક તો ભૂલ કરતું જ આવ્યું છે. અને મા એ ભૂલોને પણ સ્નેહાળ નજરે જોતી જ આવી છે.

મને પરિપક્વ બનાવો, દેવ ! જેથી હું તમને મળી શકું... આ વિરહવ્યથા ભૂતકાળની ઘટના બની રહે.

કેવી વિરહવ્યથા મેં ભોગવી છે, પ્રભુ ! 'વિરહ કથા કાસૂં કહું સજની, વહ ગઈ કરવત ઐન.' વિરહવ્યથાએ તો તીક્ષ્ણ કરવતની જેમ મને વહેરી નાખ્યો.

એટલે ફરી ફરીને પૂછીશ : 'કબ રે મિલોગે ?' ક્યારે મળશો ? ક્યા....રે ?

તમે મળશો ત્યારે કેવો તો આનંદ છલકાશે ! 'દુઃખ દોહગ દૂરે ટળ્યા રે, સુખ સંપદ સું ભેટ, ધીંગ ધણી માથે કિયો રે...'

પ્રભુ મળશે. આનંદ જ આનંદ.

•

પ્રભુ શી રીતે મળે ? એ ભૂમિકા પર અહીં સ્તવના ચાલુ થાય છે : 'मत्प्रसत्तेस्त्वत्प्रसादस्त्वत्प्रसादादियं पुनः...'

પ્રભુ ! મારી ભક્તિથી તમે કૃપા વરસાવો અને તમારી કૃપાદૃષ્ટિથી પ્રેરિત થયેલ હું તમારી ભક્તિ કરું... આ ક્રમ, આ અન્યોન્યાશ્રયને દૂર કરો, પ્રભુ ! મારા પર એકધારા વરસી જાઓ !

ભક્તને લાગે છે કે પોતાની ભક્તિ જોઈને પ્રભુ રીઝે, તો એ કેટલું રીઝે ? પોતાની ભક્તિ તો સાવ ઢીલી, ઢીલી છે.

એટલે ભક્ત કહે છે : પ્રભુ ! તમે મારી ભક્તિ સામું ન જુઓ. મારા પર એકધારા વરસી પડો !

પૂજ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજે રચેલી પરમતારક મલ્લિનાથ ભગવાનની સ્તવના યાદ આવે :

તુજ મુજ રીઝની રીઝ,
અટપટ એહ ખરીરી;
લટપટ નાવે કામ,
ખટપટ ભાંજ પરીરી...૧

મલ્લિનાથ ! તુજ રીઝ,
જન રીઝે ન હુએરી;
દો એ રીઝણનો ઉપાય,
સામું કાં ન જુઓરી... ૨

દુરારાધ્ય છે લોક,
સહુને સમ ન શશીરી;
એક દુહવાએ ગાઢ,
એક જો બોલે હસીરી... ૩

લોક લોકોત્તર વાત,
રીઝ છે દોય જૂઈરી;
તાત ચક્ર્ધુર પૂજ્ય,
ચિંતા એક હુઈરી... ૪

રીઝવવો એક સાંઈ,
લોક તે વાત કરેરી;
શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય,
એહિ જ ચિત્ત ધરેરી... ૫

•

તને રીઝવવાનો મારો ઉપાય કયો હોઈ શકે, પ્રભુ ? વાત અઘરી (અટપટી) એટલા માટે છે કે તારી પાસે ખુશામત કામમાં આવતી નથી. તો શી રીતે તને રીઝવવો ? માર્ગ બતાવો, પ્રભુ !

લોકોને રીઝવવાના માર્ગે તમે રીઝાવાના નથી એ ખ્યાલ છે; તો તમને રીઝવવાનો ઉપાય તમે જ આપો ને, પ્રભુ ! મારી સામે જુઓ !

લોકને રીઝવવાનો માર્ગ પણ અઘરો છે. બધાને ચન્દ્રમા સરખો ન મળે ને ! એક જોડે હસવાનું થાય તો બીજાનું મોઢું પડી જાય... તમે કેટકેટલાને રાજી કરો ? પણ પ્રભુ ! મારે તો બીજા કોઈને રીઝવવા નથી. મારે માત્ર તમને રીઝવવા છે. તમને પામવા છે.

લૌકિક રીઝ જુદી છે. લોકોત્તર રીઝ જુદી છે.

બેઉને સાથે રીઝવવાના આવે તો પ્રાથમિકતા કોને આપવી ? ભરત ચક્રવર્તી જેવા પણ એકવાર મૂંઝાઈ ગયેલા. પ્રભુના કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના સમાચાર આવ્યા. અને એ સાથે જ આયુધશાળામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું છે એ સમાચાર મળ્યા. ભરતજી વિચારમાં પડી ગયા : પહેલાં પ્રભુની ભક્તિ કરવા જાઉં કે પહેલાં ચક્રની પૂજા કરું ? જો કે, એક ક્ષણ જ આ મૂંઝવણ રહેલી. બીજી ક્ષણે નિર્ણય કર્યો અને પ્રભુની ભક્તિ કરવા આગળ વધ્યા.

'ઋષભ પંચાશિકા'માં ધનપાલ કવિએ ભરતજીને આડે હાથ લીધા છે : 'વિસમા હુ વિસયતિણ્હા, ગરુઆણ

વિ કુણઈ મઈમોહં...' વિષયોની તૃષ્ણા કેવી તો વિષમ હોય છે કે ભરતજી જેવા મહામનાઓને પણ મૂંઝવી દે...

પ્રભુને કેમ રીઝવવા ? ઉત્તર આ સ્તવનામાં નથી મળતો. એ મળે છે મહોપાધ્યાયજીએ જ રચેલ શ્રી પદ્મપ્રભજિન સ્તવનામાંથી :

સાચી ભક્તિ રે ભાવન રસ કહ્યો,
રસ હોય તિહાં હોય રીઝેજી;
હોડા-હોડે રે બિહું રસ રીઝથી,
મનના મનોરથ સીઝેજી... ૪

ભક્તની પાસે જ્યારે સાચી ભક્તિ (રસ) હોય છે ત્યારે પ્રભુ રીઝે જ છે. પછી રસ-રીઝ, રીઝ-રસ એમ સ્પર્ધા ચાલે છે અને પ્રભુની અપરંપાર કૃપા ભક્તને મળે છે અને ભક્તનું ઇચ્છિત પૂર્ણ થાય છે.

યક્ષપ્રશ્ન ઊભો રહ્યો : સાચી ભક્તિ એટલે શું ?

સાચી ભક્તિ એટલે અસ્તિત્વના સ્તરની ભક્તિ... ભક્તિ માત્ર શરીરના સ્તર પર કે મનના સ્તર પર ઊતરશે એટલાથી કામ નહિ ચાલે. વિષય-કષાય જે અસ્તિત્વના સ્તર પર છે, ત્યાં ભક્તિને ઉતારવી પડશે.

મીરાં પ્રભુને એક જગ્યાએ કહે છે :

સદા સેવા કરતી હૂં,
સુમિરન ધ્યાન મેં ચિત્ત ધરતી હું;
ભક્તિ મારગ દાસી કો દિખલાઓ,
મીરાં કો પ્રભુ ! સાંચી દાસી બનાઓ !

પ્રભુ ! શરીરના સ્તર પર તારી સેવા કરું છું. સંતોની સેવા આદિ કરું છું... મનને તારા સ્મરણમાં ગૂંથી રાખું છું. સ્મરણ તીવ્ર બને છે ત્યારે ધ્યાન શરૂ થઈ જાય છે. ધ્યાન પાંખું બને છે ત્યારે સ્મરણ ચાલુ થઈ જાય છે...

પોતાની આ ભૂમિકાને દર્શાવી મીરાં કહે છે : 'પ્રભુ ! મને તારી સાચી દાસી બનાવ !' પ્રભુ ! અસ્તિત્વના સ્તર પર ભક્તિનો માર્ગ મને બતાવ ! ભક્તિ : જે મને અહંશૂન્ય બનાવે... ભક્તિ : જે તમારામાં મને ડુબાડી દે પૂરેપૂરો, પ્રભુ !

૪ જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને...

अनाहूतसहायस्त्वं, त्वमकारणवत्सलः ।
अनभ्यर्थितसाधुस्त्वं, त्वमसम्बन्धबान्धवः ॥ १३।१ ॥

પ્રભુનું દર્શન ન થાય, આંખો અશ્રુધાર વહાવતી હોય ત્યારે ભક્તહૃદય જે ઝુરાપાને અનુભવે છે, તેને વાચા આપી છે કવિએ :

દિઓ દયામય ! તવ દર્શનની ભિક્ષા...
પાંપણને પલકારે પ્રભુજી, મને તમારી પ્રતીક્ષા...

ઊંચે ઊંચે આભની પેલે પાર તમે જઈ બેઠા,
અમે તો ચડવાનું ચૂક્યા, પડી ગયા બહુ હેઠા;
ક્યારે મળશો કરુણાસાગર ! ખૂટે અમારી તિતિક્ષા...

જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને, જગની માયા ભૂલી,
થઈને રહેવું અન્તર્યામી ! તારા ચરણની ધૂલિ;
હવે તો પ્રગટો આ રુદિયામાં, ક્યાં લગી લેશો પરીક્ષા...

આંખોનાં દર્પણ ધૂંધલાયાં, આંસુડાં પાડી પાડી,
મુજને જો છેહ દેવો'તો તો માયા શીદને લગાડી;
ઝૂરી ઝૂરીને જીવવાની મને, શાને કરો છો શિક્ષા...

•

કેવી પ્રતીક્ષા છે પ્રભુની ? પાંપણના પલકારે, પલકારે એની જ રાહ જોવાય છે. એક પણ પલકારા - નિમેષ પર એની પ્રતીક્ષાના હસ્તાક્ષર ન હોય એવું નથી.

તમે છો દૂર, દૂર, દૂર... ઊંચે, ઊંચે... અમે એટલે ઊંચે નથી ચડી શકતા, પ્રભુ ! તો તમારે જ મળવા આવવું પડશે ને ! પણ ક્યારે આવશો, એ તો કહો ! હવે તો અમારી ધીરજ ખૂટવા લાગી છે.

તમે પૂછશો : તારી કઈ સજ્જતા, જે પર તું મને બોલાવે છે ?

મારી સજ્જતા છે મારી તમારા તરફની અનન્ય ચાહત. બધા પ્રત્યેની ચાહતને છોડી માત્ર તમને ચાહ્યા છે મેં...

નારદ ઋષિ કહે છે તેમ 'तस्मिन् अनन्यता, तद्विरोधिषूदासीनता च...' રાખવાની મારી ભાવના - ઝંખના કેટલી સાકાર બની છે, એ તો પ્રભુ ! તું જ કહી શકે. હું તારામાં અનન્ય/એકાકાર છું, પ્રભુ ? મેં મારા 'હું' ને તારામાં ઓગાળી દીધું હોય એવું તું પ્રમાણિત કરે છે, પ્રભુ ?

મને એવું લાગે છે કે મારું 'હું' ન રહ્યું હોય... માત્ર તું જ તું હોય... પણ એવું ખરેખર બન્યું છે કે મારી એ ભ્રમણા છે ?

નારદ ઋષિને પગલે ચાલવાની મેં કોશિશ કરી છે. તેઓ ભક્તિની વ્યાખ્યા આપતાં કહે છે : 'सा त्वस्मिन् परमप्रेमरूपा...' ભક્તિ એટલે તેના વિષેનો પરમ પ્રેમ.

ભક્તના વ્યાકરણની ખૂબી જુઓ : ત્યાં બીજો પુરુષ - તું, તમે - છે જ નહિ. ત્રીજો પુરુષ એકવચન - તે - એટલે પરમાત્મા... અને પહેલો પુરુષ એકવચન છે હું...

પછી, 'હું' 'તે'માં ડૂબી જાય, ઓગળી જાય; વ્યાકરણ પૂરું !

મેં આ રીતે મારા હુંને તારામાં ડુબાડવાની કોશિશ કરી છે. એમાં હું કેટલો સફળ થયો, એ તો પ્રભુ ! તું જ કહી શકે ને !

'જુગ જુગથી ઝંખું છું તમને, જગની માયા ભૂલી...' પ્રભુ ! જુગોના જુગોથી હું તમને ઝંખું છું. બીજા બધાનું વિસ્મરણ એ જ તને પામવાનો ઉપાય છે એ જાણ્યા પછી બધું ભૂલ્યો છું... બીજી બધી ઝંખનાઓનો લોપ થયો છે; માત્ર એક ઝંખનામાં : 'થઈને રહેવું અન્તર્યામી ! તારા ચરણની ધૂલિ...' 'मयि पादरजस्तव' (વીતરાગ સ્તોત્ર, ૨૦૧૧) નો કેટલો તો હૃદયંગમ અને છતાં મુક્ત અનુવાદ !

'मयि पादरजस्तव...' ની કલ્પના કેટલી મધુર છે ! પ્રભુની ચરણધૂલિ પોતાના મસ્તક પર ખર્યા કરો... અને અહીં ભક્ત પોતે જ પ્રભુની ચરણધૂલિ બની રહે છે.

'થઈને રહેવું અન્તર્યામી ! તારા ચરણની ધૂલિ...' અન્તર્યામી શબ્દ અહીં સટીક વપરાયો છે. પ્રભુ ! તું અન્તર્યામી છે... મારા અન્તસ્તરને તું જાણે છે. તને લાગે

છે, પ્રભુ ! કે ખરેખર મારી ઝંખના તારી ચરણરજ બનવાની હોય ?

•

ચરણરજ શબ્દ પ્રતીક છે... ભક્તની સમર્પણવૃત્તિને એ સૂચવે છે...

સમર્પિત થયેલ ભક્ત કહી શકે : 'હવે તો પ્રકટો આ રુદિયામાં...' પ્રભુ ! મારા હૃદયમંદિરમાં હવે પગલાં પાડો !

•

પ્રભુ નથી આવતા. ઝુરાપો તીવ્ર બને છે :

'આંખોનાં દર્પણ ધૂંધલાયાં,
આંસુડાં પાડી પાડી;
મુજને જો છેહ દેવો'તો
તો માયા શીદને લગાડી ?
ઝૂરી ઝૂરીને જીવવાની મને, શાને કરો છો શિક્ષા ?'

કેટલાં આંસુ પાડ્યાં ? આંખો ઝાંખી પડી... શા માટે ઝુરાવો છો આટલું ?

•

ભક્તહૃદયની ત્રણ અનુભૂતિઓ મુખ્યતયા દેખાય. એક તો આ : ઝુરાપાની. પ્રભુ મળતા નથી. ભક્ત ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડે છે... રડવાથી અસહાયતાનો અને એથી સમર્પિતતાનો લય ખૂલશે. અને પ્રભુ મળશે.

•

સમર્પિત હૃદયની અનુભૂતિ આ છે : પ્રભુ તો અહીં જ છે. આપણે પુકારીએ છીએ અને એ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે.

•

આ બે સિવાયની ત્રીજી એક અનુભૂતિ છે; જ્યારે તમે પુકારતા નથી અને પ્રભુ તમને ઊચકે છે.

આ ત્રીજી અનુભૂતિ અહીં અભિવ્યક્ત થાય છે : 'अनाहूतसहायस्त्वम्...' પ્રભુ ! નરક અને નિગોદમાં હું હતો, તમને પુકારવાની સૂધ પણ મારી પાસે નહોતી અને તમે મને ઊચકીને અહીં સુધી લઈ આવ્યા.

'त्वमकारणवत्सलः...' કારણ હોય તો સ્નેહ વરસાવનાર ઘણા જોયા; પરંતુ કોઈ પણ કારણવિના સ્નેહ વરસાવનાર તો તમે જ છો.

તમે અકારણ સ્નેહના દાતા. સામે, તમારો આ નાનકડો ભક્ત અકારણ ભક્તિના માર્ગે છે, બરોબર પ્રભુ ?

પહેલાં સકારણ ભક્તિ વડે મેં તારી દુનિયામાં પ્રવેશ કર્યો : તું મને ઊચકીને અહીં સુધી લાવ્યો આ વાત

સદ્‌ગુરુઓ પાસે સાંભળીને સકારણ ભક્તિની પગથારે મારો પગ પડ્યો... પ્રભુએ મારા માટે આટલું બધું કર્યું, એ પ્રભુને અસ્તિત્વના સ્તરેથી ચાહવાની કોશિશ કરું. પણ પછી તારી ભક્તિની પગથારે ચાલતાં, એવી તો તારી ભક્તિ ગમી ગઈ; એવો તો આનંદ એ માર્ગે આવવા લાગ્યો કે અકારણ ભક્તિ શરૂ થઈ ગઈ. Devotion for devotion. ભક્તિ માટે ભક્તિ. બીજા કશા માટે ભક્તિ નહિ.

ધનપાલ કવિએ 'ઋષભપંચાશિકા' માં આ વાતની હૃદયસ્પર્શી અભિવ્યક્તિ આપી :

होही मोहुच्छेओ, तुहसेवाए धुवत्ति नंदामि ।
जं पुण न वंदिअव्वो, तत्थ तुमं तेण झिज्जामि ॥

પ્રભુ ! તારી ભક્તિથી મોક્ષ મળશે એનો આનંદ છે. પણ ત્યાં આવ્યા પછી – સિદ્ધશિલા પર – તારી સેવા કરવા નહિ મળે, તેનું દુ:ખ છે.

મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજે સ્તવનામાં કહ્યું :

મુક્તિથી અધિક તુજ ભક્તિ મુજ મનવસી,
જેહસું સબળ પ્રતિબંધ લાગો;
ચમક પાષાણ જિમ લોહને ખીંચશે,
મુક્તિને સહજ તુજ ભક્તિરાગો...

પ્રભુ ! મુક્તિ કરતાં પણ તારી ભક્તિ મને અધિક ગમે છે. લોહચુંબક જેમ લોઢાને ખેંચે તેમ ભક્તિ મુક્તિને લાવશે...

અકારણ ભક્તિ... ભક્તિ માટે ભક્તિ... બીજા કશા માટે નહિ...

त्वम् अकारणवत्सलः । જો કે, નિષ્કારણતા મારા તરફ દેખાય છે. તારી તરફ તો સકારણતા જ છે.

મને જરૂર લાગે કે મારા જેવા પર તારી કરુણા, તારું વ્હાલ શી રીતે વરસે ? ભક્તિની સામે જ કૃપાધારાનું વહેવું હોય છે. તો, મારા તરફ તો ભક્તિ હતી જ નહિ; તું શી રીતે વરસે ?

પણ તારી બાજુએ સકારણતા હતી. તેં મને તારવાનું નક્કી કરી દીધું હતું. એથી તું વાત્સલ્યથી મને ઊચકતો આવ્યો.

•

'अनभ्यर्थितसाधुस्त्वम्...' પ્રાર્થના કર્યા વિના પણ પરહિત કરનાર, સામી વ્યક્તિનું કલ્યાણ થાય તેવું તત્ત્વ આપનાર આપ છો.

મોક્ષરૂપી ઐશ્વર્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રને આપનાર આપ જ છો.

પ્રભુ કઈ રીતે રત્નત્રયી આપે છે એની વાત કરતાં મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજે પરમતારક શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની સ્તવનામાં કહ્યું :

તાહરું ધ્યાન તે સમકિત રૂપ,
તેહિ જ જ્ઞાન ને ચારિત્ર તેહ છે જી;
તેહથી રે જાયે સઘળાં હો પાપ,
ધ્યાતા રે ધ્યેય સ્વરૂપ હોવે પછે જી...

ભગવાનના ગુણોનું – વીતરાગદશા, આનંદ, ઉદાસીનદશા, દ્રષ્ટાભાવ આદિનું – કે પ્રભુની નિર્મલ, અખંડ ચેતનાનું ધ્યાન, તેની અનુભૂતિ એ જ સમ્યગ્દર્શન...

પ્રભુના નિર્મલ સ્વરૂપની કે પ્રભુના ગુણોની અનુભૂતિ તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન... અને એ જ અનુભૂતિ ઊંડાણથી સ્પર્શે તે સમ્યક્ચારિત્ર...

પ્રભુના ગુણોની કે સ્વરૂપની અનુભૂતિ પ્રભુની કૃપા વિના કેમ થઈ શકે ? એક પણ શુભ ભાવ પ્રભુની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ શાસ્ત્ર કહે છે.[૧]

'अनभ्यर्थितसाधुस्त्वम्...' શુભ ભાવો, પ્રાર્થ્યા વગર જ, પ્રભુએ આપ્યા... અને એ પછી આંતરયાત્રા ચાલુ થઈ.

પ્રભુ ! તમારો બહુ જ ઋણી છું.

•

'त्वमसम्बन्धबान्धवः...' અસંબંધ બાન્ધવ. સંબંધ ન હોવા છતાં મારા પરમ સખા. મારા પરમ ઉપકારી.

જો કે, મારી બાજુથી હું પ્રભુ જોડે સંબદ્ધ નહોતો. ઓળખતો જ નહોતો પ્રભુને, તો સંબંધની વાત જ ક્યાં રહે ? પણ પ્રભુએ તો મને સ્વીકારેલો જ હતો ને ! પ્રભુએ પોતાના બાળ તરીકે મને સ્વીકાર્યો હતો.

હા, દ્વિષ્ઠ (બેમાં રહેલ) હોય તે સંબંધ, આવી સંબંધની વ્યાખ્યા સ્વીકારીએ તો કહી શકાય : त्वम् असम्बन्धबान्धवः ।

પ્રભુ ! તમારી અનાહૂત-સહાયતા, અકારણ-વત્સલતા, અનભ્યર્થિત-સાધુતા અને અસંબંધ-બાંધવતાનો બહુ જ ઉપકાર મારા પર છે.

૧. भगवत्प्रसादलभ्यत्वात् कुशलाशयस्य...॥ - લલિત વિસ્તરા, પંજિકા

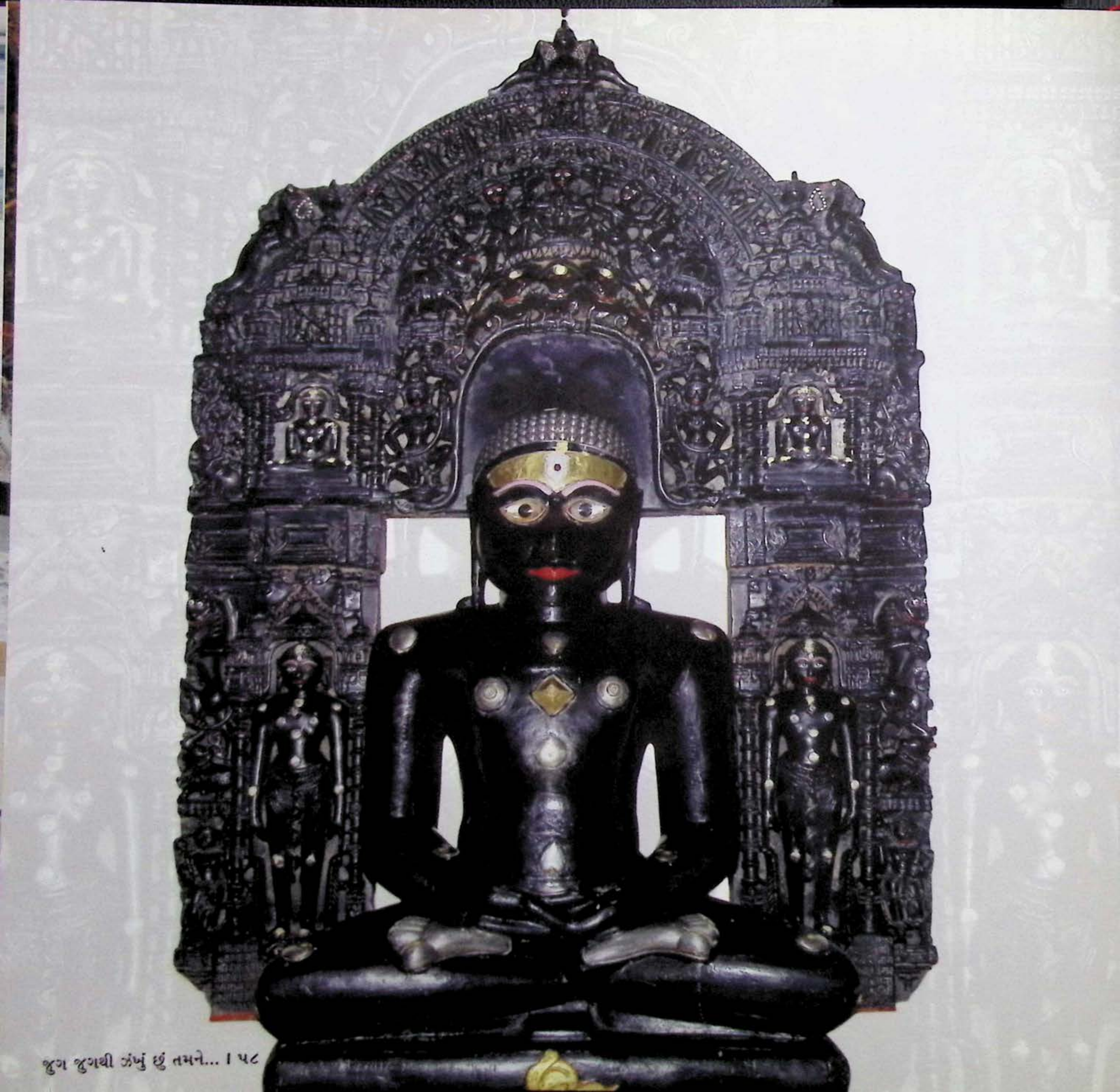

૫ અમને દેજો એક જ સ્મિત

तव चेतसि वर्तेऽह-मिति वार्तापि दुर्लभा ।
मच्चित्ते वर्तसे चेत्त्व-मलमन्येन केनचित् ॥१९।१॥

શબરીની શ્રી રામ પ્રત્યેની આંતર પ્રીતિની કથા હૃદયંગમ શબ્દોમાં :

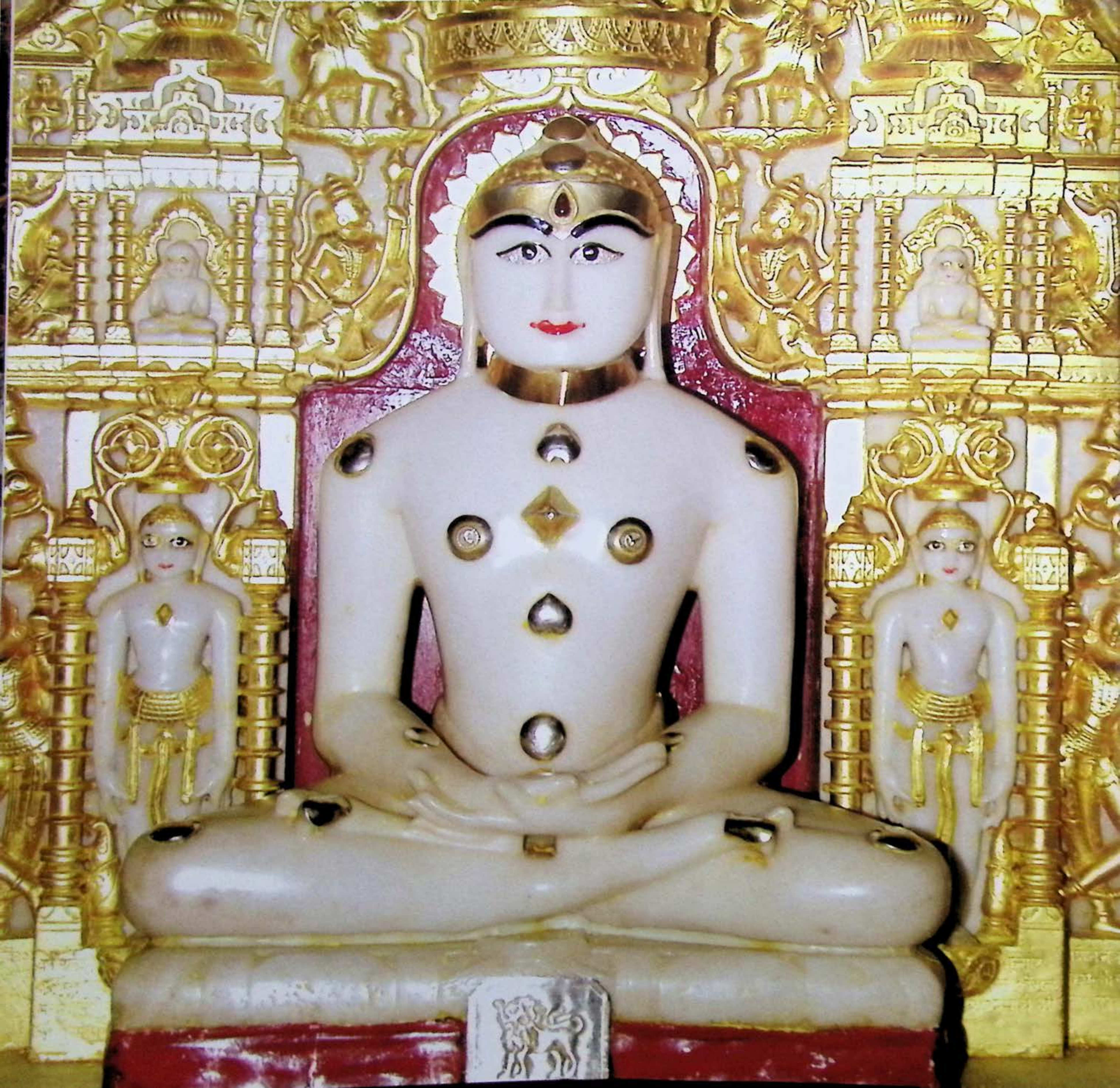

શબરીએ બોર કદી ચાખ્યા'તા ક્યાં,
એણે જીભે તો રાખ્યા'તા રામને...

એક પછી એક બોર ચાખવાનું નામ લઈ
અંદરથી ચાખ્યા'તા રામને...

બોર બોર ચૂંટતા કાંટાળી બોરડીનાં,
કાંટા જરૂર એને વાગ્યા હશે;

આંગળીથી બોર એણે ચૂંટ્યા'તા ક્યાં ?
લાલ ટેરવેથી પૂજ્યા'તા રામને...

રોમ રોમ રાહ જોતી આંખો બિછાવીને,
કેટલીયે વાર એણે તાકી હશે;

હોઠેથી રામ એણે સમર્યા'તા ક્યાં ?
ઠેઠ તળિયેથી ઝંખ્યા'તા રામને...

•

'ઠેઠ તળિયેથી ઝંખ્યા'તા...' પંક્તિ વાંચતાં આંખ અશ્રુસભર બની ગઈ : 'મેં પ્રભુને આ રીતે ચાહ્યા છે ? અસ્તિત્વના સ્તરથી પ્રભુની ચાહત મારી ભીતર પ્રગટેલી છે ?'

પ્રભુની મારા પ્રત્યેની ચાહતના સંદર્ભમાં તો મારી ચાહત સાવ ફિક્કી છે.

પ્રભુને પ્રાર્થના કરીશ કે પ્રભુ ! મને એક જ વરદાન આપ કે સતત હું તને ચાહ્યા કરું. નારદ ઋષિ ભક્તિસૂત્રમાં ભક્તોની વ્યાખ્યા આપતાં કહે છે : 'तन्मयाः...' ભક્ત એ છે, જે પ્રભુમય બની ગયો છે. જેને પ્રભુ પર પૂર્ણ રાગ પ્રગટ્યો છે.

પ્રભુ ! મને આવો ભક્ત ક્યારે બનાવશો ?

મહોપાધ્યાય યશોવિજય મહારાજની કેફિયત સાંભળતાં વેદનાની ટીસ ઊપડે છે. 'મેરે પ્રભુ સું પ્રગટ્યો

પૂરન રાગ...' બોલતાં આંખો છલછલાતી હોય છે. ગળે ડૂમો બાઝેલ હોય છે. પ્રભુ ! તમે મારી આંખોની આ છલછલાહટ જુઓ છો ને ? શું મારી આ પીડા અસ્તિત્વના સ્તરની નથી ?

મારી ભક્તિ અસ્તિત્વના સ્તરની નથી એનો મને ખ્યાલ છે. પણ પ્રભુ ! આ પીડા...

પ્રભુ ! મારી આ આંખોની પ્યાસ... જે આંસુ રૂપે વહી રહી છે; આપ એને જુઓ છો ને !

આ આંસુ - એક બાળકનાં આંસુ ! કઈ મા ન પીગળે ?

માનું એક સ્મિત. ને બાળકનાં આંસુ ગાયબ. મારાં આંસુને તમારા સિવાય બીજું કોણ લૂછશે ?

કવિના શબ્દો મારા કાનમાં ગૂંજે છે :

રોજ તમારું નામ જપીશું,
રોજે ગાશું ગીત;
અમને દેજો એક જ સ્મિત...
રૂપ તમારું જોતાં જોતાં, આંખો નથી ધરાતી,
મૂરતને નીરખીને હૈયે, મમતા બહુ ઊભરાતી;
ભક્તજનોની ભક્તિભીની તમે સ્વીકારો પ્રીત...
અમે તમારા આંગણિયેથી કદી ન પાછા જાશું,
રાત દિવસના બે દરવાજે અમે રંગોળી થાશું;
હામ ખમીને થાક ચડ્યો છે,
તમે અપાવો જીત...

◦

ભક્તહૃદયની આ સજ્જતા : 'રોજ તમારું નામ જપીશું, રોજે ગાશું ગીત...'

પ્રભુ ! તમે મને માત્ર એક સ્મિત આપજો.

તમે કેવું તો કામણ કર્યું છે કે તમને અમે જોયા જ કરીએ, જોયા જ કરીએ; અને તોય ધરવ ન થાય. હૃદયમાં એટલો બધો પ્રેમ ઊભરાય છે તમારા પર...

તમે મારી આ પ્રીત સ્વીકારશો ને !

ખ્યાલ છે કે બહુ મોટા ભક્તોએ તમારાં ચરણોમાં જીવન સમર્પિત કર્યું છે... હું તો તમારો નાનકડો બાળ છું.

હા, મારી ભક્તિમાં ભલે ઉત્કટતા નથી. પણ હું તમારો બાળ છું. એ રીતે મારી પ્રીત તમે સ્વીકારશો ને ?

પ્રભુ ! તમારું સમ્મોહન એવું તો લાગી ગયું છે કે હું તમને જોયા જ કરીશ, જોયા જ કરીશ. તમારે દ્વારેથી ક્યારેય પાછો નહિ જાઉં.

તમારે દ્વારે રંગોળી થઈને રહેવા મળશે તોય ચાલશે. પણ તમારે દ્વારે જ રહેવું છે. તમારા સાન્નિધ્યમાં જ.

અને તમારા સાન્નિધ્યમાં જ મને મળશે અદ્ભુત તત્ત્વ : તમારો પ્રેમ... એક ક્ષણ એવી આવશે જ્યારે મને થશે કે તમે પણ મને ચાહો છો.

જો કે, તમે મને ખૂબ જ ચાહો છો એ પ્રતીતિ છે. પણ બુદ્ધિ એમ કહે છે કે એ તો વીતરાગ છે; એ વળી કોને ચાહે ?

પણ જ્યારે ભક્તો કહે છે કે 'એ' આપણને ચાહે જ છે; ત્યારે એમ લાગે છે કે તારી ચાહત ચાલુ જ છે.

દુવિધાની આ ક્ષણોમાં મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજ યાદ આવે : 'તાહરી ગત તું જાણે હો દેવ ! સમરણ ભજન તે વાચક જસ કરે જી...'

•

કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્ય એક બાજુ કહે છે :

'भवत्प्रसादेनैवाहमियतीं प्रापितो भुवम्...' તમે જ મને અહીં સુધી લઈ આવ્યા છો. અને હવે તેઓ કહે છે : 'तव चेतसि...' તારા ચિત્તમાં હું હોઉં એવી તો સંભાવના પણ નથી લાગતી; પણ હા, મારા મનમાં તું છે તો મને બીજી કોઈ ફિકર નથી.

પૂજ્ય જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજ આ શ્લોકને સ્તવનામાં લઈ આવ્યા :

તાહરા ચિત્તમાં દાસ બુદ્ધે સદા,
હું વસું એહવી વાત દૂરે;
પણ મુજ ચિત્તમાં તુંહિ જો નિત વસે,
તો કિસ્યું કીજિયે મોહ ચોરે...

મઝાના ગીતમાં કવિ આવો જ ભાવ લઈને આવ્યા છે :

'મારા મનમાં એક જ તું,
તારા ચિત્તમાં છે છે શું ?'

•

એના ચિત્તમાં શું હશે એની ખબર તો 'એ'ને જ હોય... જો કે, 'એ'ને મન કે ચિત્ત જ નથી હોતું.

અહીં ચિત્ત શબ્દ પ્રતીક રૂપે વપરાયો છે. પ્રભુ ! તારા અન્તસ્તરમાં હું છું ?

શ્રી દલપતભાઈ કહે છે :

'ક્ષણ ક્ષણ સમરે તું પ્રભુ અમને,
ભલે અમે તો વિસાર્યા...'

પ્રભુના નિર્મળ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનમાં સમયે સમયે આપણું પ્રતિબિંબ પડે છે. આપણા હૃદયમાં ક્ષણે ક્ષણે 'એ'નું સ્મરણ ખરું ?

કબીરજી યાદ આવે : 'સુમિરન મેરા હરિ કરે...'

•

वीतराग ! सपर्यायास्तवाज्ञा-पालनं परम् ।
आज्ञाराद्धा विराद्धा च, शिवाय च भवाय च ॥११४॥

आकालमियमाज्ञा ते, हेयोपादेयगोचरा ।
आश्रवः सर्वथा हेय, उपादेयश्च संवरः ॥११५॥

आश्रवो भवहेतुः स्यात्, संवरो मोक्षकारणम् ।
इतीयमार्हती मुष्टि-रन्यदस्याः प्रपञ्चनम् ॥११६॥

•

ગીતની મઝાની કડીઓ યાદ આવે :

તારી પાસે એવું શું,
ભગવન્ ! દોડી દોડી આવું હું...
મુજને એ ના સમજાતું,
હૈયું શાને હરખાતું;
તારાં દર્શન જ્યાં પામું,
શાને મનડું મલકાતું;
તારા રૂપમાં એવું શું,
દોડી દોડી આવું હું...
મારી સઘળી ચિંતાઓ,
ઘેરા દુઃખની ઘટનાઓ;
તારા વેણે વિસરાતી,
વળગેલી સહુ વિપદાઓ;
તારા સ્વરમાં એવું શું, દોડી દોડી આવું હું...

પ્રભુનાં પ્યારાં પ્યારાં વચનો ભાવકને ચિંતામુક્ત બનાવે છે. મનને પ્રસન્ન બનાવે છે.

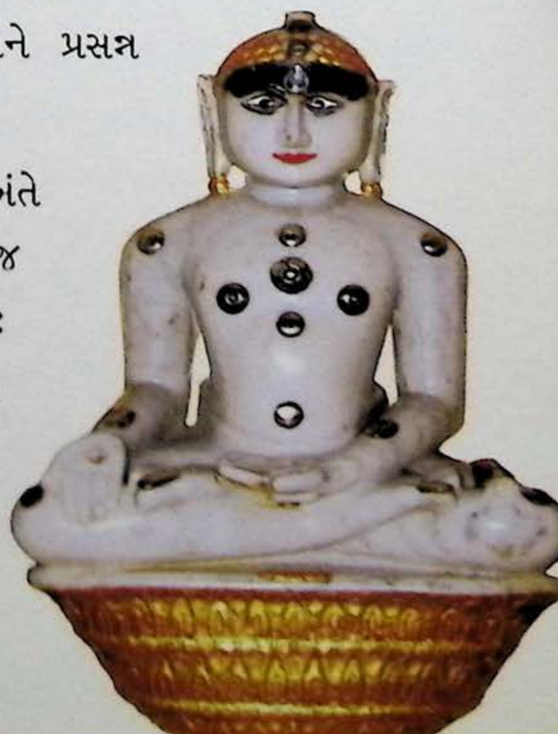

'જયવીયરાય' સૂત્રને અંતે આવતી પંક્તિઓ આપણે રોજ બોલતા હોઈએ છીએ : 'मनः प्रसन्नतामेति, पूज्यमाने जिनेश्वरे...' પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન મનને પ્રસન્ન બનાવે છે.

પૂજ્યપાદ આનંદઘનજી ભગવંત પરમતારક શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની સ્તવનામાં કહે છે :

ચિત્ત પ્રસન્ને રે પૂજન ફળ કહ્યું,
પૂજા અખંડિત એહ;
કપટરહિત થઈ આતમ અરપણા રે,
આનંદઘન પદ રેહ...

પ્રભુની આજ્ઞાના પાલનનું ફળ છે ચિત્તપ્રસન્નતા. આજ્ઞાપાલન રૂપ પૂજા અખંડિત લયમાં ચાલે.

પ્રભુની કૃપા તો જુઓ !

એક મુનિરાજ સ્વાધ્યાય કરે કે પ્રભુભક્તિ કરે એ સમયને તો પ્રભુ એમની સેવા રૂપે લખી લે... પણ એ મુનિરાજ ગોચરી વાપરે છે, તો તે સમયને પણ પ્રભુ પોતાની સેવામાં લખી લે છે. પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ગોચરી વાપરનાર મુનિનો સમય પ્રભુસેવાનો... એમ જ પ્રભુની આજ્ઞાપ્રમાણે સૂનારનો સમય પણ સેવામાં...

ભગવાને તો આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું : सुत्ता अमुणी, मुणिणो सया जागरंति । કેવી ભગવાનની પોતાના ભક્ત પરની શ્રદ્ધા ! મારા મુનિઓ / સાધ્વીજીઓ સતત જાગૃત છે.

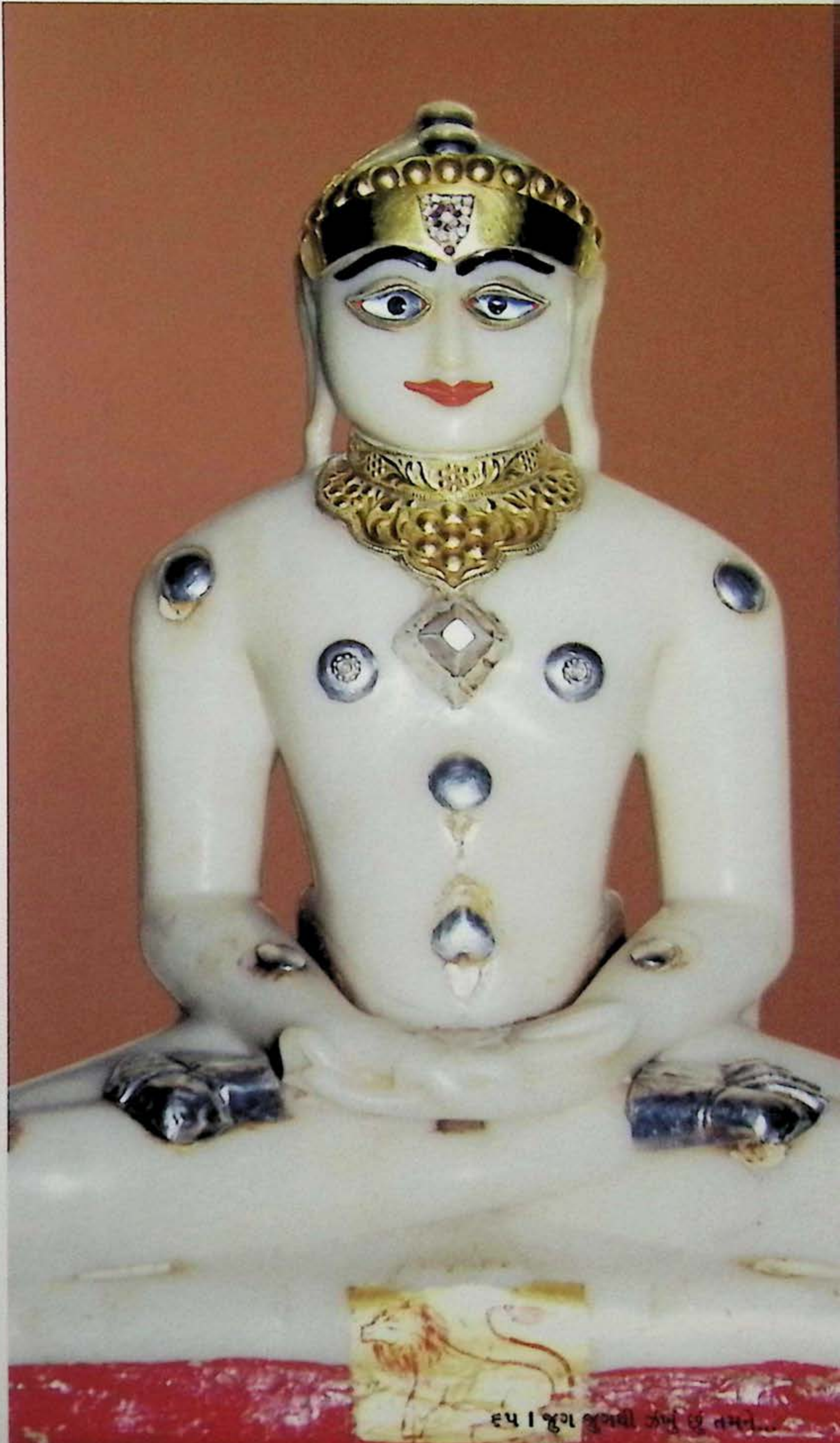

આ જાગૃતિ એટલે ઉજાગર અવસ્થાની નાનકડી આવૃત્તિ. અત્યારે, સામાન્યતયા, મનુષ્ય પાસે ત્રણ અવસ્થાઓ હોય છે : નિદ્રા, સ્વપ્ન, જાગૃતિ.

નિદ્રામાં હોશ ચુકાઈ જાય છે. સ્વપ્નાવસ્થા અને જાગરણમાં વિકલ્પો ચાલુ રહે છે. ઉજાગર અવસ્થામાં વિકલ્પો નથી હોતા અને હોશ ચાલુ રહે છે.[૧]

કોઈ પણ શુભ યોગમાં તમે તન્મય હો, તો તે સમયે બીજા વિકલ્પો નહિ હોય અને ઉપયોગ એ ક્રિયામાં હશે... સ્વગુણાનુભૂતિની પળોમાં તો ઉપયોગ સ્વમાં જ હોય... તો આવી ક્ષણો ઉજાગરની નાનકડી આવૃત્તિ છે.

આ સંદર્ભમાં પ્રભુ કહે છે કે મારા મુનિવરો/સાધ્વીજીઓ સતત જાગે છે. ઊંઘની અંદર પણ શું થાય છે સાધકને ? તેનું શરીર સૂઈ જાય છે. તેનું કૉન્સ્યસ માઈન્ડ વિકલ્પો કરીને થાકેલ હોય છે માટે સૂઈ જાય છે. સાધકને સૂવાની ક્યાં જરૂરત છે ? એટલે જ તો, ઊંઘમાં ય જાગૃત સાધક પડખું ફેરવતી વખતે શરીરના એ

---

૧. न सुषुप्तिरमोहत्वाद्, नापि च स्वापजागरौ ।
कल्पनाशिल्पविश्रान्ते-स्तुर्यैवानुभवो दशा ॥ ज्ञानसार ॥

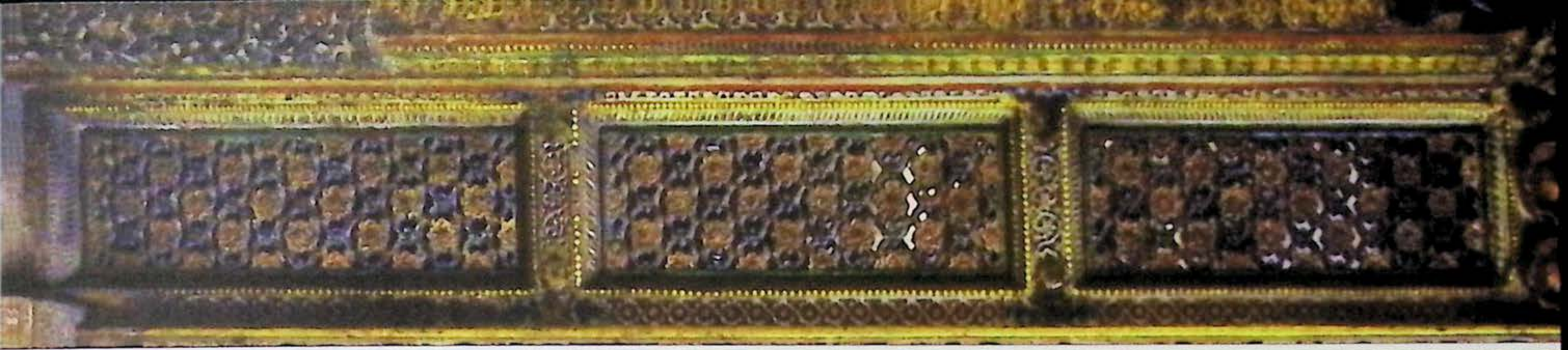

ભાગને અને સંથારાના એ ભાગને પૂંજે છે. અત્યારના યોગીઓ આવી યોગનિદ્રાને કૉન્સ્યસસ્લીપ કહે છે.

'પૂજા અખંડિત એહ...' આ હોશ, આ પ્રભુઆજ્ઞાનું સાતત્યપૂર્વકનું પાલન... આ છે પ્રભુનાં ચરણોમાં ભક્તનું આત્માર્પણ.

આત્માર્પણને એક વિશેષણ અહીં અપાયું છે : નિષ્કપટ... 'કપટ રહિત થઈ આતમ અરપણા રે...'

નિષ્કપટ આત્માર્પણ એટલે શું ?

તન પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતું હોય, પણ મન પ્રભુની આજ્ઞામાં ન હોય; મનમાં રાગ-દ્વેષ છલકાતા હોય તો આત્માર્પણ પૂરું નહિ થયું કહેવાય. તન, મન, અસ્તિત્વ બધું જ પ્રભુનાં ચરણે સમર્પિત કરવું તે છે નિષ્કપટ આત્માર્પણ.

•

આત્માર્પણની આ પૃષ્ઠભૂ પર કહેવામાં આવ્યું : 'वीतराग ! सपर्यायास्तवाज्ञापालनं...' પ્રભુ ! તારી ચંદન આદિ વડે થતી દ્રવ્યપૂજા કરતાં આજ્ઞાપાલન રૂપ તારી ભાવપૂજા ચઢિયાતી છે. આજ્ઞાનું આરાધન મુક્તિ માટે થાય છે. આજ્ઞાનું વિરાધન સંસાર માટે છે.

પ્રભુની આજ્ઞા શું છે ? 'યોગસાર' ગ્રન્થમાં ગુરુ કહે છે :

आज्ञा तु निर्मलं चित्तं, कर्तव्यं स्फटिकोपमम् । આજ્ઞા એટલે સ્ફટિક જેવું નિર્મળ ચિત્ત.

રાગ, દ્વેષ અને અહંકાર આદિનો કચરો જેમાં નીચે બેસી ગયેલ હોય તેવું મનનું સ્વચ્છ જળ.

વાત તો મઝાની થઈ. પણ રાગ, દ્વેષ, અહંકારને શિથિલ કેમ બનાવવા ?

ભક્તનો બહુ મઝાનો દૃષ્ટિકોણ છે. પ્રભુ પર પ્રીતિ વધશે તેમ પદાર્થો, વ્યક્તિત્વો અને શરીર પરનો રાગ ઘટશે.

આ જન્મ પ્રભુ પર પ્રીતિ કરવા માટે જ છે. બીજા પર પ્રેમ થશે તો પ્રભુ પરનો પ્રેમ એટલો ઓછો થશે ને ! કઈ રીતે આ ચાલી શકે ?

એક ભક્ત હમણાં મને મળેલા. એમના ગુરુદેવનાં પગલાં એમને ત્યાં થયાં. બંગલો વિશાળ હતો. રાચરચીલું પણ કીમતી હતું. લાકડાંનું ફર્નિચર પણ કલાત્મક હતું. ભક્તે જણાવ્યું કે લાકડું કેવું કીમતી છે અને એમાં કોતરણી માટે કેવા કારીગરોને બોલાવેલ...

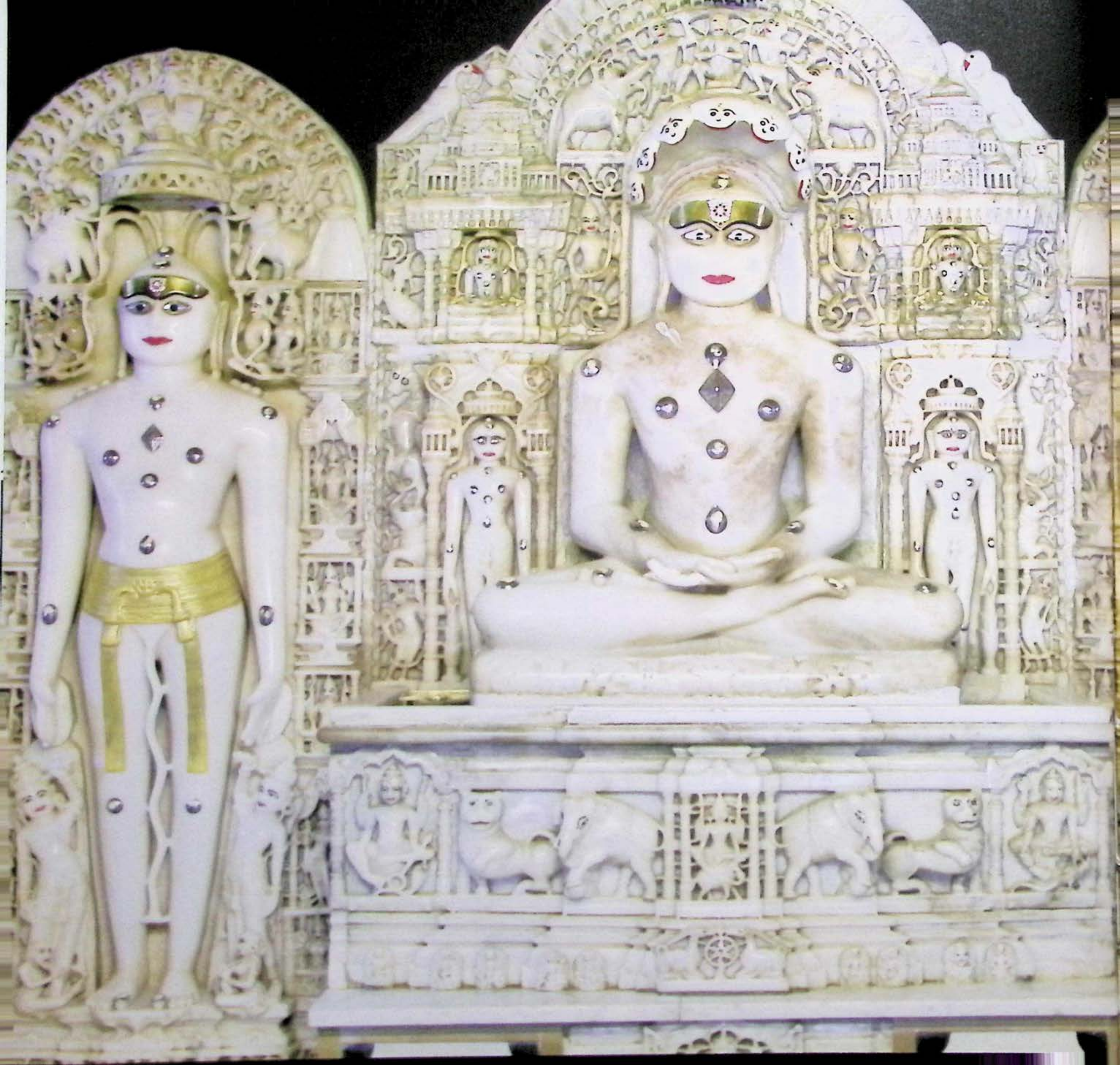

થોડીવાર પછી ગુરુદેવ ઊભા થયા. ખુરશી વગેરેને ઝીણવટથી જોવા લાગ્યા. ભક્તે પૂછ્યું : ગુરુદેવ ! શું જુઓ છો ? ગુરુદેવે કહ્યું : આ ખુરશી વગેરેમાં તું આવતા ભવે કીડા તરીકે ક્યાં ઉત્પન્ન થઈશ, તે જોતો હતો...

અને પછી ગુરુદેવે કહ્યું : આટલો બધો રાગ તને ફર્નિચર આદિમાં છે, તો તું મરીને ક્યાં જઈશ, તેનો ખ્યાલ આવે છે ?

ભક્તની આંખો, ગુરુદેવની આ કરુણાના સ્પર્શથી, ભીની બની ગઈ.

પદાર્થનો રાગ પણ નથી જોઈતો. વ્યક્તિઓ પ્રત્યેનો રાગ પણ સાધનામાં અવરોધક છે. શરીર પરના અધ્યાસથી પણ મુક્ત બનવું છે.

પરમપાવન શ્રી આચારાંગસૂત્રમાં મુનિની સાધનાની એક અદ્ભુત સંઘટના છે. જે વાંચતાં હૃદય ભીનું બની જાય.

મુનિરાજ એક સ્થળે બિરાજમાન છે. મહિનો અહીં, મહિનો અહીં... માસકલ્પ કરે છે. ચાતુર્માસમાં ચાર માસ એક જગ્યાએ.

પૂર્વકાળમાં નદીઓ ઘણી હતી. એક પ્રદેશની આજુબાજુ નદીઓ હોય. હવે એક પ્રદેશમાં વધુ સમય તો રહેવાય નહિ.

નદીને ઊતરવા માટે નાવમાં જ બેસવું પડે. મુનિરાજ નદીને કિનારે જાય. કોઈ નાવ જતી હોય, સામી બાજુ, તો નાવના નાવિકને પૂછે છે : હું તમારી હોડીમાં બેસી સામે પાર આવી શકું ?

નાવિક હા પાડે એટલે મુનિરાજ નાવમાં બેસે. બીજા યાત્રિકો અંદર બેઠેલ હોય. નાવ ચાલે. અધવચ્ચે નાવ આવે ને તોફાન ઊપડે નદીમાં. નાવ ડોલવા લાગે. ત્યારે યાત્રિકો અરસ-પરસ કહે છે : ક્યારેય નહિ, ને આજે નદીમાં તોફાન કેમ ? કો'ક કહે : આ સાધુ બેઠેલ છે, માટે આ થયું લાગે છે. બીજાએ કહ્યું : તો એને ફેંકી દો નદીમાં. આપણે તો સહીસલામત પહોંચી જઈએ.

મુનિરાજ આ સાંભળે છે. મનમાં કોઈ જ પ્રતિક્રિયા ઊઠતી નથી. જે ક્ષણે જે ઘટના બનવાની છે, એ બનશે. મારે તો દ્રષ્ટાભાવે એ ઘટના જોવાની છે.

બધા એક મત થયા. અને મુનિરાજને નદીમાં ફેંકવાનો નિર્ણય થયો. ત્યારે મુનિરાજ એ બધાને કહે છે : હું મારી મેતે આ નદીમાં જતો રહું તો ચાલે ? એ લોકો કહે : સારું. અમને મુનિહત્યાનું પાપ નહિ લાગે.

મુનિરાજ ધીરેથી પાણીમાં પોતાના શરીરને પ્રવાહિત કરે છે.

કેમ ? આમ કેમ કર્યું ?

પોતાના શરીરને એ લોકો ફેંકે તો અપ્કાયના જીવોની વિરાધના વધુ થાય. પોતે ધીમેથી નદીમાં પોતાના શરીરને પ્રવાહિત કરે તો વિરાધના ઓછી થાય.

નદીમાં પ્રવાહિત થયા પછી મુનિરાજ હાથ પણ ચલાવતા નથી, પગ પણ ચલાવતા નથી; જેથી વિરાધના ન થાય ને !

નદી પોતાના શરીરને દરિયામાં ફેંકી દે તોય એમને વાંધો નથી...

કેવી જીવન પ્રત્યેની નિઃસ્પૃહતા !

મુનિરાજના શરીરને નદીએ છાલક મારીને કિનારે ફેંક્યું. કિનારે આવ્યા પછી મુનિરાજ ત્યાં જ પાણીમાં ઊભા રહે છે. જેથી શરીરમાંથી અને વસ્ત્રોમાંથી નીકળતાં પાણીનાં ટીપાં પાણીમાં જ પડે. અપ્કાયની વિરાધના ન થાય.

કુદરતી રીતે વસ્ત્રો અને શરીર સુકાઈ જાય ત્યારે તેઓ વિહાર કરે...

શરીરના રાગને કેટલો દૂર એમણે ફેંક્યો !

દ્વેષને કઈ રીતે કાઢવો ?

પ્રભુનાં વચનો આપણને દ્વેષની ધારામાંથી ક્ષમાની ધારામાં લઈ જાય. પ્રભુ કહે છે કે ક્રોધ તારો સ્વભાવ નથી. તારા સ્વભાવમાં ક્ષમા છે.

એક સાધકે ગુરુદેવને કહ્યું : ગુરુદેવ ! મારો સ્વભાવ ક્રોધીલો છે. હું શું કરું ? હું કંટાળી ગયો છું આ ક્રોધથી.

ગુરુદેવે હસતાં હસતાં કહ્યું : અચ્છા, તારો સ્વભાવ ક્રોધીલો છે, એમ ને ! મારે જરા તારો ક્રોધ જોવો છે. હું એક, બે, ત્રણ... કહું એટલે તારે શરૂ થઈ જવાનું...

સાધક કહે : એમ તો શી રીતે ગુસ્સો આવે ?

ગુરુદેવે કહ્યું : તારા સ્વભાવમાં જો ક્રોધ છે, તો તેને પ્રકટ કરવામાં શું વાર લાગે ?

ત્યારે સાધકને થયું કે પોતાના સ્વભાવમાં ક્રોધ નથી.

અહંકારને શિથિલ બનાવવો છે. હુંના ત્રણ સ્વરૂપ છે : અહંકારના લયનો હું, અહોભાવના લયનો હું અને શુદ્ધ લયનો હું.

શરીર, નામ, મન આદિના જે મિશ્રણને સમાજ હું તરીકે ઓળખે છે, તે છે અહંકારના લયનો હું.

અહોભાવના લયનો હું... ત્યાં હું શબ્દનો પ્રયોગ થશે, પણ તેમાં અહંકાર ધ્વનિત થતો નથી. હું પ્રવચનમાં ગયો અને ભીંજાઈ ગયો. મેં પ્રભુની ભક્તિ કરી અને મને આનંદ આવ્યો.

આ પછી શુદ્ધ લયનો હું પ્રકટ થાય. આનંદઘન એવો હું છું...

રાગ, દ્વેષ, અહંકારની શિથિલતા એ પ્રભુની આજ્ઞા...

પ્રભુની આજ્ઞાનો એ સ્પર્શ માણ્યો છે : મધમીઠો... આચારાંગ સૂત્રનો સ્વાધ્યાય કરતાં પ્રભુનો સ્પર્શ માણ્યો છે.

આચારાંગજીમાં પ્રભુ એક જગ્યાએ કહે છે :[૨] 'કેટલાક સાધકો અનાજ્ઞામાં ઉદ્યમશીલ છે. કેટલાક સાધકો આજ્ઞામાં (આજ્ઞાપાલનમાં) હતોત્સાહ છે... આવું તને ન હો !'

'આવું તને ન હો !' પ્રભુના એ શબ્દો સાંભળીને/વાંચીને રોમાંચ થયેલો. પ્રભુએ મને પોતાનો પ્રીતિપાત્ર લેખ્યો...!

ક્યાં ત્રિલોકેશ્વર, અખિલ બ્રહ્માંડેશ્વર એ. અને ક્યાં હું ? છતાં એ મને ચાહે !

પ્રભુના આ શબ્દોને / પ્રભુના આ સ્પર્શને માણ્યો.

પ્રભુ મને, આપણને, સહુને ચાહે...! આપણી તો એના પ્રત્યેની ચાહત હોય જ... પણ એ આપણને ચાહે !

શ્રી નીતિન વડગામા યાદ આવે :

---

૨. अणाणाए एगे सोवड्डाणा, आणाए एगे णिरुवड्डाणा, एतं ते मा होतु ॥

સાહિબ, સૌને સરખા વ્હાલા,
સોહે સૌને કંઠે વ્હાલની એ વૈજયંતીમાલા...
જગ આખાને ચાહી ચાહી કરતાં રહે રૂપાળું,
એને પગલે ધગધગતું રણ થઈ જાતું હરિયાળું;
સકળ વિશ્વમાં વ્હેંચાતા એ થઈને પ્રેમ પિયાલા...
આમ વસે છે શ્વાસશ્વાસમાં, આમ રાખે છે દૂરી,
કૂવાકાંઠે તરસ્યાં રહીએ, એ કેવી મજબૂરી;
ઝાંખી કરવા જીવ પળેપળ કરતો કાલાવાલા...

પ્રભુની આજ્ઞા આપણા સુધી કઈ રીતે પહોંચે છે ?

ગીતાર્થ ગુરુદેવ પ્રભુની આજ્ઞાને બરોબર સમજી એનું પાલન કરે છે. આચાર્ય ભગવંતો અને પંન્યાસ ભગવંતો આદિ ગીતાર્થ ગુરુદેવની નિશ્રામાં... એમના શિષ્યો પોતાના ગુરુદેવો – આચાર્ય ભગવંતો આદિ – ની નિશ્રામાં.

આજના નવદીક્ષિત મુનિવરનો હાથ પ્રભુને સ્પર્શે છે : આ ક્રમે... એમનો હાથ એમના ગુરુદેવને સ્પર્શે... ગુરુદેવનો આજ્ઞાપાલન રૂપ હાથ ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંતને સ્પર્શે છે... ગીતાર્થ આચાર્ય ભગવંતનો આજ્ઞાપાલન રૂપ હાથ પ્રભુને સ્પર્શે છે.

ગીતાર્થ ગુરુદેવ આપણને પ્રભુની આજ્ઞા – સાધના કઈ રીતે આપે છે ?

સદ્‌ગુરુની દૃષ્ટિમાં એ વાત સ્પષ્ટ હોય છે કે સાધકને ક્યાં પહોંચાડવો છે. એની સાથે જ, એ સાધનાની કઈ ભૂમિકા પર ઊભો છે, એ પણ એમને ખ્યાલ છે.

તેઓ કહે છે કે આ તારો માર્ગ છે.

તમે કયા બિન્દુ પર ઊભા છો એ જોવું તે બહુ મહત્ત્વનું છે. અમદાવાદમાં રહેલ કોઈ પ્રવાસીને મુંબઈ જવું હશે તો એનો માર્ગ જુદો હશે અને પુનામાં રહેલ પ્રવાસીને મુંબઈ જવું હશે તો એનો પણ માર્ગ અલગ હશે.

મંજિલ બધા સાધકોની સ્વરૂપસ્થિતિ છે. પણ આ જન્મમાં આ સાધકને કેટલે સુધી પહોંચાડી શકાશે એ ગુરુ જુએ છે. અને એને આધારે ગુરુ માર્ગ નક્કી કરી આપે છે.

માઈકલ એન્જેલોનું એક વિખ્યાત શિલ્પ છે 'પિએટ્રા'. મા મેરી વધસ્તંભેથી ઉતારાયેલ ઈસુના મૃતદેહને લઈને બેઠાં છે. મા મેરીના ચહેરા પરના માતૃત્વની ગરિમાથી સભર ભાવો અને ઈસુના ચહેરા પર છલકાતા કરુણાના ભાવોને કારણે એ શિલ્પ વિશ્વવિખ્યાત બન્યું છે.

શિલ્પ તૈયાર થયું એ સમયની આ ઘટના છે. મિત્રે પૂછ્યું : આવું અદ્‌ભુત શિલ્પ તેં કઈ રીતે કોર્યું ? માઈકલે કહ્યું : શિલ્પ મારા મનમાં તૈયાર જ હતું. પણ એને અનુરૂપ આરસનો ટુકડો મળતો નહોતો. એકવાર એક આરસના વેપારીના ગોડાઉન પાસેથી હું પસાર થયો ત્યારે મને જોઈતો હતો તેવો આરસનો ટુકડો જોવા મળ્યો. મેં એ આરસ લીધો. મારા સ્ટુડિઓ પર લઈ ગયો. અને છીણી ને હથોડી લઈ મંડી પડ્યો. બિનજરૂરી ભાગ મેં કાઢી નાખ્યો. અને શિલ્પ તૈયાર હતું !

સદ્‌ગુરુ આ રીતે જ તો કામ કરે છે ને ! એમના મનમાં સાધક ભવિષ્યમાં કેવો બનશે એનું સુરેખ ચિત્ર હોય છે. પછી ગુરુ પોતાનું કાર્ય શરૂ કરે છે. બિનજરૂરી ભાગને કાઢી નાખે છે. અને શિલ્પ તૈયાર !

ગુરુના દૃષ્ટિપથમાં આપણે આવ્યા એટલે આપણું કામ શરૂ અને પૂરું !

•

'आज्ञाराद्धा...' આજ્ઞાનું આરાધન. આજ્ઞાને આત્મસાત્ કરવી છે. કઈ રીતે આજ્ઞાને આત્મસાત્ કરી શકાય ?

માર્ગ ચીંધ્યો છે પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી માનવિજયજી મહારાજે પરમતારક શ્રી કુન્થુનાથ ભગવાનના સ્તવનમાં : 'મિલિયા ગુણકલિયા પછી રે લાલ, બિછુરત જાયે પ્રાણ...'

ત્રણ ચરણો થયાં : આજ્ઞાધર્મનું મિલન, ગુણકલન અને એકાકારી ભવન.

સદ્‌ગુરુદેવ દ્વારા જ્યારે કોઈ મુનિને 'કરેમિ ભંતે !' સૂત્ર મળે કે મહાવ્રતદંડક મળે અથવા કોઈ શ્રાવકને ગુરુદેવ 'કરેમિ ભંતે !' સૂત્ર આપે કે બાર વ્રત ઉચ્ચરાવે ત્યારે ખૂબ આનંદ થાય છે સાધકને. તેની આંખો હર્ષાશ્રુથી નીતરતી હોય છે : ગુરુદેવના શ્રીમુખેથી પ્રભુનો આજ્ઞાધર્મ મને મળ્યો.

મિલનની આ ક્ષણો...

કંઈ કેટલાય જન્મોમાં ન મળી હોય તેવી સંપદા પોતાને મળી એવો ભાવ સાધકને થાય છે.

આજ્ઞાધર્મના મિલન પછી આજ્ઞાધર્મનું ગુણકલન.

સમભાવમાં રહેવાથી થયેલ ગુણો, ઈર્યાસમિતિ આદિના પાલન દ્વારા મળેલ ગુણોનો હવે ખ્યાલ આવે છે.

જેમ જેમ સમભાવ, સમિતિ, ગુપ્તિ આદિનું પાલન થાય તેમ તેના પાલન દ્વારા થતા ગુણોનો ખ્યાલ આવતો જાય.

સમભાવ આવે ત્યારે કેટલો તો આનંદ આવે ! રતિ, અરતિની બધી પીડા છૂ થઈ જાય... ઘટનાઓ પેલી બાજુ રહે. આ બાજુ તમે હો : માત્ર દ્રષ્ટા.

કોઈએ કહ્યું : તમે સારા છો... તો રતિભાવ નહિ. કોઈએ કહ્યું : તમારું બોલવું બરોબર નહોતું. તમને કઈ રીતે બોલવું તેની સૂઝ નથી... ત્યાં અરતિભાવ પેદા નહિ થાય.

કેવી મઝા !

એ વખતે સાધકને ગાવાનું મન થાય :

મુઝે મેરી મસ્તી કહાં લેકે આઈ, જહાં મેરે અપને સિવા કુછ નાહિ.

•

આજ્ઞાપાલનનું ત્રીજું ચરણ છે એકાકારી ભવન... એક એક આજ્ઞાના પાલન દ્વારા થતા ગુણોને અનુભવ્યા;

હવે એ આજ્ઞાના પાલન વિના કેમ ચાલે ? આજ્ઞાધર્મ છૂટી જાય ત્યારે અપાર વેદના થાય... 'બિછુરત જાયે પ્રાણ...' સાધક આજ્ઞાધર્મના પાલન વિના રહી ન શકે.

•

આજ્ઞાધર્મ...

પ્રભુનાં પ્યારાં પ્યારાં વચનો...

એ વચનો ભીતરી દુનિયાને કેવી તો આમૂલચૂલ બદલી નાખે છે !

શ્રી નીતિન વડગામાના શબ્દો છે :

પોથીને પરતાપે ક્યાં ક્યાં પૂગિયા,
અસીમ રે અંકાશે જઈને ઊડિયા...
ગુરુજીએ ગળથૂથી રૂડી પાઈ છે,
સૂરજ ને ચંદર જેવી ચોપાઈ છે;
દશે દિશામાં વ્હાલપની વનરાઈ છે,
ભગતિની એ ભીની ભોંમાં ઊગિયા...
પ્હેલેથી ઝાલી પોથીની આંગળી,
રોમે રોમે વાગી જાણે વાંસળી;

મોંઘેરી મોલાતું લાગે પાંગળી,
અંદરની આંખ્યુંથી અક્ષર ઘૂંટિયા...
પળ પળ પડખે રહી પોથી પંપાળતી,
ડગમગ થાતા જીવતરને સંભાળતી;
દીવો થઈને મારગ આખો અજવાળતી,
પાતાળે મ્હોર્યાં છે મબલખ મૂળિયાં...

પ્રભુનાં પ્યારાં વચનો ભીતરના અસીમ અવકાશમાં વિહરાવે... ભીતરનું અવકાશ. આનંદપૂર્ણ અવકાશ.

સદ્‌ગુરુએ પ્રભુ પરની પ્રીતિની, પ્રભુના વચન પરની પ્રીતિની ગળથૂથી એવી પાઈ છે કે ભીતર છે ભીનાશ જ ભીનાશ... એ ભીનાશમાં પ્રભુએ આપેલ મૈત્રીભાવ આદિ ગુણ-કમળો ખીલ્યાં છે.

પ્રભુનાં વચનો એટલે ભાવકના રોમ-રોમમાં બજતી બાંસુરી.

પ્રભુનાં એ પ્યારાં વચનો અસ્તિત્વના સ્તરે એ રીતે પહોંચે કે જનમ-જનમ એના સથવારે જ હું રહું.

આજ્ઞાપ્રીતિની પાછળ છે ભગવત્પ્રીતિ... 'પ્રભુ કેમ રીઝે ?' આજ્ઞાપાલન એ એક જ માર્ગ છે, જે દ્વારા પ્રભુની કૃપા આપણા સુધી પહોંચે.

શ્રી નીતિન વડગામાનું એક ગીત હોઠે આવે :

સાહિબ, ઝટપટ દર્શન દેજો !
નાના મોટા પટ પછવાડે, હવે ન ઝાઝું રહેજો...
સમરણના તંતુને ટેકે,
ક્યાં લગ ઊભા રહેવું ?
જીવ ઝૂરતો અંદર અંદર,
એ દખ કોને કહેવું ?
મનના ગુના માફ કરી, પંપાળી પડખે લેજો....
મોઢામોઢ થવાની ઈચ્છા,
રોમરોમમાં ઊગે;
કેદ થયેલો કૂવો દરિયે,
કેમ કરીને પૂગે ?
પથ્થર વચ્ચે ગીત ગુંજતું, ઝરણું થઈને વહેજો...

૬ 'ભવોભવ હું છું તાહરો'

तेन स्यां नाथवाँस्तस्मै, स्पृहयेयं समाहितः ।
ततः कृतार्थो भूयासं, भवेयं तस्य किङ्करः ॥१५॥

પૂજ્યપાદ ભાણવિજય મહારાજ દ્વારા રચિત પરમતારક સીમંધર ભગવાનની ચૈત્યવંદના યાદ આવે :

શ્રી સીમંધર જગધણી, આ ભરતે આવો;
કરુણાવંત કરુણા કરી, અમને વંદાવો...૧

સકલ ભક્ત તુમે ધણી, જો હોવો અમ નાથ;
ભવોભવ હું છું તાહરો, નહિ મેલું હવે સાથ...૨

સયલ સંગ છંડી કરી, ચારિત્ર લઇશું;
પાય તુમારા સેવીને, શિવરમણી વરીશું...૩

એ અળજો મુજને ઘણો, પૂરો સીમંધર દેવ !
ઈહાં થકી હું વિનવું, અવધારો મુજ સેવ...૪

કર જોડી ઊભો રહું, સામો રહી ઈશાન;
ભાવ જિનેસર ! ભાણને, દેજો સમકિત દાન...૫

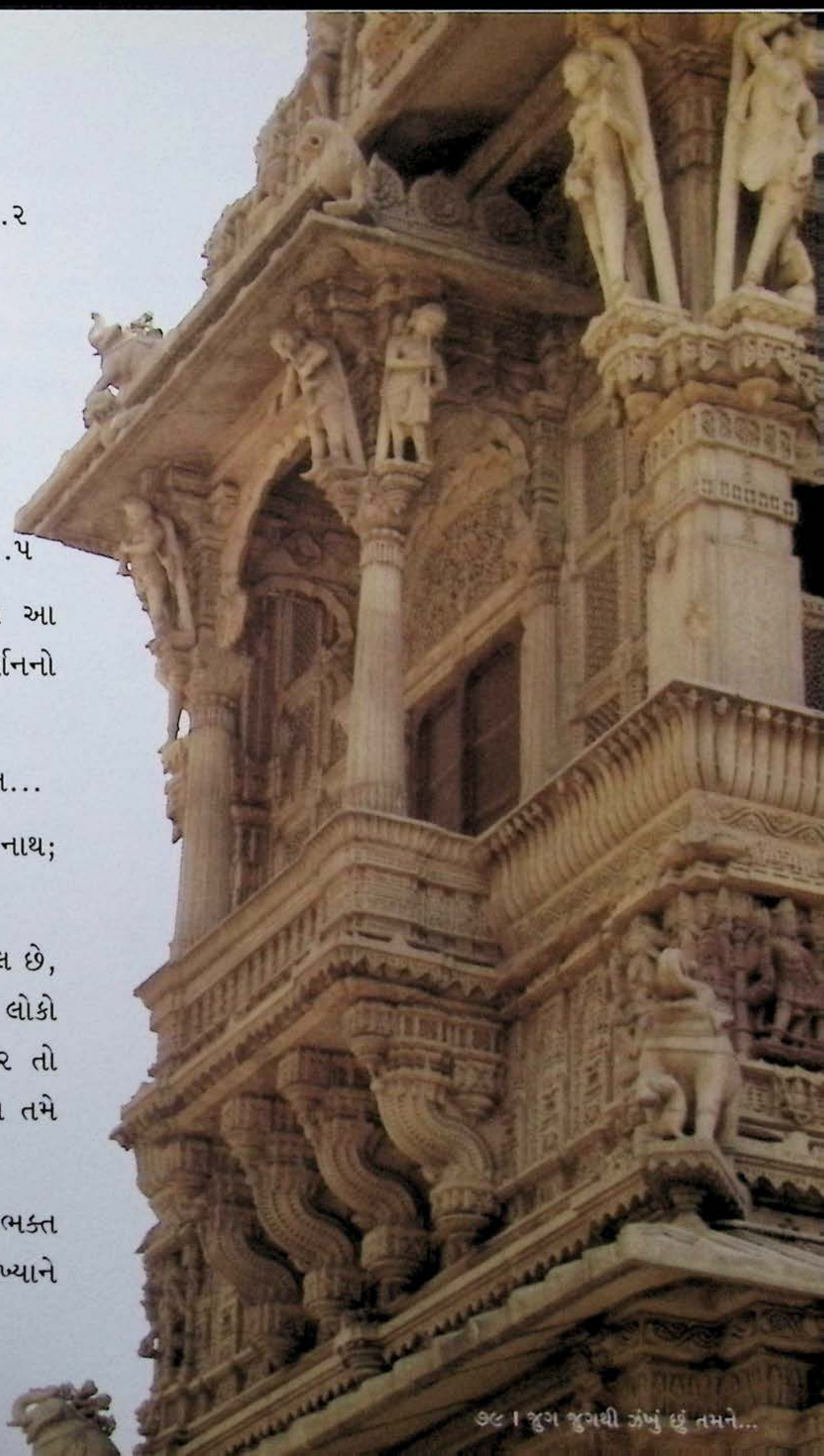

પ્રભુ ! સીમંધર ભગવાન ! કરુણા કરીને આ ભરતમાં પધારો અને અમને વંદનનો - આપના દર્શનનો લાભ આપો.

એ પછીની કડીમાં જે વિજ્ઞપ્તિ થઈ છે; અદ્‌ભુત...

'સકલ ભક્ત તુમે ધણી, જો હોવો અમ નાથ;
ભવોભવ હું છું તાહરો, નહિ મેલું હવે સાથ...'

તમે બધા જ ભક્તોના નાથ છો... મને ખ્યાલ છે, પ્રભુ ! ભક્તોનું યોગ-ક્ષેમ તમે કરો જ છો. જે લોકો આપનાં ચરણોમાં સમર્પિત થઇ ગયા; તેઓ પર તો આપનું નાથત્વ આવી ગયું. પણ શું મારું નાથત્વ તમે કરશો ?

પ્રશ્ન એટલા માટે થયો છે કે હું ભક્ત નથી. ભક્ત સંપૂર્ણતયા સમર્પિત હોવો જોઈએ... આ વ્યાખ્યાને આધારે હું ભક્ત ન હોઈ શકું, ભગવાન !

જો કે, હું શું છું કે શું નથી, એ તો તમને જ ખ્યાલ આવે, પ્રભુ ! મને કંઈ જ ખ્યાલ નથી આવતો…

તોય, ખાલી - સાવ શૂન્ય થઈને તારા ચરણે બેસી નથી શકતો… પ્રભુ ! એટલું તો કરી આપ ?

ન મારી ભક્ત તરીકેની કોઈ સજ્જતા… ન તારાં ચરણોમાં બેસવાની કોઈ પાત્રતા… અને છતાં, પ્રભુ ! મારું આ 'હું' કેમ નથી જતું ?

હું તો કહીશ કે પ્રભુ ! તું મારા 'હું'ને છીનવી કેમ લેતો નથી ? શરદી થઈ હોય બાળકને… અને એ કદાચ આઈસકેન્ડી ખાતો હોય, તો મા શું કરે ? આઈસકેન્ડી પડાવી જ લે ને ! એમ તું ન કરે, ભગવાન ?

અને આ જ અર્થમાં હું કહું છું : 'જો હોવો અમ નાથ…' હું ભક્ત નથી; 'करिष्ये वचनं तव…' એવું હું પ્રામાણિકપણે કહી શકતો નથી. પણ શ્રદ્ધા છે કે તું કહી

દે : 'योगक्षेमं वहाम्यहम्…' બેટા ! તારા યોગ અને ક્ષેમની જવાબદારી મારી !

ખ્યાલ છે કે તારું આ વચન શાશ્વતીના લયમાં છે. તું યોગ-ક્ષેમ કરવા તૈયાર જ છે. પણ શરણાગતિ જ ન હોય ત્યાં યોગક્ષેમ કઈ રીતે થાય ?

અને છતાં યાચું છું કે હું ભલે અભક્ત હોઉં, તું મારો નાથ થઈ જ જા.

હા, ભક્તનો નહિ પણ બાળકનો આ વિશેષાધિકાર છે. 'જો હોવો અમ નાથ.' તમે મારા નાથ બનો. અને જો તમે નાથ બનશો તો 'ભવોભવ હું છું તાહરો, નહિ મેલું હવે સાથ.' હું જનમોજનમ તારા સાથને નહિ છોડું.

ભક્તની ચતુરાઈ જોઈ ને ? પહેલાં તમે નાથ બનો… પછી હું તમારો ભક્ત બનું.

પૂછે છે ભક્ત : 'જો હોવો અમ નાથ..' પ્રભુ ! તમે મારા નાથ જો થાઓ તો…

તો શું ?

ભક્ત પણ હવે પીછેહટ કરે તેમ નથી. જો પ્રભુ ! તમે આટલી બધી કૃપા મારા પર વરસાવો તો હું પણ વચનબદ્ધ થાઉં છું કે જનમોજનમ હું તમારો જ દાસ બનીને રહીશ. તમારો હાથ ક્યારેય નહિ છોડું.

ભીનો ભીનો થયો છે ભક્ત. 'મારી કોઈ સજ્જતા નહિ, મારી કોઈ પાત્રતા નહિ; અને પ્રભુ આટલા બધા

વરસી પડે મારા પર ? અને જો પ્રભુની આવી કૃપાવર્ષા હોય તો મારે માટે શું અશક્ય છે ?'

ભક્તે અહીં પ્રભુચેતના તરફથી કાર્યનો પ્રારંભ કરાવ્યો છે : પ્રભુ ! પહેલાં તું મને તારા દાસ તરીકે સ્વીકારી લે. પછી મારામાં જે જોમ આવશે... સમર્પિતતા મારા માટે દૂર નહિ હોય.

સમર્પિતતા...

'સયલ સંગ છંડી કરી ચારિત્ર લઈશું...' એક મઝાનું સૂત્ર અહીં આવ્યું : પરનો અસંગ બરોબર પરમનો સંગ...

પરના સંગમાં શું છે ? કશું જ નથી. પણ હું એને છોડી શકતો નહોતો, પ્રભુ ! કારણ કે મારી પાસે સક્ષમ વિકલ્પ નહોતો. આજે તેં સક્ષમ વિકલ્પ આપ્યો : તેં મને તારી બાંહોમાં સમાવ્યો. હવે પરની દુનિયાને અલવિદા.

ભગવદ્‌ગીતામાં બે ઉદ્ધરણો છે : 'उद्धरेद् आत्मना आत्मानम्...' અને 'तेषामहं समुद्धर्ता...' એક ઉદ્ધરણ કહે છે : ભક્તે પોતાની જાતે જ ઊંચકાવવાનું છે...અને બીજું ઉદ્ધરણ કહે છે : હું ભક્તોને ઊંચકનારો છું.

વિનોબાજીની સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞા અહીં સરસ સંતુલન સાધે છે. ભક્ત એક પગલું ઉપાડે છે, 'એ'ની તરફ જવા માટે; પ્રભુ એને પોતાની બાંહોમાં સમાવી દે છે.

આપણે તો એક ડગલું જ માંડવાનું છે... બાકીનું કામ 'એ'નું !

બીજો એક અર્થ આવો પણ મળે : ભક્ત પોતાની જાતને સંપૂર્ણતયા અસહાય રૂપે ન સમજે, તો એણે પોતે જ પોતાની જાતને ઊંચકવી રહી. પણ જો ભક્ત પ્રભુને

પૂર્ણતયા સમર્પિત થઇ ગયો તો..? તો પ્રભુસત્તા એને ઊંચકી લેશે.

'સયલ સંગ છંડી કરી ચારિત્ર લઈશું...' પરનો અસંગ બરોબર પરમનો સંગ. પરમનો સંગ મળી ગયા પછી તો મજા જ મજા ! 'પાય તુમારા સેવીને, શિવરમણી વરીશું...' એવો તો પરમનો સંગ અમે આત્મસાત્ કરશું કે એ શાશ્વતીના લયના પરમના સંગમાં પરિણમે.

પરમનો સંગ થોડી ક્ષણો માટે જો અસ્તિત્વના સ્તર પર લાગી ગયો તો એને શાશ્વતીના લયમાં બદલાતાં વાર નથી લાગતી.

સવાલ થાય કે પરમના સંગે તો રોજ રહેવાનું થાય જ છે. દર્શન-પૂજા કરવા જઈએ અને પ્રભુનું સામીપ્ય મળે. સામાયિક આદિ કરીએ ત્યારે આજ્ઞાધર્મનો સંગ મળે જ છે. તો પછી એ ચોવીસ કલાકના રંગમાં કેમ બદલાતો નથી ?

જવાબ એ મળે કે એ થોડી ક્ષણો પ્રભુના પ્રેમમાં પૂરેપૂરી ઝબોળાયેલી હોવી જોઈએ.

પ્રીતિ અનુષ્ઠાનનું માહાત્મ્ય અહીં જ આપણને જોવા મળે. એવું અનુષ્ઠાન : જે પ્રભુના પ્રેમમાં પૂરેપૂરું ઝબોળાયેલું હોય.

પૌષધમાં રહેલ સાધક નેપકિન પડિલેહે, વિધિપૂર્વક, થોડી સેકંડો થાય. એ એ રીતે પણ પ્રતિલેખન કરી શકે કે વિધિ છે માટે આમ કરવાનું. પણ એના હૃદયમાં એ

વખતે અહોભાવ છલકાય કે મારા પ્રભુએ કહ્યું છે તે પ્રમાણે હું આ કરું છું. મારા પ્રભુએ કેટલું મઝાનું આ અનુષ્ઠાન બતાવ્યું છે ! આ અનુષ્ઠાન પ્રીતિ અનુષ્ઠાન બની ગયું. પ્રભુપ્રેમમાં રંગાયેલું અનુષ્ઠાન...

તો, આવું પ્રીતિ અનુષ્ઠાન થોડી મિનિટો ચાલેલ હોય તો એ અસ્તિત્વના સ્તર પર ઊતરેલ અનુષ્ઠાન કહેવાય. અને આ અનુષ્ઠાનમાં જામેલ પરમ સંગ શાશ્વતીના લયમાં જઈ શકે.

•

પરમસંગની આ ક્ષણો વિસ્તર્યા કરે એવી મારી અભિલાષાને તમે પૂર્ણ કરો, પ્રભુ !

•

'જો હોવો અમ નાથ..' 'પ્રભુ ! તમે જો અમારા નાથ બનો તો હું જનમોજનમ તમારો જ થઈને રહું..' ભક્તની અન્તસ્તરની આ અભિલાષા. પ્રભુ પોતાને દાસ તરીકે સ્વીકારે અને પોતે સનાથ બને.

આ પૃષ્ઠભૂ પર ભક્ત કહે છે : 'तेन स्यां नाथवान्...' પ્રભુ મારા નાથ હોય... હું તેમનો દાસ હોઉં. સકળ સૃષ્ટિનું તમામ સુખ મને મળી ગયું.

પ્રભુએ દાસ તરીકે પોતાને સ્વીકાર્યો. ભક્ત સનાથ બન્યો. પણ આ સનાથતા અને દાસત્વ વચ્ચે બે ચરણો છે, જેની ચર્ચા અહીં થઈ છે. 'स्पृहयेयं समाहितः...' અને 'ततः कृतार्थो भूयासम्...'

ક્રમ આવો થશે. સનાથતા ✹ તલ્લીનતાની ભૂમિકા પરની પ્રભુપ્રેમની અત્યંત ઝંખના ✹ પ્રભુપ્રેમની પ્રાપ્તિ દ્વારા થયેલી કૃતાર્થતા ✹ દાસત્વની પ્રાપ્તિ.

સનાથતાની ભાવના ભીતર કયો ભાવ પેદા કરે ? પ્રભુના પ્રેમ પર ઓવારી જાય ભક્ત... હું આટલો નાનકડો અને છતાં તમે મને આટલો બધો પ્રેમ આપ્યો, ભગવાન ! તમારી એક કરુણાભીની નજર અને મને તો અદ્વિતીય ખજાનો મળી ગયો...

તમારા પ્રેમમાં હું ઓગળું છું, ભગવાન ! અહંકારાત્મક લયનો હું અહોભાવાત્મક લયનો હું બને છે અને ઓચ્છવ જ ઓચ્છવ... અને ત્યારે થાય કે તમારા પ્રેમમાં મારું પૂરેપૂરું હું ઓગળી જાય ત્યારનો આનંદોત્સવ કેવો રહે ?

પ્રભુપ્રેમમાં વધુ ને વધુ ઓગળવાની ઝંખના થતી જાય છે.

અને એ ઝંખના મને આપે છે તમારો દિવ્ય પ્રેમ.. જેને મેળવીને હું કૃતાર્થ બનું છું.

તમારા દિવ્ય પ્રેમના એ સમંદરમાં એવી રીતે રંગાવાનું થાય છે કે મારું પૂરું વ્યક્તિત્વ તારા રંગે રંગાઇ જાય છે.

હવે ન છે મારી ઇચ્છા, ન અભીપ્સા, ન ઝંખના... એક જ ઝંખના હતી : તમારામાં ઓગળવાની. એ ઝંખના સાકાર બની. હવે કોઇ જ ઝંખના નથી. હવે છે Choiceless awareness. ઇચ્છાવિહીન જાગૃતિ...

અશુભ ઇચ્છાઓ બધી જ મિટી ગયેલી; જ્યારે તારો પ્રેમ આસ્વાદવા મળ્યો. અને એ સમયે ઝંખના જાગી તારા પ્રેમમાં પૂરેપૂરા ભીંજાવાની. એ ભીંજામણ પણ તેં આપી. હવે છે કૃતાર્થતા. કૃતકૃત્ય દશા. કંઇ જ કરવાનું હવે ન રહ્યું. Doing માત્ર હવે ખરી પડ્યું. Being માત્ર હવે રહ્યું.

પ્રભુ ! આ being નો આનંદ કેવો તો દિવ્ય હોય છે ! તેં મને આ આનંદ આપ્યો. તારો હું બહુ જ ઋણી છું, ભગવાન !

આ જ મારું દાસત્વ... તું અંશી, હું તારો અંશ. બસ, આ દાસત્વની આનંદમયી દુનિયામાં મને રાખજે, ભગવાન !

•

क्वाहं पशोरपि पशुर्वीतरागस्तवः क्व च ।
उत्तितीर्षुररण्यानीं, पद्भ्यां पङ्गुरिवास्म्यतः ॥१/७॥

तथापि श्रद्धामुग्धोहं, नोपालभ्यः स्खलन्नपि ।
विशृङ्खलापि वाग्वृत्तिः, श्रद्दधानस्य शोभते ॥१/८॥

ભક્તિમાર્ગ એટલે અસહાયતાના બોધથી છલોછલ માર્ગ. 'હું શું કરી શકું, ભગવાન ? તારે જ તો બધું કરવાનું છે.'

અત્યારે મારી બંધ આંખોની સામે છે મહામુનિ નંદિષેણજી. પરમપાવન શત્રુંજય તીર્થ પર નવટૂંકની યાત્રાએ તેઓ ગયા છે. અજિતનાથ પ્રભુ અને શાંતિનાથ પ્રભુનાં દેરાસર આમને-સામને છે. એક જગ્યાએ દર્શન કરો, સામી બાજુના પ્રભુજીની આશાતનાનું પાપ લાગે.

ભક્તહૃદય કકળી ઊઠ્યું. બન્ને મંદિરોની વચ્ચેના ચોકમાં મહામુનિ બેઠા. પ્રભુને એમણે પ્રાર્થના કરી : પ્રભુ ! મારી તો બિલકુલ શક્તિ નથી કે સાધનામાર્ગે, ભક્તિમાર્ગે એક ડગ પણ ભરી શકું. પરંતુ તારી શક્તિનો કોઈ પાર નથી. તારી એ અચિન્ત્ય શક્તિથી આમને-સામને રહેલાં મંદિરો આજુબાજુમાં આવી જાવ !

ભક્તહૃદયની અસહાયતાની પૃષ્ઠભૂ પરની એ પ્રાર્થના. 'અજિતશાન્તિ' સ્તોત્રની રચના શરૂ... રચના પૂર્ણ. અને બેઉ મંદિરો આજુબાજુમાં આવી ગયાં !

'અજિતશાન્તિ' સ્તોત્રમાં છેલ્લે અદ્ભુત પ્રાર્થના મુકાઇ છે : 'મમ ય દિસઉ સંજમે નંદિં...' પ્રભુ ! તારી

કૃપાથી રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ થઈ, હવે એની પ્રાપ્તિનો આનંદ પણ તારે જ આપવાનો છે.

હું તો છું અસહાય.

તારે અધીન.

સંત હરિદાસ કહે છેઃ 'તીનકા બુયારી કે બસ...' તણખલું સાવરણીને વશ હોય તેમ હું પ્રભુ ! તારે અધીન છું.

ભક્ત ગૌરાંગ એક ડગલું આગળ વધ્યા. એમણે કહ્યું : 'તૃણાદપિ સુનીચેન...' તણખલું તો ક્યારેક હવાને પણ વશ થઈ જાય છે. મારે કોઈને અધીન નથી થવું. માત્ર તને જ અધીન થઈને રહેવું છે.

કેવી મઝાની છે ભક્તોની દુનિયા !

યાદ આવે શેઠ મોતીશા. પરમપાવન શત્રુંજય તીર્થની યાત્રાએ તેઓ ગયા છે. દાદાનું દર્શન કરતાં જે ભાવવિભોરતા ઊઠી, એ ભાવવિભોરતા જિનાલય બનાવવાના નિર્ધાર રૂપે અંકુરિત થઈ.

દેરાસર ક્યાં બનાવવું ? અત્યારે જ્યાં મોતીશા શેઠની ટૂંક છે, ત્યાં કુંતાસરની ખીણ હતી : જોતાં જ તમ્મર આવે એવી. એ જગ્યા શેઠે પસંદ કરી. સ્થપતિને એ જગ્યા બતાવી. એ કહે : શેઠ ! વિચાર તો કરો ! જમીન પર આવી ખીણ હોય તોય એને કેમ પૂરવી ? આ તો ગિરિરાજ પરની ખીણ. અને આ પવિત્ર ગિરિનો તો એક ટુકડો પણ આપણે લઈ શકીએ નહિ..

મોતીશા શેઠે આટલું જ કહ્યું : જે પ્રભુની કૃપા હોય તો જન્મોજન્મની વિષય-કષાયની ખીણ પુરાઇ જાય, એ પ્રભુની કૃપા છે; તો આ નાનકડી ખીણ પૂરવી એ શી વિસાતમાં ?

ખીણ પુરાઇ ગઇ.

જિનાલય થઇ ગયું.

પ્રભુની કૃપા વરસે અનરાધાર... શ્રી નીતિન વડગામાનું
ગીત યાદ આવે :

સાહિબ, થાય જરા બસ રાજી..
અવર કશું ન યાચું, ના કંઈ કરું ઝંખના ઝાઝી...
રાજીપાની રેખામાંથી મળે સંપદા મોટી,
હીરા મોતી છોડી શું કામ લઉં એક લખોટી;
બંધ આંખથી રમતાં તોયે જીતી જઈએ બાજી..
મેલા જીવને માફ કરીને રુદિયામાં સંઘરજો,
કાલાઘેલા શબ્દોનીયે હુંડી કબૂલ કરજો;
બારેમાસ મહેકતી રહેશે, મનની એ વનરાજી...

'રાજીપાની રેખામાંથી મળે સંપદા મોટી..'

'એ'ની કૃપાનો અંશ મળે, ને જીવન ધન્ય બની જાય.. પૂજ્ય રામવિજય મહારાજ યાદ આવે : 'કરુણા કટાક્ષે જોઈને, દાસને કરજો સનાથ.. મુજ ઘટ આવજો રે નાથ !'

કરુણાભીની એક દૃષ્ટિ અને ભક્ત બને સનાથ.

એની કૃપાદૃષ્ટિ અને ભક્તનો ભક્તિયોગ. બેઉનું મિલન થાય એટલે પ્રભુનું ભક્તના હૃદયમાં પદાર્પણ.

'અમે ભક્તિયોગે આણસું, મનમંદિરે તુમ આજ; વાચક વિમલના રામસું, ઘણું રીઝશો મહારાજ..'

પ્રભુની કૃપાધારા સતત વરસી રહી છે. એને ઝીલવા માટે જોઈએ ભક્તહૃદયની ભીનાશ.

એ ભીનાશની અભિવ્યક્તિ અહીં પ્રસ્તુત થઈ છે : 'क्वाहं पशोरपि...' 'પશુથી પણ હીન એવો હું ક્યાં અને પ્રભુ ! તારી સ્તવના ક્યાં ? મોટા જંગલને પાર કરવું છે

અને હું પગથી પાંગળો છું...' તો પણ, સ્તુતિ કરવામાં અચકાતો હોવા છતાં, પરમાત્માની સ્તુતિ કરવાની અતિશય શ્રદ્ધાથી, હું ઠપકાને પાત્ર બનતો નથી. કારણ કે શ્રદ્ધાળુની આડીઅવળી વાતો પણ સારી લાગે છે.

'શ્રદ્દધાનસ્ય...' આ શબ્દ આગળ થોડો અટકું છું. પ્રભુ ! શ્રદ્ધાળુમાં મારી ગણતરી થઇ શકે ?

શ્રદ્ધાની વ્યાખ્યા સાંભળતાં ધ્રૂજી જવાયેલું : પોતાના પરના વિશ્વાસની સરહદ જ્યાં પૂરી થાય છે; ત્યાંથી શ્રદ્ધાનો પ્રદેશ શરૂ થાય છે.

મારા 'હું'ના ફુરચા ઊડી જાય, તો જ પ્રભુ ! તું મને મળે ને ! પણ મારા 'હું'ને તહસ નહસ બીજું કોણ કરશે ? એ કામ પણ તારે જ કરવું પડશે ને !

હા, હું તને સમર્પિત હોઉં તો તો વાત બરોબર છે કે મારું હું બહુ જ શિથિલ બનેલ હોય. પણ સમર્પણના ક્ષેત્રે પા-પા પગલી પણ ભરાઇ ન હોય ત્યારે..

જો કે, આ 'ત્યારે' મારી તરફ હોઇ શકે. તારી બાજુ તો 'અત્યારે' જ હોય ને ! તું તો સર્વશક્તિમાન છે.

હું અસમર્પિત છું, તો સમર્પિત પણ તારે મને બનાવવો છે. જો કે, ખ્યાલ છે કે ગુરુચેતનાને તેં જ મોકલેલી... અને એ ગુરુચેતનાએ કેટલા તો પ્યારથી મને સમજાવેલું કે બેટા ! તારી પાસે છે શું ? એક ગંદું શરીર, એક ગંદું મન... એ પ્રભુને સોંપી દે, તો તને મોક્ષ મળી શકે. અને એથી વિરુદ્ધ, તું એ બે પર મમત્વ રાખીશ તો નરક-નિગોદ તૈયાર છે.

આ વાત કેટલા તો પ્રેમથી એમણે મને સમજાવેલી. અને છતાંય હું મારા 'હું' ને છોડવા નહોતો માંગતો.

પણ પ્રભુ ! તું તો મારી મા છે. મારી ઇચ્છા નથી તો શું થયું, તારે મારી પાસેથી શરીર અને મન પરના મમત્વને છીનવી લેવું જોઇએ ને ! ડૉક્ટર મમ્મા દીકરાને કડવી દવા પરાણેય પાઇ જ દે ને !

તું મને સમર્પિત બનાવી દે, ભગવાન !

'શ્રદ્દધાનસ્ય...'

પ્રભુ ! તારા પરની શ્રદ્ધા અકબંધ છે એવું એક તરફ લાગે. અને તો જ તારી પાસે વારંવાર આવું છું. પરની

દુનિયામાં જાઉં છુ, પીડિત થાઉં છું; લાગે કે પ્રભુ વિના સુખ હોઈ જ ન શકે. તારી પાસે આવું છું; તું એટલો જ પ્યાર મને આપે છે. તારી જોડે જ સદા રહેવાનું વિચારું છું... પણ અનાદિની સંજ્ઞાઓ મને તારાથી દૂર, દૂર લઈ જાય છે. અને ત્યારે લાગે કે મારી શ્રદ્ધામાં ઘણી બધી કચાશ છે.

જો કે, હું તો આટલું જ કહીશ : 'જેવો તેવો પણ દાસ છું તારો..'

'શ્રદ્દધાનસ્ય...'

વિશ્વાસ, આસ્થા, શ્રદ્ધા... શ્રદ્ધા ન હોય તો જીવન કેવું ?

શ્યામલ મુનશી કહે છે :

'વિશ્વાસ તો શ્વાસ છે,
એક તરફ વાદળમાં થીજેલું બુંદ છતાં,
એક તરફ ચાતકની પ્યાસ છે...
પંખીનું બચ્ચું પણ આભને નિહાળીને,
ફેલાવે નાનકડી પાંખો;
સૂરજ તો ઊગવાનો રોજ એમ માનીને,
રાત પડે મીંચાતી આંખો;
મંજિલ દેખાય નહીં તેમ છતાં રસ્તા પર,
પગલામાં પડતો પ્રવાસ છે...'

કેવો વિશ્વાસ !

વાદળામાં પાણી હજુ તો થીજેલું છે, અને બીજી બાજુ ચાતકની પ્યાસ.. અને છતાં એ પ્યાસ પ્રાપ્તિમાં પલટાશે જ એવો વિશ્વાસ..

'શ્રદ્દધાનસ્ય...'

વિશ્વાસ અને આસ્થાને શ્રદ્ધાના પર્યાય રૂપે પણ ક્યાંક આલેખાયા છે. ક્યાંક ત્રણેનો અલગ અર્થ પણ કરાયો છે.

અનાપ્ત પુરુષોનાં વચનોને માનવા તે વિશ્વાસ. આપ્ત પુરુષોનાં વચનોને સ્વીકારવા તે આસ્થા.. અને આપ્ત પુરુષોનાં વચનોનો, અનુભૂતિ થયા પછી, સ્વીકાર તે શ્રદ્ધા.

કોઈ મુનિરાજ વિહાર કરતાં હોય ધૂળિયા માર્ગ પર. અધવચ્ચે જતાં બે માર્ગ ફંટાયા. મુનિરાજ બાજુના ખેતરમાં હળ હાંકતાં ખેડૂતને પૂછે છે : 'ભાઈ, મારે આ ગામ જવું છે. કયા રસ્તે જાઉં ?' અને એ ખેડૂત ભાઈનાં વચન પર વિશ્વાસ રાખી એ માર્ગે ચાલે એ વિશ્વાસનું ચરણ થયું.

પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ શાસ્ત્રોમાં જે લખ્યું છે, તેને અંતઃકરણથી સ્વીકારીએ તો આસ્થાનું ચરણ મળ્યું.

અને, પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ કહેલ વૈરાગ્ય, આનંદ, ઉદાસીનભાવ આદિ કોઈ પણ તત્ત્વની અનુભૂતિ થાય અને પછી આપણી એના પરની શ્રદ્ધા દૃઢાય, તે શ્રદ્ધાનું ચરણ.

પ્રભુ ! મને ભક્તિપદાર્થની આવી અનુભૂતિપૂર્વિકા શ્રદ્ધા આપો ને !

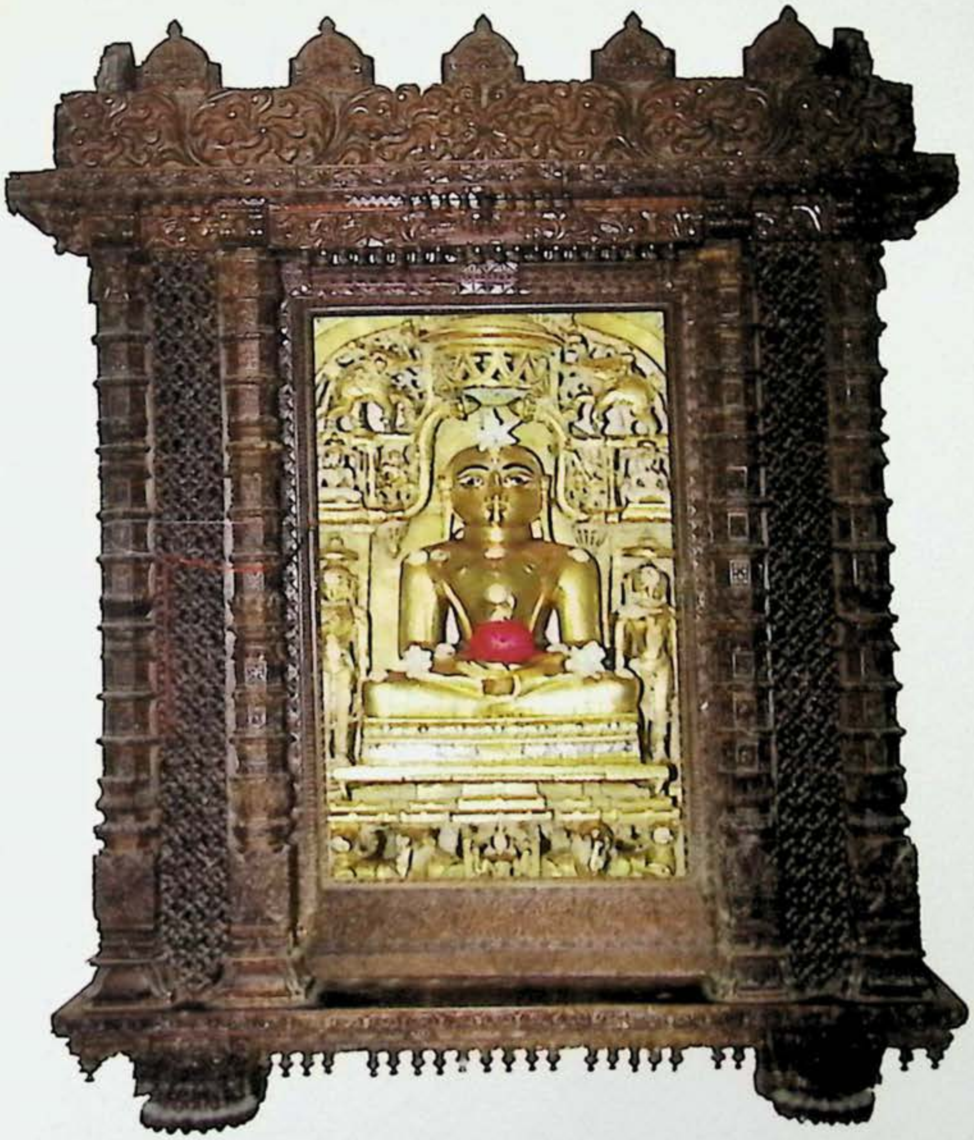

૭ 'આનંદ કી ઘડી આઈ !'

श्राद्धः श्रोता सुधीर्वक्ता, युज्येयातां यदीश ! तत् ।
त्वच्छासनस्य साम्राज्य-मेकच्छत्रं कलावपि ॥९/३॥

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે પ્રભુને કહેલું : પ્રભુ ! હું તો બાંસુરી માત્ર છું. હવા થઈને તું વહે છે અને એથી, બાંસુરીમાંથી પ્રગટતાં સંગીતની માલિકીયત તારી છે. હું તો ચૂપ ચૂપ બેઠેલો હતો. તેં જ મારામાંથી સંગીત પ્રસરાવ્યું.

દરેક પ્રવચનકારનો અનુભવ આવો જ રહેતો હોય છે. પ્રભુ પોતાને કંઠેથી પ્રગટે છે અને એથી પોતે પણ શ્રોતા જ છે.

હું પ્રવચનોના પ્રારંભમાં કહેતો હોઉં છું : I've not to speak a single word ! મારે એક પણ શબ્દ બોલવો નથી... 'એ' બોલશે. હું સાંભળીશ.

અનુભવ એવો રહ્યો છે કે શરૂઆતમાં જ્યારે મારું 'હું' બોલતું, અહંકારજન્ય લાગણીઓ ભીતર ઘૂઘવતી; ત્યારે પ્રવચનમાં કંઈ દમ જ નહોતો રહેતો.... 'એ'ને સોંપી દીધું કામ, પછી મઝા જ મઝા !

•

માત્ર આપણા કંઠેથી જ 'એ' પ્રગટે એવું નથી. આપણી ઈન્દ્રિયોમાંથી, આપણા રોમ-રોમથી 'એ' પ્રગટે છે.

કોઈ અનુમોદનીય ઘટના જોઈ. આંખો ભીની બની. હું કહીશ કે પ્રભુ આંખોમાં પ્રગટ્યા.

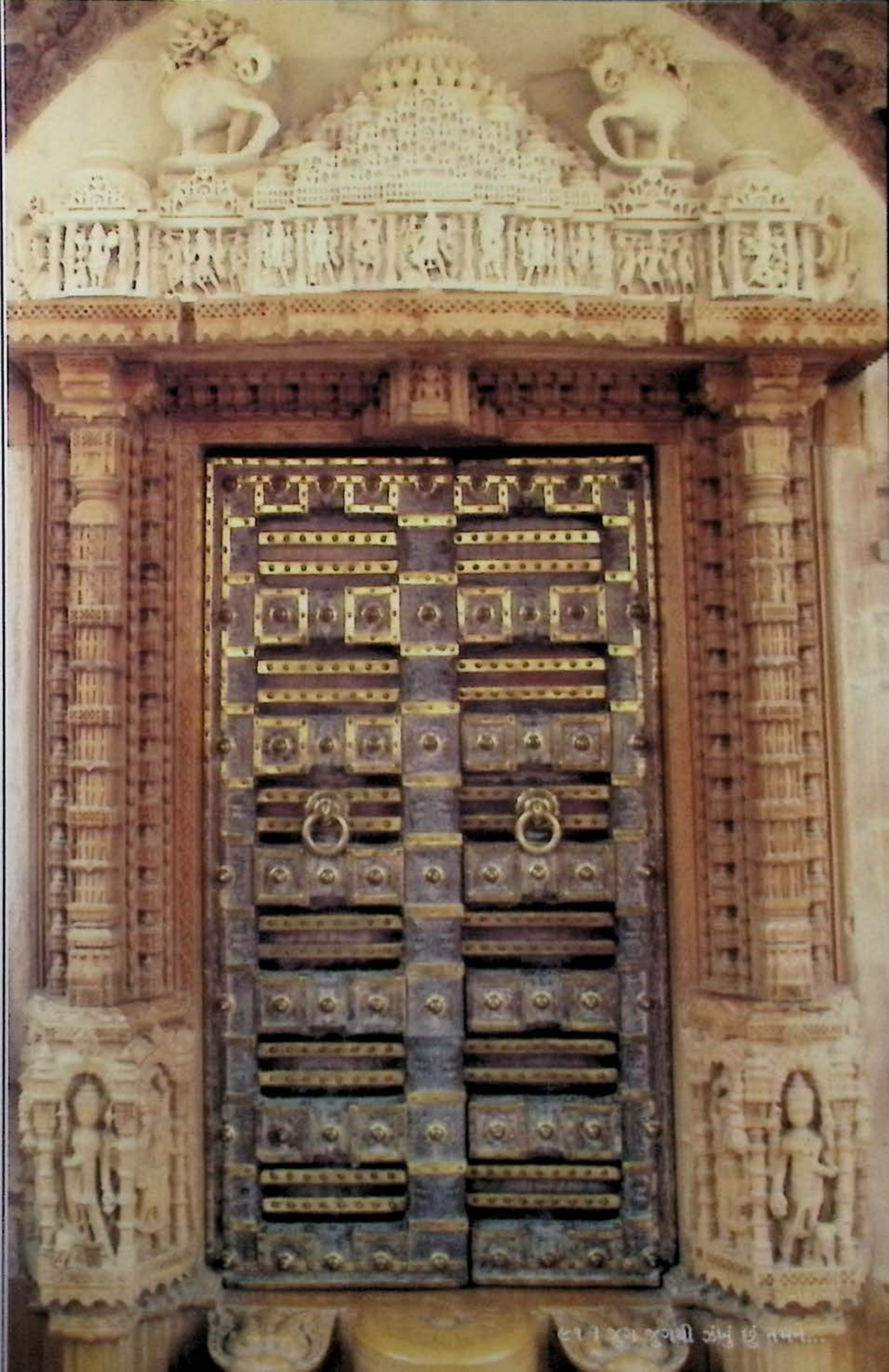

પ્રભુનો સ્પર્શ કરતાં રોમ-રોમ પુલકિત બને ને ત્યારે અનુભવાય કે રોમે રોમે પ્રભુનો વાસ છે !

•

'પ્રભુ મારે કંઠેથી બોલે...' કેટલી મઝાની વિભાવના છે !

સાધનાની આ પ્રભુકર્તૃકતાની વાત મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજે પરમાત્મસ્તવનામાં કહી :

આનંદ કી ઘડી આઈ,
સખીરી ! આજ આનંદ કી ઘડી આઈ...
કર કે કૃપા પ્રભુ દરિસન દિનો,
ભવ કી પીડ મીટાઈ;
મોહનિદ્રા સે જાગૃત કર કે,
સત્ય કી શાન સુનાઈ...
તનમન હર્ષ ન માઈ...૧
નિત્યાનિત્ય કા ભેદ બતાકર,
મિથ્યાદૃષ્ટિ હરાઈ;
સમ્યગ્જ્ઞાન કી દિવ્યપ્રભા કો,
અંતર મેં પ્રગટાઈ...
સાધ્ય-સાધન દિખલાઈ...૨
ત્યાગ વૈરાગ્ય સંયમ કે યોગ સે,
નિઃસ્પૃહ ભાવ જગાઈ;
સર્વસંગ પરિત્યાગ કરાકર,
અલખ ધૂન મચાઈ....
અપગત દુઃખ કહલાઈ...૩
અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનક સુખકર,
શ્રેણિ ક્ષપક મંડવાઈ;
વેદ તીનોં કા છેદ કરાકર,
ક્ષીણમોહી બનવાઈ...
જીવન્મુક્તિ દિલાઈ....૪
ભક્તવત્સલ પ્રભુ કરુણાસાગર,
ચરણ શરણ સુખદાઈ;
'જસ' કહે ધ્યાન પ્રભુ કા ધ્યાવત,
અજર અમર પદ પાઈ...
દ્વંદ્વ સકલ મિટ જાઈ... ૫

•

ભક્ત કહે છે : પ્રભુએ કૃપા કરીને મને દર્શન આપ્યું. હું પ્રભુનું દર્શન કઇ રીતે કરી શકત ? પ્રભુએ સદ્ગુરુ મોકલ્યા.

એમણે મારું દિવ્ય નયન ખોલી આપ્યું... અને તારું દર્શન થયું... 'પ્રવચન અંજન જો સદ્ગુરુ કરે, પેખે પરમ નિધાન....; હૃદય નયન નિહાળે જગધણી...'

માત્ર દર્શન-સુખ જ આપ્યું એમ નહિ; મોહ નિદ્રામાંથી મને જાગૃત પણ પ્રભુએ કર્યો. આજે મારા મનમાં ને મારા તનમાં હર્ષ સમાતો નથી.

•

કેટલું બધું આપ્યું પ્રભુએ !

આત્મા દ્રવ્ય રૂપે નિત્ય છે, પર્યાય રૂપે એ અનિત્ય છે... આવી નિત્યાનિત્યતાનું દર્શન કરાવી પ્રભુએ મારા મિથ્યાત્વને દૂર કર્યું અને સમ્યગ્દર્શન મને આપ્યું.

આત્મતત્ત્વને નિર્મળ બનાવવું એ સાધ્ય છે અને એ માટે કર્મોથી - રાગદ્વેષથી - લિપ્ત આત્માને નિર્મળ બનાવવા માટે પુરુષાર્થ કરવો તે સાધના છે.

આ સાધ્ય-સાધન ભાવનું જ્ઞાન પ્રભુએ આપ્યું.

•

ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને સંયમ મને આપીને પ્રભુએ મારી ભીતર નિઃસ્પૃહ ભાવ જગાવ્યો. એ નિઃસ્પૃહતાને કારણે સર્વસંગનો ત્યાગ થઈ ગયો.

પ્રભુ ! તમે મને કેવું મઝાનું સૂત્ર આપ્યું ! સર્વનો અસંગ બરોબર પરમ સંગ... અને એ પરમ સંગની પળો... આનંદ જ આનંદ. પ્રભુ ! પરમસંગની એ પળો મારા નિર્મળ ચૈતન્યની નજીક સરતી પળો થઈ ગઈ.

એ ક્ષણો કેટલી તો મધુરી હોય ! આઠમા ગુણસ્થાનકે તમે ક્ષપક શ્રેણિ મંડાવરાવી. ત્રણ વેદોનો છેદ કરાવરાવ્યો, મને ક્ષીણમોહી બનાવ્યો.

આ ક્ષીણમોહદશા તે જ તો જીવન્મુક્તિ...

પ્રભુ ! સુખદ કલ્પનાઓમાં સરું છું અત્યારે... તારી કૃપા છે, તો મને ક્યાં કંઈ જ તકલીફ છે ! તું બધું જ મને આપવાનો જ છે. તારા જેવા નાથ મને ક્યાંથી મળે ? જે પોતાની પાસે હોય તે બધું જ ભક્તને આપી દે...

તું ભક્તવત્સલ છે, ભગવાન ! તું કરુણાસાગર છે, ભગવાન !

તારાં ચરણોમાં રહેવું એ જ મારે માટે સુખદ ઘટના છે.

તારાં ચરણોથી મને દૂર ન રાખીશ, પ્રભુ !

•

પ્રભુકર્તૃકતાનું મઝાનું આ વર્ણન.

પ્રભુ ! તારા સમ્મોહનને કારણે જ તારાં ચરણો સુધી અવાયું છે. મારા માટે એ જીવનની ધન્ય પળ હતી, જ્યારે મેં તમને પહેલીવાર જોયા. જોતાં જ હું તારા સમ્મોહનમાં પડી ગયો.

તારા ગુણોએ મને બાંધી દીધો. મારું મન તને સોંપાઈ ગયું. પછી તો, તને ગમે એ જ મારે કરવું એ મારો નિર્ધાર થયો... તારી આજ્ઞાનું પાલન એ જ મારું જીવનસૂત્ર બની રહ્યું. આજ્ઞાના પાલન દ્વારા આ બધું મળ્યું... આજ્ઞાપાલન પણ તારી કૃપાથી જ થયું ને !

•

સદ્‌ગુરુની પ્રેરણાએ પણ આમાં મોટી સહાય કરી... જો કે, અપેક્ષાએ, સદ્‌ગુરુચેતના અને પરમચેતના એકાકાર થયેલી સંઘટના છે.

સદ્‌ગુરુએ પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું, વિભાવશૂન્ય બનાવ્યું. એ વિભાવશૂન્યતામાં પરમચેતના પ્રવેશી.

આ અપેક્ષાએ ક્યારેક, ક્યાંક સદ્‌ગુરુચેતનાના કાર્યને પરમ ચેતનાના કાર્ય તરીકે લેખાવ્યું છે. મહોપાધ્યાય યશોવિજય મહારાજ મુનિસુવ્રત જિન સ્તવનામાં કહે છે :

'જસ કહે સાહિબે મુગતિનું, કર્યું તિલક નિજ હાથે...' પ્રભુએ પોતાના હાથે મારા કપાળમાં મુક્તિનું તિલક કર્યું. અહીં સદ્ગુરુ દ્વારા આજ્ઞાચક્રના સ્પર્શની વાત છે. પણ અહીં સદ્ગુરુચેતના જ પ્રભુચેતના તરીકે ઉલ્લેખાઇ છે.

'એ' જ બધું કરાવે...

આ જ લયમાં શબ્દો આવ્યા : 'સુધીર્વક્તા...' વક્તા 'સુધીઃ' - સારી બુદ્ધિવાળો ક્યારે ? જ્યારે એનું કર્તૃત્વ ખરી પડ્યું હોય ત્યારે.

પૂજ્ય જિનવિજય મહારાજ દેવાધિદેવ પ્રભુ મહાવીરની સ્તવનામાં વીતરાગ સ્તોત્રના પ્રસ્તુત શ્લોકનો ભાવાનુવાદ આપતાં કહે છે :

જૈનાગમ વક્તા ને શ્રોતા,
સ્યાદ્વાદ શુચિ બોધજી;
કલિકાલે પણ પ્રભુ તુજ શાસન,
વરતે છે અવિરોધજી...

પ્રવચનકાર મહાત્મા માટે સરસ વાત થઈ અહીં. 'સ્યાદ્વાદ દ્વારા પવિત્ર થયેલ બોધવાળા' તે હોય છે.

એમની પ્રરુપણામાં અનેકાન્તવાદ ઝળકે છે. અને એમની માન્યતામાં પણ એ જ હોય છે.

પ્રવચનકાર મહાત્મા પ્રવચન આપે છે ત્યારે તેઓ સામી વ્યક્તિની સજ્જતા પર ભાર મૂકે છે. પોતાના વક્તૃત્વ પર તેમનો સહેજે ભાર નથી હોતો. તેઓ માને છે કે પોતે તો સ્વાધ્યાય કરે છે. સામી વ્યક્તિની ઉપાદાન-શુદ્ધિ પ્રમાણે એને મળશે. આ વિભાવના એમની પોતાની અંદર અહંકારને ઊભરવા નહિ દે. તેઓ માને છે કે તીર્થંકર ભગવંતોના સમવસરણમાં જવા છતાં પાત્રતા ન વિકસી હોય તો તેને કંઈ મળતું નથી; તો હું તો શી વિસાતમાં ?

સામી બાજુ, શ્રોતા માને છે કે સદ્ગુરુએ કૃપા કરીને મને સમય આપ્યો. હું બહુ જ ઋણી છું તેમનો.

નિમિત્ત (સદ્ગુરુ) ઉપાદાન (ભક્ત) પર ભાર મૂકે. ઉપાદાન નિમિત્ત પર ! કેટલું સરસ !

શ્રોતાની પાસે હોય અહોભાવ. વક્તાની પાસે પણ હોય અહોભાવ...

'સુધીર્વક્તા...'

ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય મહારાજ પરમતારક શ્રી સુવિધિનાથ પ્રભુની સ્તવનામાં કહે છે : 'લઘુ પણ હું તુમ મન નવિ માવું રે, જગ-ગુરુ ! તમને દિલમાં લાવું રે; કુણને દીજે એહ સાબાશી રે, કહો શ્રી સુવિધિ જિણંદ વિમાસી રે...'

પ્રભુ ! હું નાનો છું, છતાં તમને મારા હૃદયમાં લાવું છું. તમે બહુ જ મોટા છો... જગતના ગુરુ છો... તો ય તમારા મનમાં હું નથી.. બોલો તો, પ્રભુ ! કોણ આગળ ?

જવાબ મઝાનો અપાયો છે ભક્ત દ્વારા :

'જેહને તેજે બુદ્ધિ પ્રકાશી રે,

તેહને દિજે એહ સાબાશી રે.'

મને આ વિચાર કઈ રીતે આવ્યો ? તમારા પ્રભાવથી જ તો આવ્યો ને ! તો તમને જ ધન્યવાદ ઘટે, પ્રભુ !

ઉપનિષદો કહે છે : 'यस्य भासा विभाति इदं सर्वम्...' પ્રભુના તેજથી આ બધું દેખાય છે.

'સુધીઃ...' સારી બુદ્ધિવાળું વ્યક્તિત્વ આ : જે કહે છે કે મારી બુદ્ધિને પ્રકાશિત કરનાર 'એ' છે.

આમ જુઓ તો, સાધનાના ક્ષેત્રે જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ જરૂરી છે, એ કરતાં મોહનીયનો ક્ષયોપશમ વધુ જરૂરી છે. અને મોહનીયના ક્ષયોપશમ માટે જરૂરી છે પ્રભુઆજ્ઞા પ્રત્યેનો આદર....

તો, સાધના માટેનું આપણું જ્ઞાન ઉભારનાર પ્રભુ જ થયા ને !

•

પૂજ્યપાદ અભયસાગરજી મહારાજ સાહેબને પાલીતાણાના ચાતુર્માસમાં ખૂબ માણેલા... પૂજ્યશ્રી લગભગ રોજ કહેતા સાધુ-સાધ્વીવૃન્દને : તમે જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમ માટે આટલો પ્રયત્ન કરો છો, પણ મોહનીયનો ક્ષયોપશમ બહુ જ જરૂરી છે. તેઓશ્રી કહેતા : એક મુનિએ, ધારો કે, એક કલાકમાં પચીસ ગાથાઓ કંઠસ્થ કરી. પણ પછી એ ગાથાસૂત્રો કંઠસ્થ કર્યાનું અભિમાન આવે તો...? તો, જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ થયો. અને મોહનીયનો ઉદય થયો... આ ન ચાલે...

•

''સુધીર્વક્તા...'

સારી બુદ્ધિવાળો સાધક, ભગવદ્ગીતાની પરિભાષામાં સ્થિતપ્રજ્ઞ.

ભગવદ્ગીતામાં સ્થિતપ્રજ્ઞનું વર્ણન આ રીતે આવ્યું :

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः, सुखेषु विगतस्पृहः ।

वीतरागभयक्रोधः, स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥२/५६॥

દુખોમાં જેનું મન ઉદ્વિગ્ન નથી બનતું, સુખોમાં જેની સ્પૃહા / ઇચ્છા નથી; રાગ, ભય અને ક્રોધ વગરનો આવો સાધક સ્થિતપ્રજ્ઞ છે.

'શ્રાદ્ધઃ શ્રોતા સુધીર્વક્તા...' પ્રવચનકાર સુબુદ્ધિ છે. અને શ્રોતા શ્રદ્ધાયુક્ત છે. અને એટલે જ શ્રોતા હૃદયથી સદ્ગુરુને પીએ છે.

મેં એક વાર પ્રવચનમાં શ્રોતાઓને પૂછેલું : તમે પ્રવચનને કાનથી સાંભળો, મનથી સાંભળો કે અસ્તિત્વના સ્તરથી સાંભળો ?

વક્તા અસ્ખલિત ગતિએ બોલતા હોય ત્યારે કાનને ઓચ્છવ થઈ રહે... વક્તાએ ક્યારેય ન સાંભળેલી વાતો કરી તો મનને આનંદ થઈ જાય... પણ આમાં તમે ક્યાં ?

કિરણભાઈ પ્રબુદ્ધ સાધક. પૂજ્ય પંન્યાસજી ભગવંત પાસે વાચના સાંભળવા ગયેલા. પૂજ્ય પંન્યાસપ્રવર ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજે વાચના શરૂ કરી : એક યોગીપુરુષ જંગલની વાટે જઈ રહ્યા છે. લોકોએ ના પાડી : 'આપ આ રસ્તે ન જાઓ. આ રસ્તે દૃષ્ટિવિષ સાપ છે. જે પોતાની આંખના ઝેરથી અનેક મનુષ્ય, પશુ-પંખીઓને નષ્ટ કરી ચૂક્યો છે...'

કિરણભાઈએ કહ્યું : 'સાહેબજી, આપ પ્રભુ વીર અને ચંડકૌશિકવાળી ઘટના કહી રહ્યા છો ને ?' સાહેબજીએ કહ્યું : 'કિરણ ! આજે વાચના માંગલિક કરું છું.'

કિરણભાઈને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. સદ્ગુરુને મનના સ્તર પર થોડા ઝીલી શકાય ? હૃદયના સ્તર પર જ તેમના શબ્દોને સ્વીકારવાના હોય...

'શ્રાદ્ધઃ શ્રોતા સુધીર્વક્તા...'

શ્રોતા શ્રદ્ધાસભર હોય. વક્તા સારી બુદ્ધિવાળો હોય તો પ્રભુ ! કલિકાલમાં પણ તારું શાસન વિજયવંતું છે.

'શ્રાદ્ધઃ શ્રોતા...' શ્રદ્ધાવાન શ્રોતા.

શ્રદ્ધા પ્રભુ પર. શ્રદ્ધા સદ્ગુરુ પર... શ્રદ્ધા પ્રભુનાં વચનો પર... પ્રભુકૃપામંડિત એનું જીવન હોય.

એક ઘટના યાદ આવે.

અમેરિકામાં બનેલી આ ઘટના છે.

એક કિશોર. ખોટા ભાઈબંધોના રવાડે ખોટા વ્યસનોમાં એ લાગી ગયો. જુગારમાં રકમ હાર્યો. ઘરમાં જ ચોરી કરી. પકડાઈ ગયો. વડીલોએ ઠપકો આપ્યો. રાત્રે

એ કિશોર ઘરેથી ભાગી ગયો. રેલવે સ્ટેશન પર ગયો. અને જે ગાડી મળી તેમાં દૂર, દૂરના નગરમાં પહોંચી ગયો.

હોટેલમાં કપ-રકાબી ધોવાના કામથી એણે શરૂઆત કરી. મહેનત અને નિષ્ઠાથી તે આગળ વધતો ગયો. પૈસા કમાયો. ભાડે ઘર લીધું. ધંધો સારો ચાલે છે.

એ વખતે એને પોતાનું ઘર, માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન બધા યાદ આવે છે. ઘરે જવાનો વિચાર થાય છે. પણ મનમાં અવઢવ થાય છે : ઘરવાળા મને સ્વીકારશે ખરા ?

એણે એક કામ કર્યું. ઘરે એક પત્ર એણે લખ્યો. અને જણાવ્યું કે મારે ઘરે આવવું છે. ઘરની યાદ ખૂબ જ આવી રહી છે. પણ તમે મને સ્વીકારશો કે કેમ એ આશંકા છે. હું આ દિવસે આ ટ્રેનમાં આપણા સ્ટેશને આવીશ. જો તમે મને સ્વીકારવા ઈચ્છો તો એક સફેદ ઝંડી સ્ટેશન પાસેના વૃક્ષ પર મૂકશો. હું જાણી લઈશ, એ ઝંડી પરથી કે તમે મને સ્વીકારશો... અને ન સ્વીકારવા માગતાં હો તો લાલ ઝંડી ફરકાવશો. તો હું એ જ ટ્રેનમાં આગળ જતો રહીશ.

નિર્ધારિત દિવસે એ ટ્રેનમાં બેસી ગયો. એનું ગામ નજીક આવવા લાગ્યું, તેમ તેને બાળપણનાં સંસ્મરણો યાદ આવવા લાગ્યાં. પોતાની ભૂલો પણ યાદ આવી. એની આંખો ભીની બની...

હવે એને થયું કે મારી આંખો આંસુથી છલકાતી છે. ઝાડ પરની ઝંડી મને દેખાશે નહિ. તો મને ખબર શું પડશે ?

પોતાની જોડે બેઠેલ એક સહયાત્રીને એણે કહ્યું : 'હવે પછી જે સ્ટેશન આવશે, તેની નજીકમાં વડનું ઝાડ છે. તેના પર કઈ ઝંડી છે, તે મને જણાવશો ?' પોતાની વાત પણ એણે બધી કરી.

સહયાત્રીએ પ્રસન્નતાથી તેની વાત સ્વીકારી. સ્ટેશન નજીક આવ્યું.

પેલા યુવાને સહયાત્રીની આંખો તરફ જોયું. સહયાત્રીની આંખમાં ઝળઝળિયાં. યુવાનને ધ્રાસકો પડ્યો. લાલ ઝંડી તો નહિ હોય ? પૂછ્યું તેણે : શું દેખાય છે ?

સહયાત્રીએ કહ્યું : આખું વૃક્ષ સફેદ ઝંડીઓથી ભરાઈ ગયું છે... એ જોઈ મારી આંખોમાં હર્ષનાં ઝળઝળિયાં આવ્યાં...

યુવાનની આંખો હર્ષાશ્રુથી છલકાઈ ઊઠી. ત્યાં તો સ્ટેશને ગાડી ઊભી રહી. તેના માતા, પિતા, સ્વજનો ફૂલના હાર લઈને ઊભેલ હતા.

જે પ્રેમભર્યું મિલન થયું બધાનું. સહયાત્રીની આંખો પણ પ્રસન્નતાથી છલકાઇ ઊઠી.

પ્રભુ, આ જ રીતે, આપણી ભૂલોને બાજુએ રાખીને આપણને પ્રેમ કરે છે ને ! 'એ'નો એ પ્રેમ આપણને 'એ'ના પ્રત્યેની શ્રદ્ધાથી પૂર્ણ બનાવી જ દે ને !

'શ્રાદ્ધઃ શ્રોતા ...' શ્રોતા શ્રદ્ધાથી સભર છે. કારણ ? 'પ્રભુ'નો પ્રેમ. 'એ'ના પ્રેમના જળ વડે ભક્તની શ્રદ્ધાના છોડનું સિંચન થાય છે.

ભક્તની શ્રદ્ધાના મૂળમાં છે 'એ'નો પરમ પ્રેમ.

અને 'એ'ના પ્યારા, પ્યારા શબ્દો પીવાના છે ત્યારે તો શ્રદ્ધા કેવી ઊછળે !

પૂજ્યપાદ રામવિજય મહારાજ કહે છે : 'સુણતાં જન મુખ પ્રભુની વાત, હરખે મારી સાતે ધાત...' પ્રભુની વાત કોઇના પણ મુખે હું સાંભળું છું; મારા લોહી, માંસ, ચરબી અને હાડકાં સુધી સુખની અનુભૂતિ થાય છે.

આ સુખની અનુભૂતિ શ્રદ્ધાને કારણે થઇ. શ્રદ્ધા પ્રભુના પ્રેમને કારણે વિકસી.

પ્રભુ ! તારો બહુ જ ઋણી છું.

'અજબ રૂપ જિનજી કો...'

મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજની સરસ સ્તવના અત્યારે મનમાં ઘૂંટાય છે :

દેખો માઈ, અજબ રૂપ જિનજી કો...
ઉનકે આગે ઔર સબહું કું,
રૂપ લાગે મોહિ ફીકો...
લોચન કરુણા અમૃત કચોલે,
મુખ સોહે અતિ નીકો...

કવિ જસવિજય કહે એ સાહિબ,

નેમજી ત્રિભુવન ટીકો...

પરમાત્માનું રૂપ છે અદ્ભુત. એ રૂપની સામે બધાં જ રૂપો મને ફિક્કાં ફિક્કાં લાગે છે. પરમ રૂપ જોવાઇ ગયું, હવે બીજું કંઇ જ જોવાનું મન ન થાય.

પ્રભુની આંખો...

કેવી સોહામણી છે એ ?

આંખો : કરુણા-રસથી છલોછલ ભરેલ જાણે કે વાટકી.. એ આંખોને જોતાં જ ભક્તનું હૃદય આશ્વસ્ત બની ઊઠે : ઓહ ! મારા પ્રભુ મારા પર આટલો કરુણાનો વરસાદ વરસાવી રહ્યા છે; મારા કોરાપણાની ચિન્તા હવે મને શાને ?

પ્રભુનું મુખ છે અતિસુંદર. પ્રશમ રસથી ભરપૂર..

નેમિનાથ ભગવાન ત્રણે ભુવનમાં - રૂપ અને ગુણોના સન્દર્ભે - અગ્રણી છે.

•

પ્રભુના આ અદ્ભુત રૂપને ભરપેટ માણવાનો અવસર અમદાવાદની પોળોનાં દેરાસરોમાં મળ્યો છે.

જગવલ્લભ પ્રભુના ભોંયરામાં અને વાઘણપોળ તથા ઝવેરીવાડના ભોંયરામાં કલાકો સુધી બેઠો છું. અને પ્રભુના એ અપરૂપ રૂપને નિહાળ્યા કર્યું છે.

•

દરેક પ્રાચીન દેરાસરને પોતાનું એક વાતાવરણ હોય છે. ૩૦૦-૪૦૦ વરસ જૂના એ જિનાલયમાં વર્ષોથી ઘૂમરાતાં આન્દોલનો એક એવું વાતાવરણ નિર્મિત કરે છે, જ્યાં ભક્તિધારા અનાયાસ જ ઊંચકાઇ જાય.

એમાંય ભોંયરામાં આવેલ જિનાલયનાં આન્દોલનો તો અદ્ભુત... અદ્ભુત...

વાઘણપોળ, ઝવેરીવાડના ભોંયરાનાં દેરાસરો અને જગવલ્લભજીના દેરાસર પાસે એક અનોખું વાતાવરણ છે.

મને ખ્યાલ છે કે એક દેરાસરમાં હું દર્શનાર્થે ગયેલો; ભોંયરામાં ચાલીસ પગથિયાં હું ઊતર્યો ત્યારે ભૂગર્ભની ફરસ આવી. અંદર ઊતર્યો ને શું મઝાનાં આન્દોલનો મળ્યાં !

પ્રભુદેહમાંથી નીકળતાં આન્દોલનોને અંદર કેદ કરી રાખવાની આપણા પૂર્વજોની દૃષ્ટિ પર આફરીન થઈ જવાય.

ભીંતો ભોંયરાની જાડી... વેન્ટીલેસન હોય તો પણ એ સીધું શેરીમાં ન પડતું હોય.

●

કળા પણ આ દેરાસરોની અદ્‌ભુત છે. લાકડાંની શિલ્પાકૃતિઓ, પિત્તળના દરવાજા, સરસ મઝાનાં ચિત્રો... સદીઓ પહેલાંના યુગમાં આપણને લઈ જવા એ સક્ષમ છે.

●

અમદાવાદની પોળોનાં દેરાસરોમાં બિરાજમાન પરમાત્માની અહીં છપાયેલ છબીઓનું ધ્યાન કરતાં કરતાં ‘વીતરાગ સ્તોત્ર’ ની સંવેદનામાંથી પસાર થવું છે.

●

જિનાજ્ઞા યુવા ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ દ્વારા પણ અમદાવાદની પોળોનાં દેરાસરો પર કળાસમૃદ્ધ ગ્રન્થ પ્રકાશિત થઇ રહેલ છે.

શ્રી સુમતીનાથજી
શ્રી શાંતિનાથજી
શ્રી સુપાર્શ્વનાથજી

ભીનાશનો દરિયો

નાનકડું ગામ.

ભાવસમૃદ્ધ લોકો.

અમારો ચાતુર્માસ-પ્રવેશ એ ગામમાં થયો.

મુંબઇ રહેનારા ગામના ભક્તો આવી ગયેલા. એક શ્રાવિકાબહેન પણ મુંબઇથી ચાતુર્માસિક આરાધના કરવા

આવી ગયેલાં. નાનકડા દીકરા અભ્યાસ કરતા હતા, પતિને ઑફિસ ચાલુ હતી. એ શ્રાવિકાબહેન ભર્યું-ભાદર્યું ઘર છોડી ભક્તિ માટે પોતાને ગામ આવી ગયેલાં..

ચાતુર્માસ-પ્રવેશ પછીના ત્રીજા દિવસે સાંજે એ શ્રાવિકાબહેન મારી પાસે આવ્યાં. મને કહે : હું જાઉં છું મુંબઈ.

મને લાગ્યું કે ગામની કોઈ વ્યક્તિ સાથે કંઈ બોલવા-ચાલવાનું થયું હશે. મેં પૂછ્યું : શું થયું ?

એમણે જે કહ્યું એ સાંભળી મારી આંખો ભીની બની ગઈ. એમણે કહ્યું : સાહેબજી, મને તો

હતું કે આટલા બધા મહાત્માઓ મારા ગામમાં પધાર્યા છે, તો મને કેટલો બધો લાભ મળશે.. પણ બે દિવસથી જોયું કે એક સાધુ ભગવંત અને એક સાધ્વીજી ભગવતી વહોરવા આવે છે. મને આવું ન ચાલે. મને તો ખૂબ ખૂબ લાભ મળે તો જ સંતોષ થાય અને તો જ મારું રહેવું સાર્થક થાય.

મેં કહ્યું : જેટલા પણ મહાત્માઓ વહોરવા નીકળશે, તે બધા તમારે ત્યાં આવશે.

ત્યારે એ પ્રસન્ન થયાં.

એમણે માસક્ષમણ કરેલું. માસક્ષમણના છેલ્લા દિવસ સુધી વહોરાવવાનું એમણે ચાલુ રાખ્યું.

આરખી (પાથાવાડા) ગામની આ ઘટના.

•

આવી જ ઘટના સૂઈગામમાં ઘટેલી. ઉપાશ્રયની બાજુમાં એક દરજી ભાઈ રહે. શરૂઆતમાં તો મુનિવરોને ખ્યાલ નહિ આવેલો. પછી ખ્યાલ આવ્યો કે તેમણે સંકલ્પ કર્યો છે કે મહારાજ સાહેબ ગોચરી વહોરી જાય પછી જ પોતે ભોજન લેશે. રોજ લાભ મળવા લાગ્યો.

એક વાર એમને બહારગામ જવાનું થયું. જમવાનો સમય થયો. સંબંધીએ કહ્યું : જમવા બેસી જઈએ. એમણે કહ્યું : ઊભા રહો ! જરા ઘરે ફોન કરી લઉં. ઘરે એમણે પૂછ્યું : મહારાજ સાહેબ વહોરવા આવી ગયા ? જવાબ ‘હા’માં આવ્યો. પછી તેઓ જમ્યા.

આ જ કડીમાં ધાખા(ધાનેરા)ના ચાતુર્માસમાં ઘટેલી એક ઘટના યાદ આવે.

ઘણા બધા હિન્દુ ભાઈ-બહેનો પ્રવચનમાં આવતા. એક વાર એક બહેન કહે : આજે તો સ્વપ્નમાં મેં ગુરુજીનું દર્શન કરેલું. અને એટલે ગુરુજીએ મારે ત્યાં પગલાં કરવા જ પડશે. સ્વીકૃતિ આપી પગલાં માટે.

શું એ બહેનનો ઉત્સાહ ! બધા જ સાધુ ભગવંતોને, સાધ્વીજી ભગવતીઓને વિનંતી કરી. અને અમે બધા ગયા ત્યારે શું એમનો ઉલ્લાસ !

આચાર્યશ્રી અર્હંપ્રભ સૂરિજીએ તે વખતે કહેલું : શબરીને ત્યાં શ્રી રામ આવ્યા, ને શબરીને જેવો આનંદ થયેલો; એવો આનંદ આ બહેનને અત્યારે છે.

ધાખાના ચાતુર્માસ (વિ.૨૦૭૩) માટે શ્રી ધાખા સંઘ અને ગ્રામજનોનો ખૂબ ઉત્સાહ.

પૂજ્યપાદ પ્રશાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય અરવિંદસૂરિ મહારાજાની પાવન નિશ્રામાં આચાર્યશ્રી યશોવિજયસૂરિ, આચાર્યશ્રી રાજપુણ્યસૂરિજી અને ધાખાના જ કુળદીપક આચાર્યશ્રી અર્હંપ્રભસૂરિજી (પૂજ્યપાદ, સરળ સ્વભાવી ગચ્છાધિપતિ આચાર્યશ્રી હેમપ્રભસૂરિ મહારાજાના શિષ્ય), મુનિશ્રી મહાયશ-વિજયજી, ગણિવર શ્રી કલ્પજ્ઞવિજયજી આદિ ૩૦ મુનિવરોનું એ ચાતુર્માસ સાધના-સભર બન્યું હતું.

સાધ્વીગણનું સાનિધ્ય પણ સુંદર હતું; જે સતત સ્વાધ્યાય, તપશ્ચર્યા, ભક્તિમાં ઓતપ્રોત હતું :

પૂ.આ.ભ. અરવિંદસૂરિ મહારાજાનાં આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વીજી પૂર્ણોદયાશ્રીજી આદિ ૭૬ ઠાણા,

પૂ.આ.ભ. હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજાનાં આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વીજી અમીતપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ. સા. આદિ ૬ ઠાણા,
પૂ.આ.ભ. કલાપ્રભસૂરિ મહારાજાનાં આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વીજી મુક્તિધર્માશ્રીજી આદિ ૫ ઠાણા,
પૂ.આ.ભ. ધર્મસૂરિ મહારાજાનાં આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વીજી અપૂર્વકલાશ્રીજી આદિ ૨ ઠાણા,
પૂ.આ.ભ. રામસૂરીશ્વરજી મહારાજા (ડહેલાવાળા)નાં આજ્ઞાવર્તિની સાધ્વીજી ભાવરક્ષિતાશ્રીજી મ.સા. આદિ.

•

ત્રણસો આરાધકો બહારથી આરાધના કરવા માટે આવ્યા હતા. ધાખા સંઘના ભાવુકો અને ગ્રામજનો તો ભક્તિ માટે ખડે પગે હતા જ.

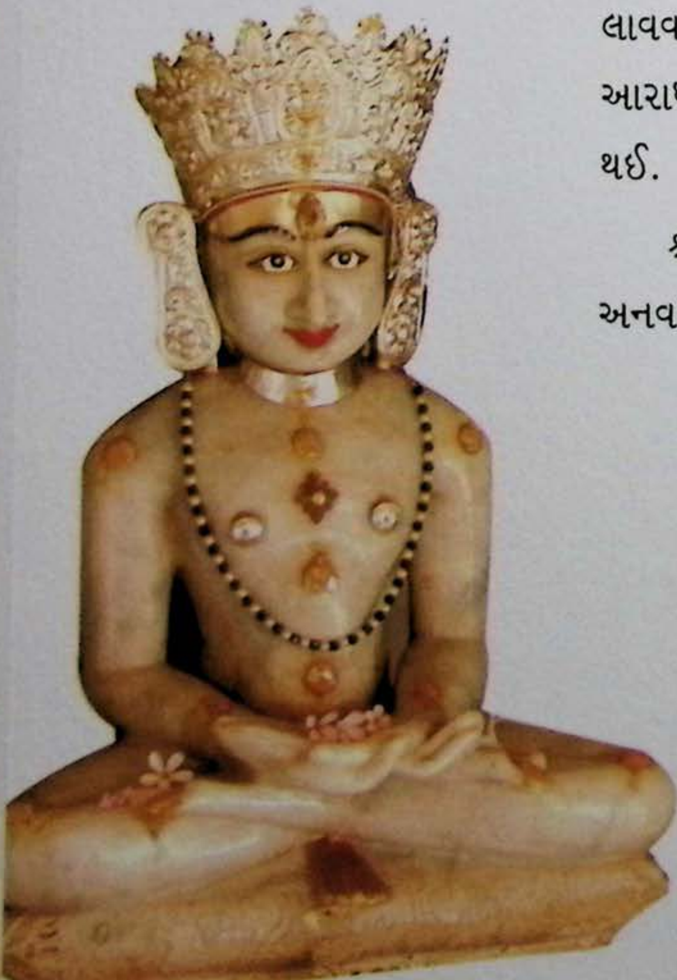

ધાખામંડન દેવાધિદેવ શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની તથા ચાતુર્માસ માટે શંખલપુરથી લાવવામાં આવેલ દેવાધિદેવ શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની તારક છાયામાં ચાતુર્માસિક આરાધના, પર્વાધિરાજની આરાધના તથા ઉપધાન તપની આરાધના આનંદપૂર્વક સંપન્ન થઈ.

શ્રી ધાખાનગરીના ઉદ્ધારક, પરમોપકારી પૂજ્ય ભદ્રવિજય મહારાજની કૃપા પણ અનવરત વરસી રહી હતી.

•

તપશ્ચર્યા પણ સારી થયેલી :

ગણિવર્ય કલ્પજ્ઞવિજયજી મ.સા. (૬૨મી ઓળી)
મુનિરાજ તત્ત્વસારવિજયજી મ.સા. (સળંગ ૯૩ + ૯૪ + ૯૫મી ઓળી)
મુનિરાજ ધ્યાનશ્રમણવિજયજી મ.સા. (૪૩+૪૪મી ઓળી)
મુનિરાજ સોહંપ્રભવિજયજી મ.સા. (ઉત્તરાધ્યયન + આચારાંગજી જોગ)
સા.શ્રી આત્મદર્શનાશ્રીજી (૫૧ ઉપવાસ)
સા.શ્રી હૃદયવંદનાશ્રીજી (૩૦ ઉપવાસ)
સા.શ્રી ભવ્યરક્ષિતાશ્રીજી (શ્રેણીતપ)

સા.શ્રી ભવ્યદર્શિતાશ્રીજી (શ્રેણીતપ)
સા.શ્રી આજ્ઞારતિશ્રીજી (સિદ્ધિતપ)
સા.શ્રી સમયજ્ઞાશ્રીજી (૧૬ ઉપવાસ)
સા.શ્રી રૂચિતાશ્રીજી (૧૬ ઉપવાસ)
સા.શ્રી સમયજ્ઞાશ્રીજી (૧૦૦ + ૫૩મી ઓળી)
સા.શ્રી અર્પણરસાશ્રીજી (૮૧મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિપ્રભાશ્રીજી (૮૦મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિરસાશ્રીજી (૭૮મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિરેખાશ્રીજી (૬૭મી ઓળી)
સા.શ્રી મયૂરકલાશ્રીજી (૬૫મી ઓળી)
સા.શ્રી હર્ષશીલાશ્રીજી (૬૪મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિનિલયાશ્રીજી (૫૭ + ૫૮મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિધર્માશ્રીજી (૫૩મી ઓળી)
સા.શ્રી અનુજ્ઞારૂચિશ્રીજી (૫૧મી ઓળી)
સા.શ્રી વિનમ્રતાશ્રીજી (૫૧મી ઓળી)
સા.શ્રી મુક્તિદર્શનાશ્રીજી (૫૧મી ઓળી)
સા.શ્રી પરમદર્શનાશ્રીજી (૫૦મી ઓળી)
સા.શ્રી અપૂર્વકલાશ્રીજી (૫૦૦ આયંબિલ)
સા.શ્રી અર્પણકલાશ્રીજી (૫૦૦ આયંબિલ)
સા.શ્રી શ્રુતદર્શિતાશ્રીજી (સંતિકરં તપ)
સા.શ્રી અર્હમ્રતિશ્રીજી (સંતિકરં તપ)
સા.શ્રી માર્દવરતિશ્રીજી (સંતિકરં તપ)
સંતિકરં તપ :- ૧૨૫ આરાધક
અઠ્ઠાઈ તથા એ ઉપરની તપશ્ચર્યા :- ૩૫
ચોસઠ પ્રહરી પૌષધ :- ૧૭૦

મૌન સાધના શિબિર પણ સારી રીતે સંપન્ન થયેલ.

ઉપધાન તપની આરાધના આસો સુદિ ૧૦થી શરૂ થઈ. ૨૪૧ આરાધકો તેમાં જોડાયેલા. જેમાંથી ૧૪૩ આરાધકોને માગ.સુ.૨ ના મંગળ દિને મોક્ષમાળા પહેરાવવામાં આવેલ.

ચાતુર્માસ પરિવર્તન માટે શ્રી ધાનેરા સંઘનો અત્યાગ્રહ હોઈ ચાતુર્માસ પરિવર્તન ધાનેરા ખૂબ સુંદર રીતે, શ્રી સંઘના અપૂર્વ ઉલ્લાસ સાથે થયેલ.

ગણિવર શ્રી કલ્પજ્ઞવિજયજી આદિનું ચાતુર્માસ ધાનેરામાં થયેલ.

આચાર્યપ્રવરશ્રી અર્હંપ્રભસૂરિજીએ હિન્દુ બાલક-બાલિકાઓમાં અપૂર્વ સંસ્કારસિંચન કરેલું.

એ ભાવક નાનાં ભૂલકાં પૂજાનાં વસ્ત્રો પહેરી પ્રભુની પૂજા કરતાં હોય અને ગુરુદેવોને વંદન કરતાં હોય ત્યારે એ દૃશ્ય જોઈ ભક્તોની આંખો ભીની બનતી.

•

સાધના, તપશ્ચર્યા, ભક્તિ આ બધાની ભરતીની પાછળ હતો સશક્ત અહોભાવ. હૃદયની ભીનાશ.

ભીનાશનો આ દરિયો મેં ઘણા બધા ભાવકોની આંખોમાં જોયો છે. લાગે કે આપણી ધરતીની, આપણી સંસ્કૃતિની આ વિશેષતા છે.

લોકોની આંખોમાંથી છલકતા અહોભાવના આ દરિયાને ભરપેટ માણવા મળ્યો.

શ્રીમતી કાંતાબહેન ખુમચંદ અજબાણી
વિવિધલક્ષી ભવન, ધાખા(ધાનેરા)
ઉપધાન માળારોપણ દિન :
માગ. સુ. ૨, ૨૦૭૪
તા. ૨૦-૧૧-'૧૭

ફોટોગ્રાફ્સનો પરિચય

હાંલ્લાપોળ

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

શામળાની પોળ

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

તળીયાની પોળ

જગવલ્લભજી

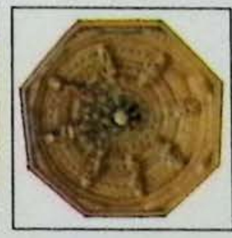
જગવલ્લભજી

શામળાની પોળ

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

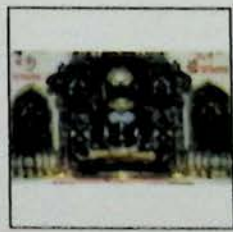
કાળુશીની પોળ

હાંલ્લાપોળ

સંભવનાથ ખડકી

જગવલ્લભજી

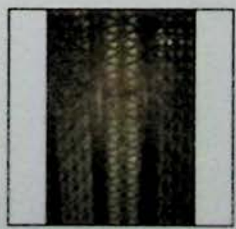
શાંતિનાથની પોળ

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

ધનાસુથારની પોળ

જગવલ્લભજી

જગવલ્લભજી

પ્રેરણાતીર્થ

જગવલ્લભજી

શામળાની પોળ

શેખનો પાડો

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

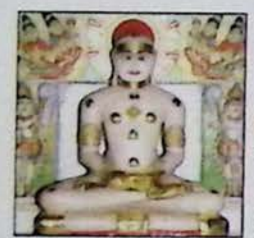
પરિમલ

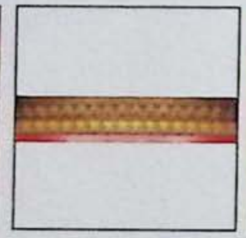
શેખનો પાડો

શેખનો પાડો

શેખનો પાડો

શેખનો પાડો

શેખનો પાડો

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

લહેરીયા પોળ

શેખનો પાડો

વાઘણપોળ

કાકાબળીયાની પોળ

વાઘણપોળ

વાઘણપોળ

કાળુશીની પોળ

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

શાંતિનગર

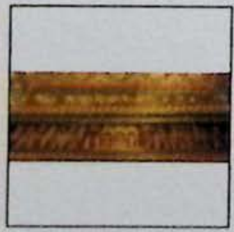
વાઘણપોળ

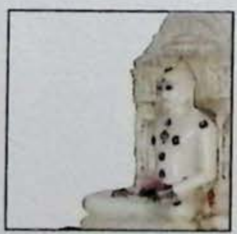
વાઘણપોળ

ધનાસુથાર પોળ

શામળાની પોળ

જગવલ્લભજી

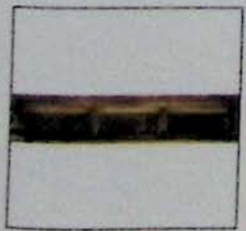
વાઘણપોળ

શામળાની પોળ

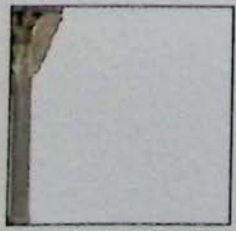
વાઘણપોળ

વાઘણપોળ

હાંલ્લાપોળ

વિદ્યાશાળા

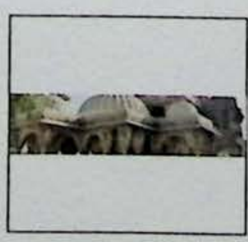
હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

વાઘણપોળ

હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

જગવલ્લભજી

હઠીસિંહ વાડી

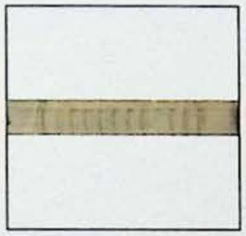
હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

શાંતિનાથની પોળ

પ્રેરણાતીર્થ

હઠીસિંહ વાડી

શાંતિનાથની પોળ

લહેરીયા પોળ

જગવલ્લભજી

શાંતિનાથની પોળ

સીમંધરસ્વામી જિનાલય

હઠીસિંહ વાડી

જગવલ્લભજી

શેરીસા તીર્થ

શાંતિનાથની પોળ

સમેતશિખરની પોળ

જગવલ્લભજી

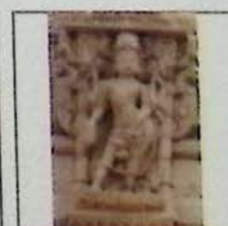
હઠીસિંહ વાડી

હઠીસિંહ વાડી

શંખલપુર

ધાખા

હઠીસિંહ વાડી

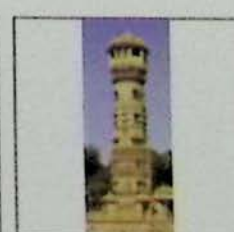
મુખપેજ (હઠીસિંહ વાડી)

મુખપેજ (વાઘણપોળ)

મુખપેજ (શાંતિનાથની પોળ)

પ.પૂ.આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ મહારાજ દ્વારા લખાયેલ પુસ્તકો

- **દરિસન તરસીએ ..... ભા. ૧-૨ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (ભાગવતી સાધનાની સસૂત્ર વ્યાખ્યા)
- **'બિછુરત જાયે પ્રાણ .....' (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (પૂજ્યપાદ સિદ્ધર્ષિ મહારાજ કૃત જિનસ્તવના પર સંવેદના)
- **'આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે .....' (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૧૫મા સભિક્ખુ અધ્યયન ઉપર સંવેદના)
- **'મેરે અવગુન ચિત્ત ન ધરો .....' (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (કુમારપાળ ભૂપાળ કૃત 'આત્મનિન્દા દ્વાત્રિંશિકા' પર સંવેદના)
- **ઋષભ જિનેસર પ્રીતમ માહરો રે .....**
  (શ્રી આનંદઘનજી મહારાજની સ્તવનાઓ પર સંવેદના) (સ્તવન-૧ થી ૫)
- **પ્રભુનો પ્યારો સ્પર્શ**
  (પરમ પાવન શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર (૧ થી ૪) પરની વાચનાઓ)
- **આત્માનુભૂતિ**
  (યોગપ્રદીપ, જ્ઞાનસાર આદિ ગ્રન્થો તથા પૂ. ચિદાનંદજી મહારાજનાં પદોમાં મળતાં સાધના-સૂત્રો પર વિશ્લેષણ)
- **અસ્તિત્વનું પરોઢ**
  (હૃદયપ્રદીપ ષટ્ત્રિંશિકા પર સ્વાધ્યાય)
- **અનુભૂતિનું આકાશ**
  (પૂ. દેવચન્દ્રજી મહારાજની અષ્ટપ્રવચન માતાની સજ્ઝાય પર અનુપ્રેક્ષા)
- **રોમે રોમે પરમસ્પર્શ**
  (દેવાધિદેવ પ્રભુ મહાવીરની સાડાબાર વરસની લોકોત્તર સાધનાની આંતર કથા)
- **પ્રભુના હસ્તાક્ષર**
  (પરમ પાવન ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં કેટલાંક સાધનાસૂત્રો પર સ્વાધ્યાય)
- **ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ વિશેનો શાસ્ત્રીય સન્દર્ભો સાથેનો સ્વાધ્યાય)
- **પ્રવચન અંજન જો સદ્ગુરુ કરે**
  (નવપદ સાધના)
- **એકાન્તનો વૈભવ (તૃતીય આવૃત્તિ)**
  (સ્મરણ યાત્રા)
- **રસો વૈ સઃ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત શ્રી અભિનન્દન જિનસ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- **સાધનાપથ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત શ્રી સુવિધિનાથ જિનસ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- **પરમ ! તારા માર્ગે (દ્વિતીય આવૃત્તિ)**
  (પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત પ્રભુ મહાવીર સ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- **પ્રગટ્યો પૂરન રાગ**
  (પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત પ્રભુ નેમિનાથ સ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- **સાધનાનું શિખર**
  (પૂજ્યપાદ દાદાગુરુદેવશ્રી ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાના જીવનપ્રસંગોનું આકલન)
- **વાત્સલ્યનો ઘૂઘવતો સાગર**
  (પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રી ઓમકારસૂરીશ્વરજી મહારાજાના જીવનપ્રસંગોનું આકલન)
- **સમાધિ શતક (ભાગ-૧ થી ૪)**
  (પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજકૃત સમાધિશતક ગ્રન્થ પર વિવેચના)
- **સમુંદ સમાના બુંદ મેં**
  (પૂજ્યપાદ અધ્યાત્મયોગી આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્વિજય કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મહારાજાની શબ્દપ્રસાદી પર સ્વાધ્યાય)
- **સ્વાનુભૂતિની પગથારે**
  (પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજકૃત સવાસો ગાથાના સ્તવનની કેટલીક કડીઓ પર સ્વાધ્યાય)
- **સદ્ગુરુઃ શરણં મમ**
  (સદ્ગુરુ તત્ત્વ પર ભિન્ન ભિન્ન અનુપ્રેક્ષાઓથી સભર ગ્રંથ)
- **નિરંજન નાથ મોહિ કૈસે મિલેંગે ?**
  (ભક્તિયોગના ઉદ્ગાતા, સાધનામનીષી પૂજ્યપાદ પંન્યાસભગવંતશ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મ.સા. દ્વારા અપાયેલ ભક્તિસૂત્રો પર સ્વાધ્યાય)
- **દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...**
  (પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ રચિત શ્રી ઋષભજિન સ્તવના પર સંવેદના)
- **મોક્ષ તમારી હથેળીમાં...**
  (પંચસૂત્ર ગ્રંથના કેટલાંક સાધના સૂત્રો પર સ્વાધ્યાય)
- **ધ્યાન : આંતરયાત્રા**
  (જૈન ધ્યાન પ્રક્રિયા)

લોકપુરુષ - હઠીસિંહ વાડી

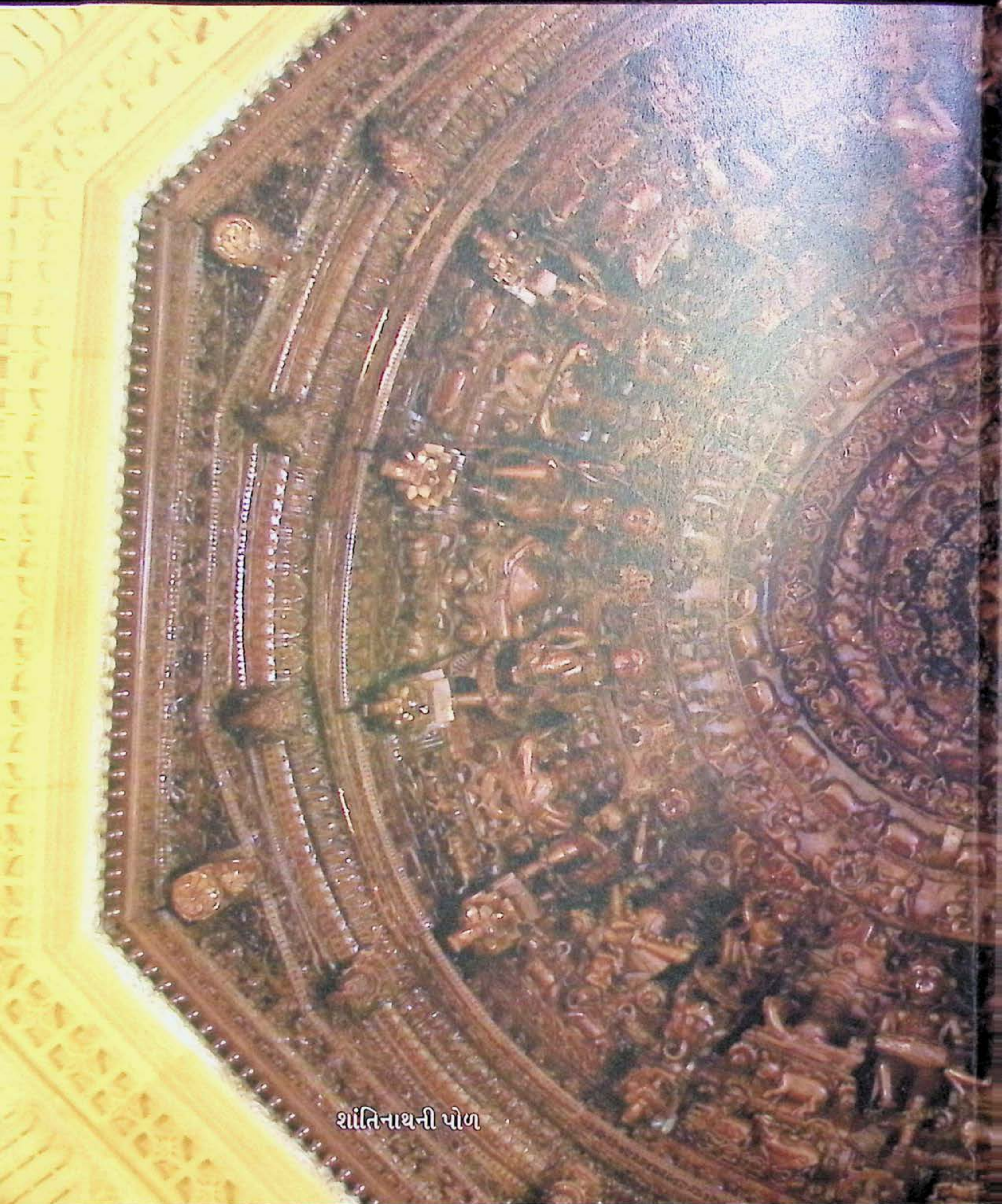

શાંતિનાથની પોળ

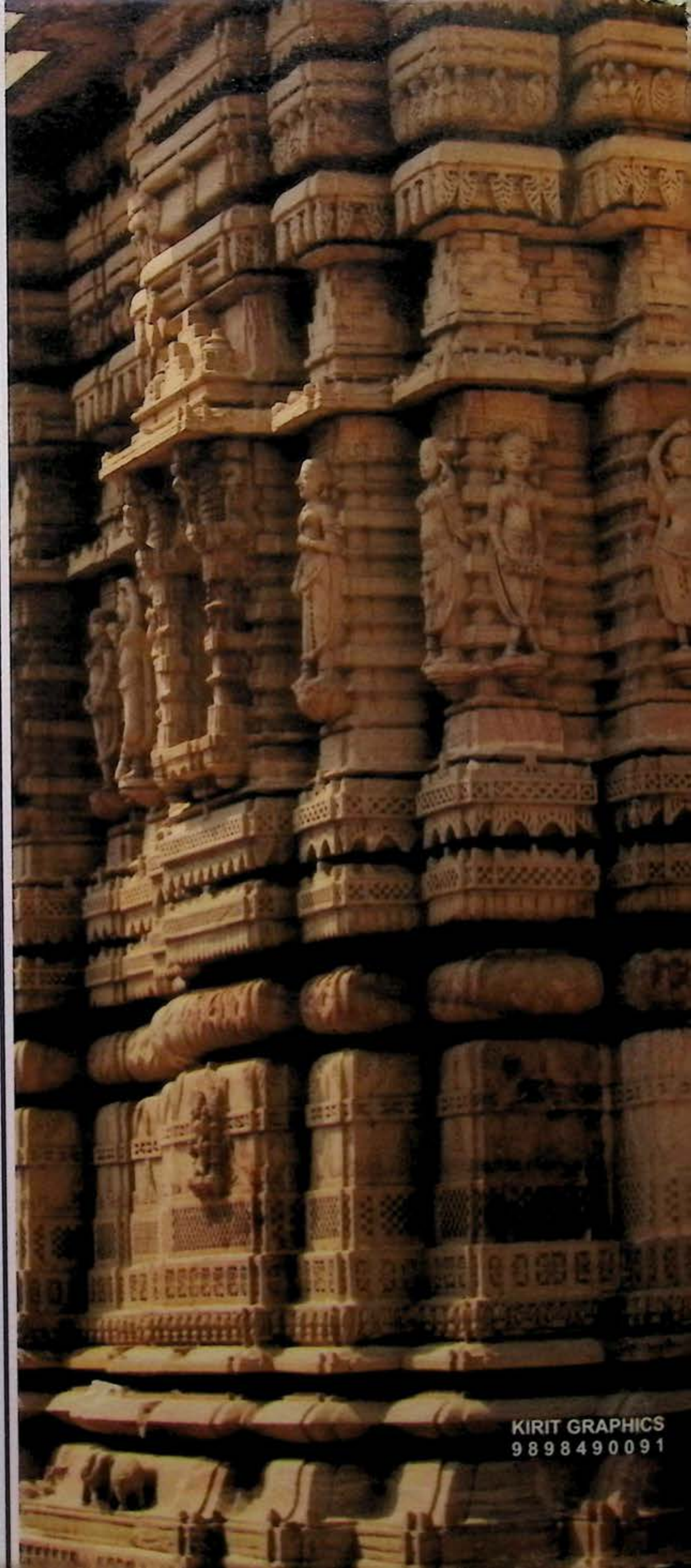
KIRIT GRAPHICS
9898490091